

LE MONDE *diplomatique*

Nedeljnik

OBNOVLJENO IZDANJE
NA SRPSKOM JEZIKU

BROJ 8 FEBRUAR 2016.

WWW.NEDELJNIK.RS

TRAMP, PUTIN, ORBAN, ERDOGAN...

LJUDI ČVRSTE RUKE

PIŠE SERŽ ALIMI

Postavljanje čelične ograde duž granice sa Srbijom i Hrvatskom donelo je političke koristi mađarskom premijeru Viktoru Orbanu, baš kao što je aneksija Krima učvrstila Putinovu moć, a krvava represija nad Kurdimama osnažila turskog predsednika Redžepa Tajipa Erdogana

Uzajamni komplimenti su bili iznenađujući. Prošlog 17. decembra je ruski predsednik Vladimir Putin izrazio naklonost ka vodećem republikanskom kandidatu za američke predsedničke izbore, njujorškom milijarderu Donaldu Trampu. Karakterišući ga kao „briljantnog i talentovanog čoveka“, nazvao ga je „favoritom predsedničke trke“. Daleko od toga da je odbio takvu počast, koja bi po njega ipak mogla biti štetna u partiji u kojoj brojni neokonservativci ne znaju da li više mrze Rusiju ili Iran, Donald Tramp je reagovao srdačno: Putin „zna da upravlja svojom zemljom, on je energičan vođa, što ga dosta razlikuje od onoga što mi imamo ovde“. Tramp je takođe obećao da će se, ako postane predsednik Sjedinjenih Američkih Država, „čuti sa njim“. Simpatija koju ova dva čoveka čvrste ruke dele pojačana je zajedničkim prezirom prema aktuelnom stanaru Bele kuće. „On [Putin] uopšte ne voli Obamu“, pozdravlja Tramp, „ne poštuje ga.“

U principu, interesi država odnose prevagu nad afinitetima koji bi mogli postojati među njihovim liderima. Ali kada svetska ekonomija iskače iz šina, kada se cena nafte urušava, kada se smrtonosni napadi uvećavaju, nije ni čudno ni beznačajno to što vrednosti reda, autoriteta i ljudi čvrstih pesnica, cinično i brutalno, sve više dominiraju scenom. Zagovornici patriotske i moralne obnove, nostalgični prema nacionalnoj priči, podižu svoj glas, zatežuju svoje mišiće, rasporedaju svoje trupe.

Postavljanje čelične ograde duž granice sa Srbijom i Hrvatskom donelo je političke koristi mađarskom premijeru Viktoru Orbanu, baš kao što je aneksija Krima učvrstila Putinovu moć, a krvava represija nad Kurdimama osnažila turskog predsednika Redžepa Tajipa Erdogana. I dok Tramp preporučuje obnovu torture u SAD ili dok njegov republikanski rival Ted Kruz zahteva da Amerika nadomesti

SRETAN BOR –
„Donald Putin“

svoje ‘udare’ na Islamsku državu, ‘tepih bombardovanjem’ zona (i civila) koje ova kontroliše, i jedan i drugi su sve popularniji u svom taboru. Prezir prema intelektualcima i akademskim radnicima, te njihovoj ‘političkoj korektnosti’, čak im služi kao dodatni argument. Ovaj fenomen je moguće primetiti i kod francuskih lidera kada prošaraju svoje diskurse „odlučnim odgovorima“ i „zahtevima za autoritetom“, kada uvećavaju prerogative policije na račun pravosuda i sa primetnom hladnokrvnošću prihvataju nekoliko desetina odrubljuvanja glava protivnika Saudijske Arapije.

Obećanja mira i prosperiteta kapitalističke modernosti bila su već uzdrmana pre finansijskog debakla 2008. godine. Sada je došao red na njenu kulturu, na njen duh, na vode njene sladunjave i lažne uljudnosti. ‘Srećna globalizacija’ je trebalo da bude racionalna, blaga, fluidna, globalna, povezujuća. Njena propast utire put ‘besnima’ i vođama rata.

PROMENA NEMAČKE STRATEGIJE

Angela Merkel kreće u rat (sporim koracima)

STRANA 2 ►

- Raspoređivanje oko sirijske pozornice odobreno je na godinu dana, uz finansijsku podršku od 134 miliona evra, ali bez učešća u vazdušnim napadima

ODBRANA REVOLUCIJE Novi izazovi na Kubi

STRANA 8 ►

- Od dolaska Raula Kastrua na vlast, „biti dobar revolucionar“ ne znači da se pre svega treba posvetiti borbi protiv imperijalizma. Nasuprot tome, javnost je pozvana da uzme u obzir pozitivne strane približavanja sa SAD kao što su ukidanje embarga i porast turizma

HINDUISTIČKI EKSTREMIZAM Linčovanje u ime tradicije

STRANA 14 ►

- Hijadama hrišćana prećeno je prošle godine u Indiji. Mnogi muslimani za koje se sumnjalo da su jeli govedinu pretučeni su do smrti. Na severu Indije umnožavaju se specijalne brigade. Njihovi milicioneri, umotani u narandžaste marame, što je boja Sang Parivare, patroliraju i zaustavljaju kamione sa stokom koji im deluju sumnjivo, a koje će napasti u slučaju kada je vozač musliman

NIKOLA KORAĆ – „Breme prošlosti“

PROMENA NEMAČKE STRATEGIJE NA BLISKOM ISTOKU

Angela Merkel sporim koracima kreće u rat

PIŠE FILIP LEMARI

Nemačka, predvođena Angelom Merkel, sigurnim koracima ulazi u borbu protiv Islamske države (ID). Iz solidarnosti sa Francuskom, žrtvom napada, ali ne samo zbog toga; u isto vreme, uzimajući u obzir dobar prijem miliona izbeglica, većinom iz Sirije, ali ne isključivo zbog toga; takođe, da bi pokazala da Nemačka, ostajući pritom uglavnom pacifistička iako joj godi što je treći po veličini proizvođač oružja u svetu, treba ubuduće da preuzme svoj deo odgovornosti kao bogata evropska sila. Uprkos tome što se čini da joj vojska nije (još uvek) pripremljena za ovu ulogu...

Berlin je bio prva evropska zemlja koja je odgovorila na apel za pomoć koji je uputila Francuska nakon pariskih napada. Na podsticaj demohrišćanske kancelarke (CDU) Angele Merkel, koja je na čelu koalicije sa partijom socijaldemokrata (SPD), parlament je dao zeleno svetlo za manje od tri dana. Ovaj glas je u Nemačkoj apsolutno nužan pre bilo kakvog vojnog angažmana, za razliku od Francuske, gde jedan desničarski kvazibozanski predsednik ima određene ruke da sasvim sam objavi rat po svom nahođenju. Ali ovaj naročito ozbiljan politički proces otegao se u Nemačkoj na više meseci...

Raspoređivanje oko sirijske pozornice odobreno je na godinu dana, uz finansijsku podršku od 134 miliona evra, sa vojnom efektivom koja bi mogla brojati, ako bude potrebno, i do 1.200 vojnika, ali u okviru operacije koja podrazumeva opservaciju, bez učešća u vazdušnim napadima kojima rukovodi koalicija (i ruska avijacija). Zapravo, ovo je pre politička i diplomatska nego vojna operacija. U svakom slučaju, nije ona ta koja riziкуje da preokrene odnos snaga na terenu.

Ali njen doprinos može da bude značajan, naročito u obaveštajnom smislu: BND je, ističe Nikolas Gros-Verhejde, naročito aktivan unutar zone na svom položaju B2, koji dostavlja izveštaje evropskih vojnih misija prethodnih nedelja.

Uopšteno govoreći, nemačka vojska angažovana je isključivo pod međunarodnim mandatom – UN, NATO ili koalicija – u ograničenom okviru, sa ne preterano ofanzivnim propisima za delovanje, na takozvanim misijama „niskog intenziteta“ (podrška, stabilizacija, rekonstrukcija, formacija) koje ne podrazumevaju da se „ulazi prvi“...

Vitalni interesi

Govoreći o svojim motivima, nemačka vlada se pozvala – kao i Francuska prošlog septembra – na legitimnu odbranu: „Imamo sopstveni interes da se borimo protiv Daeša, objašnjava Ursula von der Lejen, ministarka odbrane. Istina je da solidarnost zahteva jedan važan politički proces, ali Nemačka ima sopstvene vitalne interese da se u toj regiji postigne mir“. (1)

Reč je o, kako ističe vlada, trećem angažovanju nemačke vojske od formiranja Bundesvera 1955. godine, nakon Bosne, Kosova i Avganistana (misije koju je nemačka vlada upravo produžila na

severu Avganistana, povećavši gornju granicu svoje efektive na 980 vojnika).

Drugi solidarni angažman sa Francuzima, koji sledi posle novembarskih napada: odluka kancelarke da pošalje 650 vojnika u Mali, među kojima veliki broj specijalizovanih inženjera i izvidnica. Radi se, u stvari, o pojačavanju operacije koja je bila razmatrana mesecima, ali koja ne bi brojala više od 400 ljudi.

Postavljeni od početka iduće godine u središte snaga Ujedinjenih nacija, tzv. Minuzmu (10.000 vojnika i 1.000 policijaca), nemački vojnici bi uglavnom trebalo da budu stacionirani u Gaou, luci na severu Malija, gde je smešten prvi francuski kontingenat bivše operacije „Ris“, sada „Barkhane“. Makar indirektno, ovo osnažujuće učešće trebalo bi da olakša posao francuskoj armiji koja je, uz mnoge frontove u Africi, na Bliskom istoku i sada na nacionalnoj teritoriji, na granici svojih kapaciteta.

Smesta ovlašćena, operacija na terenu oko Sirije započela je u podjednako rekordnom roku: izvidnica eskadrona lovačkih aviona „tornado“ upućena je već sredinom ove nedelje na bazu Indžirlik, na jugu Turske, sa avionom za snabdevanje u letu MRTT i jednim A400M za vojni transport. Nemački avioni tipa

„tornado“, opremljeni sistemom za optičko prepoznavanje ASSTA3, doprineće da se, naročito u sprezi sa američkim i francuskim generalstabima, ustanove dosijeji sa metama, imajući u vidu eventualne vazdušne napade koalicije.

Drugi podvig: fregata „Augsburg“ upravljena je prema arabijsko-persijskom zalivu, gde će se udružiti sa zaštitnom eskadrom, nosačem aviona „Šarl de Gol“. Nemački sateliti SAR-Lupe takođe će biti iskorišćeni. A pomoć kurdske pešmergama na severu Iraka biće pojačana: ova potpora u materijalima i formacijama već uključuje stotinak nemačkih vojnika angažovanih na terenu od oktobra 2014. godine.

Dotrajali avioni

Ovo raspoređivanje oko Sirije nije, međutim, nimalo lak poduhvat za nemačku odbranu.

Na političkom planu, čak i u slučaju da komforna većina koalicije u Bundestagu da vladi određene ruke, radicalna levica (Die Linke), kao i frakcija ekologa (Zeleni) i desetine drugih poslanika koalicije ostaće protiv ovog angažmana, ili barem prilično suzdržani. Uostalom, početkom decembra je ministar ekonomije Zigmund Gabrijel obećao, na kongresu partije socijaldemokrata

(SPD) čiji je predsednik, kako će usloviti svako povećanje nemačkog mandata unutrašnjim referendumom o ovom pitanju. (2)

Na tehničkom planu, takođe, napomenute su da dva „tornada“, poslata u izvidnicu, nisu opremljena sistemom optičkog prepoznavanja, koji ih čini u punoj meri operativnim: trebalo bi sačekati januar, pa da se ovih šest najavljenih aviona, koji se modernizuju u nemačkim radionicama, pošalje u zonu.

Od 93 „tornada“ kojima raspolaže Luftvafe, samo njih 29 bi bilo sposobno da leti (nasuprot 38 u 2014): većina tih aviona stara je tridesetak godina. „Transall“ avioni za taktički transport, od kojih je polovina zakovana za tle, kao i avioni A310 za snabdevanje, podjednako su dotrajali. A raspoloživost lovačkih aviona „eurofighter“, iako su noviji, tek je 57% u odnosu na prošlu godinu.

„Stanje našeg sistema avijacije ostaje nezadovoljavajuće“, priznaje general Folker Viker, generalni inspektor Bundesveta. U svom izveštaju, on preporučuje usvajanje kataloga od 117 mera, koje bi koštale 5,6 milijardi evra u narednih deset godina, dodajući uz to da se „ne mogu očekivati brzi rezultati“. (3)

No, prema Hansu Georgu Erhartu, predsedniku sindikata vojnika, ovaj konflikt „rizikuje da potraje najmanje deset godina“. (4) Po njemu, problem nije u nedostatku sredstava, u zemlji koja posvećuje gotovo 34 milijarde evra godišnje odbrani (što je više od Francuske, ali sa mnogo većom vojnom efikasnošću). On usput pledira za pokretanje evropskog programa za naoružavanje da bi se smanjili troškovi, na primer u sektoru lovačkih aviona.

Nemačka nije jedina zemlja koja je odgovorila na poziv za zajedničku pomoć koji je uputila Francuska pre mesec dana, pozivajući se na primenu člana 42.7 ugovora o Evropskoj uniji. Velika Britanija se 2. decembra najzad pridružila maloj grupi zemalja koje bombarduju pozicije ID, te istovremeno objavila da će investirati 17 milijardi evra za deset godina u modernizaciju i renoviranje svojih odbrambenih sredstava. Italija, oklevajući da se uključi u borbu, objavila je ipak da će poslati 450 vojnika da bi zaštitila gradilište za renoviranje hidroelektričnih brana u Mosulu (Irak), blizu linije fronta sa Daešom.

Belgija je poslala jednu fregatu u zaliv blizu nosača aviona „Sarl de Gol“, i ostavila je za 2016. u rezervi 300 ljudi za intervenciju u Sahelu. Švedska je, umesto angažovanja na Bliskom istoku, radije odabrala da pošalje logističku podršku kojom će olakšati francuske napore u Maliju i u zemljama koje vojnici nazivaju BSS (banda sahelo-saharska). (5) Na desetine drugih zemalja ponudile su avio-prevoz vojnih transporterata, ili neku manju pomoć u vidu osoblja.

(1) AFP, 3. decembar 2015.
 (2) Cf. „Un démarrage difficile“, TTU, 16. decembar 2015.
 (3) Nathalie Versieux, „En Allemagne, l'aviation militaire loin d'être opérationnelle“, Libération, 2. decembar 2015.
 (4) Christophe Bourdoiseau, „L'armée allemande est-elle apte au combat?“, 24 Heures, 4. decembar 2015.
 (5) Cf. Actu Défense, nedeljna sinteza tekstova za medije, Ministarstvo odbrane, 17. decembar 2015.

VLADIMIR VELIČKOVIĆ – „Vatra“

NOVA MLADOST RAKETE „HELFAJER“

Epilog raketne krize

PIŠE PIER RAMBER

Raketa vazduh–zemlja „helfajer“ zauzima važno mesto u američkom antiterorističkom arsenalu. Taj protivtenkovski projektil koji proizvodi Lockheed Martin od 1980. doživeo je drugu mladost zahvaljujući modernizovanoj verziji: lansiran sa helikoptera ili dronova, stekao je vojničku slavu u operacijama ciljanih ubijanja u Jemenu, Pakistanu, Avganistanu, Iraku... Sa poslovičnim altruizmom trgovaca oružjem, Lockheed (podržan od Ministarstva spoljnih poslova) radovalo se što će upoznati evropske saveznike sa rukovanjem ovim draguljem humanističke tehnologije. Početkom 2014. proizvođač je poslao „helfajer“ bez eksplozivnog punjenja avionom u Španiju, radi vojne vežbe NATO jedinica. Kada je radosnoj festi došao kraj, dragoceni cilindar je spakovan za povratni let na Floridu. Ali avaj, kako otkriva istraživanje Wall Street Journala, stvari se nisu odvijale po planu. (1)

Sažimajući ekonomski suladosti tržišta, sektor teretnog saobraćaja okuplja najbaroknija otkrića koja se tiču smanjenja troškova, mnoštva posrednika i podgovora. Radnici u tome imaju ulogu varijabli koje se prilagodavaju. Kako zvanični izvor Wall Street Journala navodi, „raketa je bila prepakovana u Španiji, u gradu Rota, potom ukrcana na kamion koji pripada drugom prevozniku, špediteru, koji je pak isporučio tovar novoj transportnoj firmi. Poslednje preuzeće trebalo je da dostavi tovar na let iz Madrida za Frankfurt, gde je projektil trebalo da bude prebačen u drugi avion koji bi ga vratio na Floridu.“

Vašingtonska isporuka Kubi biće uvod u obnavljanje diplomatskih odnosa dveju zemalja

Ali avaj, iz nekog neobjašnjivog razloga, sanduk sa svim obeležjima i neophodnim uputstvima za američku destinaciju našao se u kamionu za Er Frans, potom je dostavljen na aerodrom Roissy gde je čekao teretni avion za... Kubu! Nekoliko sati kasnije „helfajer“ je sleteo u Havantu, gde je, prema Wall Street Journalu, „lokalni službenik primetio etiketu i zadržao pošiljku“. Lockheed shvata da im je u junu 2014. nestala raketa i obaveštava Ministarstvo spoljnih poslova. Nimalo iznenadjuće, kubanski lideri odbijaju da vrate ovaj poklon koji im je pao s neba.

Od ovog januara, kada je došlo do kasnog otkrića tog nevidenog gafa, republikanci su ubedeni da će Kastrova sila podeliti tajnu njihovog oružja – na kraju krajeva zastarelu – sa američkim neprijateljima i ponovo otkrivaju akcente Hladnog rata. Lukava istorija je u svakom slučaju vrlo duhovita: 1962. je odlučnost Sjedinjenih Država da ne dozvole instalaciju sovjetskih nuklearnih raketa na Kubi doveća do ivice svetskog nuklearnog rata; 2014., vašingtonska darežljiva isporuka Havani će na koncu biti uvod u obnavljanje diplomatskih odnosa ovih dveju zemalja.

PIER RAMBER

(1) Devlin Barrett i Gordon Lubold, „Missing US missile shows up in Cuba“, The Wall Street Journal, Njujork, 8. januar 2016.

LE MONDE
diplomatique

Nedeljnik

IZDAVAČ

SA Le Monde diplomatique,
1, avenue Stephen Pichon
75013 PARIS CEDEX
Tél: 33.1.53-94-96-01
www.monde-diplomatique.fr
secretariat@monde-diplomatique.fr

DIREKTOR REDAKCIJE

Serge Halimi

GLAVNI UREDNIK

Philippe Descamps

POMOĆNICI UREDNIKA

Benoit Bréville, Martine Bulard
i Renaud Lambert

REDAKCIJA

Alain Gresh, Evelyne Pieiller,
Hélène Richard,
Pierre Rimbert, Anne-Cécile
Robert

SRPSKO IZDANJE

IZDAVAČ NIP Nedeljnik
Bulevar kralja Aleksandra 43
11000 Beograd
Tel: +381 11 3034 869
www.nedeljnik.co.rs
lmd@nedeljnik.co.rs

ZA IZDAVAČA Veljko Lalić

GLAVNI I ODGOVORNİ

UREDNIK

Ivica Mladenović

IZVRŠNI UREDNICI

Filip Balunović i Milica Popović
MENADŽER IZDANJA

Marko Prelević

UREDNIK LIKOVNIH

PRILOGA

Mario Kolarić

PREVODIOCI

Milica Popović, Ivana Srećković,
Aleksandar Stojanović, Andrea
Jovanović, Maja Solar, Anica
Stojanović, Matija Medenica

LEKTURA Sanja Savić

ŠTAMPA Borba

LAYOUT Makista Design

RAZVIJA SE PROJEKAT UNIJE TRŽIŠTA KAPITALA

Finansije: Brisel opet pali fitilj

PIŠU FREDERIK LEMER I DOMINIK PLION

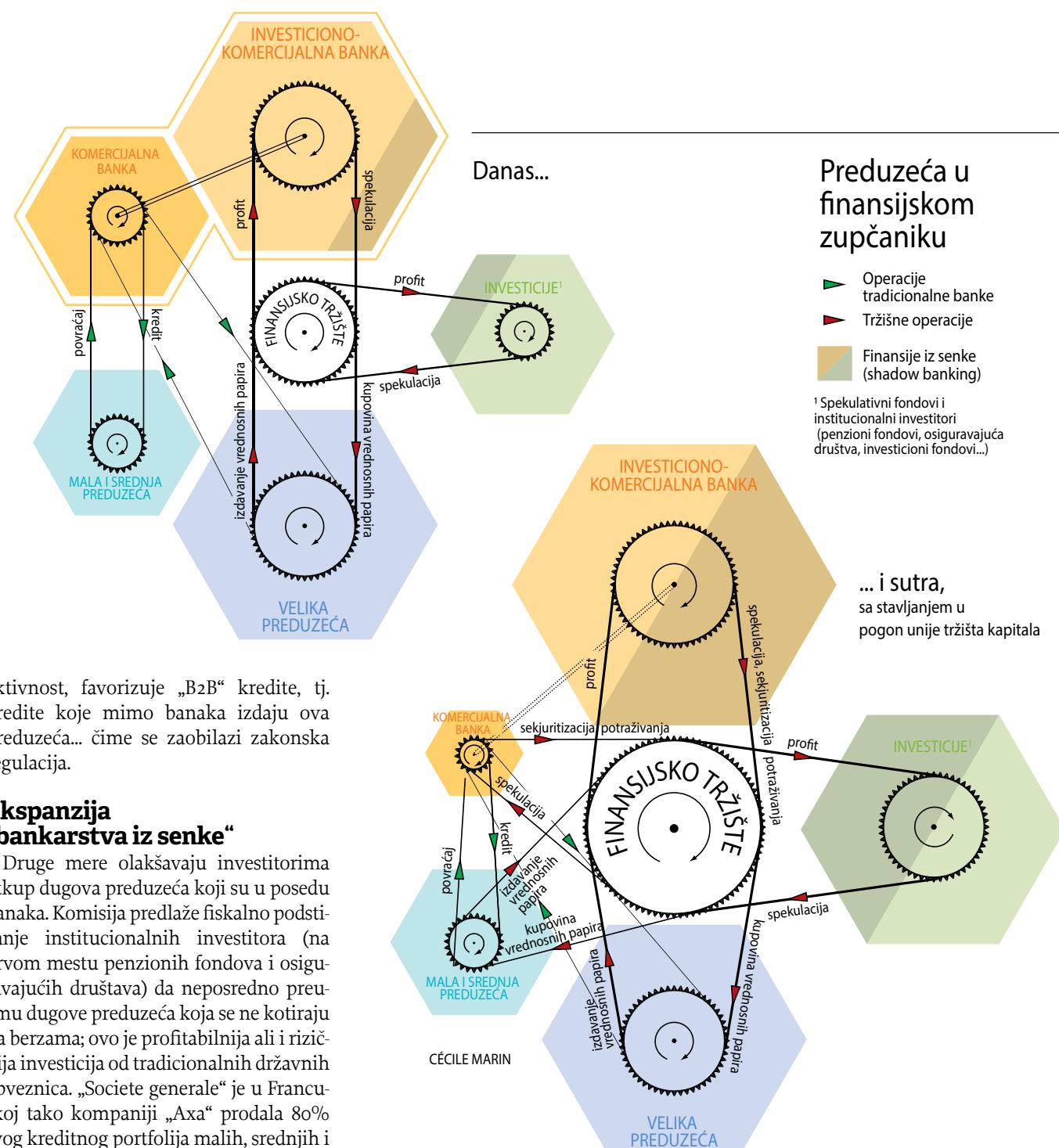
Uspostavljanje unije tržišta kapitala moglo bi da do 2019. godine, prema rečima njenih zagovornika, poboljša finansiranje preduzeća i podstakne ulaganja u EU. Taj projekat, kom Evropska komisija pridaje visok prioritet, dovešće, međutim, do sasvim suprotnog efekta: do promovisanja bankarstva iz senke i izbjivanja bauka nove krize

Samo sedam godina od izbjivanja jedne od najvećih kriza u ekonomskoj istoriji, otpočinje novi proces finansijske deregulacije. Strepnja koja je na jesen 2008. obuzela upravnike banaka sada je u dalekom sećanju, baš kao i preventcije vizavi sekjuritizacije i drugih finansijskih akrobacija. U Evropi je kucnuo čas za „uklanjanje barijera kako bi se olakšalo slobodno kretanje kapitala između dvadeset osam država članica“ (1), recima Džonatana Hila, novog evropskog komesara za finansije. Da bi se taj cilj postigao, Evropska komisija je među svoje prioritete uvrstila uniju tržišta kapitala (UTK). Njen aktioni plan, objavljen septembra 2015., predviđa postepenu primenu do 2019., kroz niz inicijativa: savetovanja sa industrijom, procene uticaja, revizije direktiva i nove zakonske predloge.

Onima koji su zbumjeni ovom ko zna kojom po redu deregulacijom, Brisel suprotstavlja uvežbanu argumentaciju. Budući da je, kako Hil kaže, „najvažniji faktor rizika po stabilnost, izostanak rasta“, važno je podsticati ulaganja. Pa ipak, ni mala i srednja preduzeća (MSP) koja čine srž proizvodnog tkiva, niti infrastrukturni projekti koji crpe velike količine kapitala neće biti u stanju da pronađu dovoljan nivo finansija. Problem: blokada tradicionalnih tokova. Banke se suzdržavaju od pozajmica, dok su državne vlasti sputane budžetskim ograničenjima. Zaključak: trebalo bi sprovesti seriju reformi uperenih na uspostavljanje jačeg oslonca na tržišno finansiranje.

Neke mere usmerene na preduzeća ciljaju na to da pojednostave formalnosti, da standardizuju evaluaciju njihove solventnosti i posebno da razviju „privatne plasmane“. Ovi poslednji omogućavaju preduzećima koja se ne kotiraju na berzi da se ne obraćaju bankama, već da se okrenu investitorima – specijalizovanim fondovima, osiguravajućim društvima – kako bi stekli sredstva po proceduri koja je manje striktna od one kojom se vode javne ponude (kontrola tržišnih organa, obaveza podele informacija). Ovakav privatni plasman na tržište doživljava neverovatan rast: u narednim godinama mogao bi da obuhvati šezdeset milijardi evra, od kojih deset ili petnaest u Francuskoj (sedam i po milijardi 2013.).

Francuske vlasti sudeluju u ovom procesu „de-posredovanja“, odnosno povratka na nebanskarsko finansiranje. Makronov zakon (francuski ministar ekonomije, industrije i digitalizacije, *prim. prev.*), koji je trebalo da podstakne

aktivnost, favorizuje „B2B“ kredite, tj. kredite koje mimo banaka izdaju ova preduzeća... čime se zaobilazi zakonska regulacija.

Ekspanzija „bankarstva iz senke“

Druge mere olakšavaju investitorima otkup dugova preduzeća koji su u posedu banaka. Komisija predlaže fiskalno podsticanje institucionalnih investitora (na prvom mestu penzionih fondova i osiguravajućih društava) da neposredno preuzmu dugove preduzeća koja se ne kotiraju na berzama; ovo je profitabilnija ali i rizičnija investicija od tradicionalnih državnih obveznica. „Societe generale“ je u Francuskoj tako kompaniji „Axa“ prodala 80% svog kreditnog portfolija malih, srednjih i većih (2) preduzeća (MSP/ETI) na više od pet godina, a banka je zadržala 20% svog bilansa. „Credit agricole“, „BNP Paribas“, „Natixis“ čine istu stvar sa drugim osiguravajućim društvima.

Glavna zamisao Komisije, međutim, tiče se razvoja sekjuritizacije bankarskih pozajmica. Korišćenjem ovog pristupa banke svoje kredite prodaju na tržištu kapitala kao hartije od vrednosti, što im omogućuje da se otarase rizika a da istovremeno zadrže proviziju koju su naplatile prilikom odobravanja kredita. To su rado činile sredinom dve hiljaditih, kada su hipoteke američkih domaćinstava prepakivale u deonice i prodavale ih investitorima. Sekjuritizacija, međutim, rasterećuje banke od odgovornosti (budući da rizik prebacuju drugima) i ne

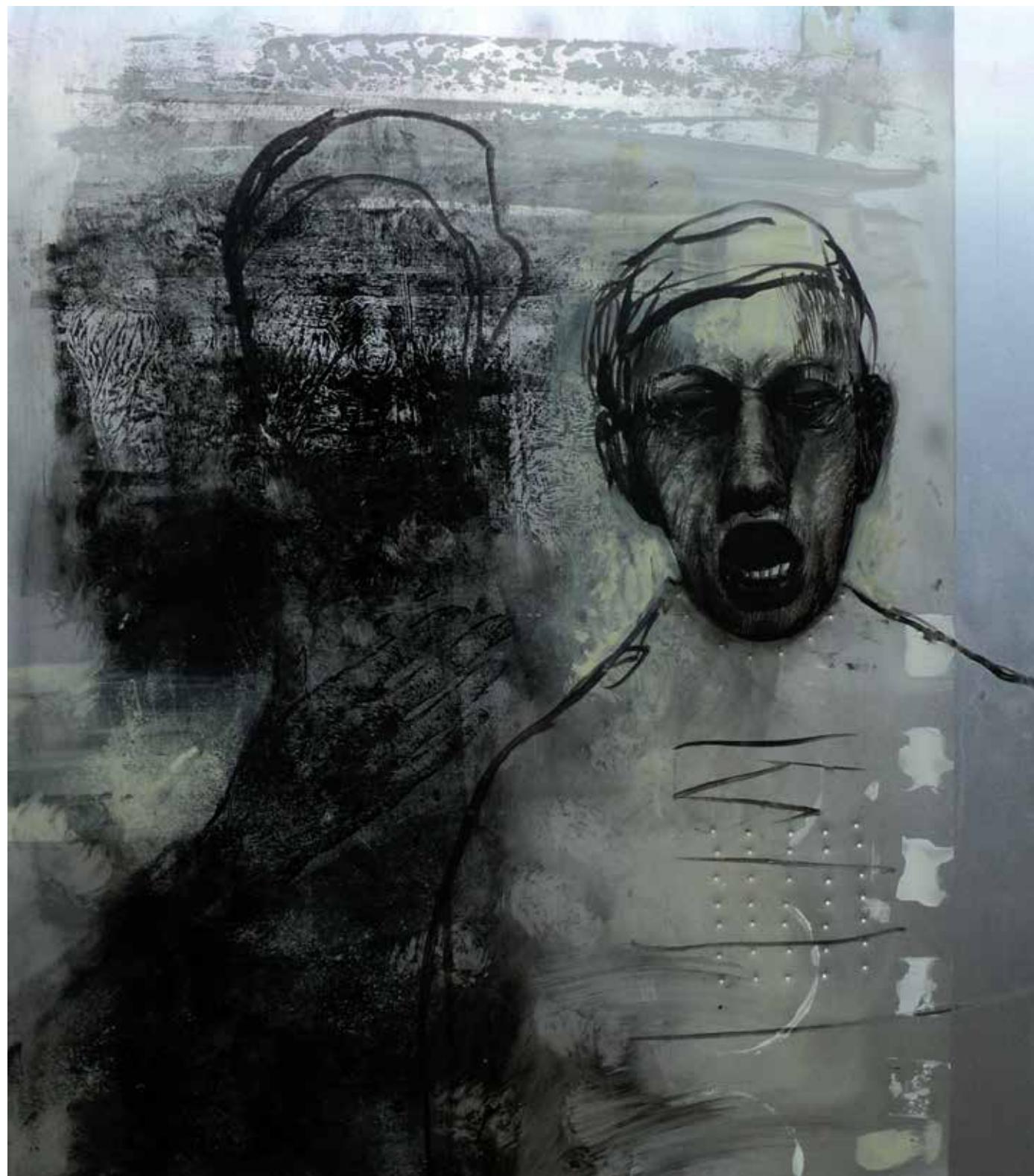
samo što učvršćuje kompleksnost već i međusobnu povezanost finansijskih tržišta, onaku kakvu je 2008., kada je izbila *sabprajm* kriza, dovela do pucanja balona i širenja krize na ceo svet.

Svesna obima svog predloga, Komisija poziva na „kvalitetniju“ i „transparentniju“ sekjuritizaciju... U praksi, međutim, bankarski lobiji rade na usvajanju minimalnih normi. I to rade s uspehom: Hil je već njavio da se neće protiviti popuštanju pravila koja od banaka zahtevaju da na svojim bilansima zadrže deo rizika od kredita koje sekjuritizuju i preprodaju.

Iz perspektive evropskih vlasti, američki sistem kojim dominiraju tržišta predstavlja učinkovit model... i garanciju bezbednosti za preduzeća. „Preveliko oslanjanje

na bankarske pozajmice evropsku privredu, a posebno MSP, čini osetljivijom na sticanje bankarskih kredita, recimo tokom finansijske krize“, ozbiljnim tonom objašnjava Komisija u svojoj *Zelenoj knjizi* (3). Doduše, dosta su brzo zaboravili da uzroci ove krize leže upravo u tržišnom finansiranju i njegovoj deregulaciji.

Štaviše, sami zagovornici liberalizacije muče se da iznesu argument koji će ikoga ubediti. Uređivanjem evropskog finansijskog sistema prema anglosaksonskim normama, objašnjavaju nam, unija tržišta kapitala stvara mogućnost „dugotrajnog povratka rastu i stvaranju radnih mesta“, kao i poboljšanje „pristupa finansijama, posebno za mala i srednja preduzeća“ (4). Gerhard Huemer nije ubeden. „Za ogromnu

TIJANA KOJIĆ – „Nezasiti“

većinu malih preduzeća, banke ostaju primarni izvor finansiranja. Unija tržišta kapitala ne može da nadomesti nedostatke bankarskog finansiranja“. (5) Institut Brinkings, američki centristički tink-tenk, smatra da se „korist od unije tržišta kapitala za MSP značajno prenaglašava“. (6)

Sam Hil priznaje da je preterao u pogledu koristi svog projekta za mala preduzeća, kako bi privoleo naivčine – odnosno: evropsko građanstvo. „Kada u evropskoj debati ističemo MSP“, obelodanio je probranoj publici, „to je zato što se ona posmatraju kao važan privredni činilac i zato što je lakše ubediti javnost predlozima koji ga učvršćuju.“ (7) Nevladina organizacija *Finance Watch* i Udrženje nemačkih zadružnih banaka osudili su ovaj korak za koji smatraju da vodi povećanju profitabilnosti velikih evropskih banaka. (8)

Projekat UTK doveće i do širenja sistema „bankarstva iz senke“ (*shadow banking system*), koji je odigrao presudnu ulogu u krizi iz 2008. godine. Ovaj naziv odnosi se na finansiranje privrede putem aktera koji ne podležu tako striktnim pravilima kao banke – što je način da se okretnjem finansijskim tržištima zaobiđe

prudencijalna bankarska regulacija. Vežvanje osiguravajućih društava, penzionih i drugih spekulativnih fondova za finansiranje privrede sobom nosi dodatni rizik: ovi investitori nemaju iskustvo potrebitno za procenu kvaliteta pozajmica. Kako bi prevazišli svoje neznanje, oni ekspertizu i udaljenost dužnika zamjenjuju procesima rizika koje su se u prošlosti pokazale kao neadekvatne da uračunaju i iznenadne preokrete finansijskih tržišta. Pučanje kreditnog balona imalo bi još pogubnije posledice budući da investitori, za razliku od banaka, ne bi mogli da se oslonče na spasonosne mere centralnih banaka.

Mogli bismo da pomislimo da bi veće oslanjanje na tržišta kapitala moglo da dovede do smanjenja uticaja – ako ne i kontrole – banaka u evropskoj privredi. Zbog čega one onda u tolikoj meri podržavaju UTK projekt? Jednostavno, zbog toga što na taj način pomažu sebi i, u ogromnoj meri, sistemu bankarstva iz senke. One se ne zadovoljavaju samo izdavanjem kredita već takođe učestvuju na finansijskim tržištima. Te aktivnosti omogućavaju im da zaobiđu regulaciju koja se primenjuje na tradicionalno

bankarsko kreditiranje, posebno zahvaljujući nekim kompleksnim produktima koji se na tržištima razmenjuju „ispod tezge“, neregulisano i netransparentno.

Kako bi finansirale ove katkad izravno spekulativne aktivnosti, banke će se sada obraćati Evropskoj centralnoj banci (ECB) koja je odlučila da sekjuritizovane pozajmice prihvata kao zalog u zamenu za nova sredstva. Ova podrška ECB sekjuritizaciji trebalo bi da stimuliše kreditiranje „realne privrede“. Sve ukazuje na to da će iznad svega podstići „bankarstvo iz senke“: sredstva od ECB pružiće bankama priliku da ostvaruju nove profite, tako što će ih, na primer, usmeriti u spekulativne aktivnosti (9). Tako će se naduvavati i pucati finansijski baloni: sistem finansiranja zasnovan na sekjuritizaciji posebno je osetljiv u vreme krize, budući da se tada sekjuritizovana aktiva ne prihvata kao zalog, što banke ostavlja bez izvora finansija, kako smo već videli u slučaju *sabprajma*. Projekat UTK tako nam obećava da će velike „univerzalne“ banke pretvoriti u finansijske tempirane bombe.

Zaštićena od javnog nadzora tehnikaljama samog predmeta, Evropska komisija

na miru prikuplja sastojke za novu veliku krizu. Ovo posebno usled toga što se razvoj UTK odvija u kontekstu razmontiranja slabasnog napretka postignutog nakon 2008. godine. U sklopu akcionog plana za UTK, Komisija kojoj predsedava Žan Klod Junker u oktobru je pokrenula proces konsultacija kako bi locirala „pravila koja podržavaju sposobnost privrede za sopstveno finansiranje i razvoj“ i druga „bespotrebna regulatorna opterećenja“ (10). Porez na finansijske transakcije, koji je predmet dugih pregovora između jedanaest evropskih zemalja, mogao bi da se nade na udaru kritike.

Upitna korist, znatan rizik: UTK akumulira hendičke. Njen temelj počiva na pogrešnoj dijagnozi, budući da Komisija od samog početka potencira jedan od osnovnih uzroka ekonomskog stagnacije na evropskom prostoru: politike budžetske i dohodovne štednje. Kako su brojna istraživanja pokazala, uključujući i ona koja su sprovele ECB i neka MSP (11), preduzeća ne investiraju usled manjka prilika za plasman, usled smanjene potražnje koju stvaraju restriktivne politike.

Ostaje nam jedno pitanje: zašto požurivati ovaj rizični projekat sa nesigurnim ishodom? U pitanju bi mogao biti signal koji bi trebalo da umiri Veliku Britaniju i izbegne „bregxit“ time što će je ubediti da ostane deo evropskog prostora. Neizbežno uzdrmani duhovi ukazuju i na veze koje Hil i Junker održavaju sa finansijskom zajednicom. Prvi je između 1995. i 2013. godine bio šef vlade Luksemburga, jednog od glavnih evropskih poreskih rajeva, dok je drugi osnivač firme „Quiller Consultants“ koja se bavi lobiranjem u oblasti finansija i koja je posebno radila sa HSBC bankom koja se nalazi u srcu londonskog Sitija (12). Ulogu igra i spremnost Komisije i ECB – značajno uključene u ovaj projekat – da zaleže profitabilnost „prvaka“ evropskog bankarstva suočenih sa svetskom konkurenjom. Kao da žele da pospeši sliku Evrope u službi banaka i potvrde ono što je Bertolt Brecht zapisaо u *Antigoni* (1948): „Pamćenje čovečanstva o sopstvenoj patnji začuđujuće je kratkog veka.“

FREDERIK LEMER I DOMINIK PLION su članovi Asocijacije za oporezivanje finansijskih transakcija (Attac). Lemer je doktorand na Fakultetu za ekonomiju univerziteta Paris-Nord (CEPN), a Plion profesor finansijske ekonomije na univerzitetu Paris-XIII.

- (1) „Unija tržišta kapitala: akcioni plan za podsticanje finansiranja preduzeća i ulaganja“, saopštenje Evropske komisije, Brisel, 30. septembar 2015.
- (2) U pitanju su *taille intermédiaire*, firme koje se u Francuskoj kotiraju između MSP i velikih preduzeća. (Prim. prev.)
- (3) „Construire l’union des marchés des capitaux“, Zelena knjiga Evropske komisije, 18. februar 2015.
- (4) „Construire l’union des marchés des capitaux“, op. cit.
- (5) Zapisnik sa okruglog stola „Maximising the capital market opportunity for SMEs and start-ups“, 28. maj 2015, www.accaglobal.com.
- (6) Douglas J. Elliott, „Capital markets union in Europe: Initial impressions“, Brookings Institution, Vašington, 23. februar 2015.
- (7) „European financial regulation and transatlantic collaboration“, rasprava koju je organizovala Institucija Brinkings, Vašington, 25. februar 2015.
- (8) Autori ovog članka iskazuju zahvalnost Alini Fers i Frederiku Hašeu iz Fajnens voča, kao i Piteru Valu za njihove dragocene uvide.
- (9) Cf. Attac i Bastal, *Le Livre noir des banques*, Les Liens qui libèrent, Pariz, 2015.
- (10) „Appel à témoignages: le cadre réglementaire des services financiers dans l’UE“, Evropska komisija, septembar 2015, <http://ec.europa.eu>.
- (11) „Survey on the access to finance of enterprises“, Evropska komisija i Evropska centralna banka, <http://ec.europa.eu>.
- (12) „Hill as finance commissioner should be rejected“, Observatoire de l’Europe industrielle, Brisel, septembar 2014.

PREMIJER DEJVID KAMERON UHVAĆEN U SOPSTVENU ZAMKU

„Bregzit“: veoma rizičan referendum u VB

PIŠE BERNAR KASEN

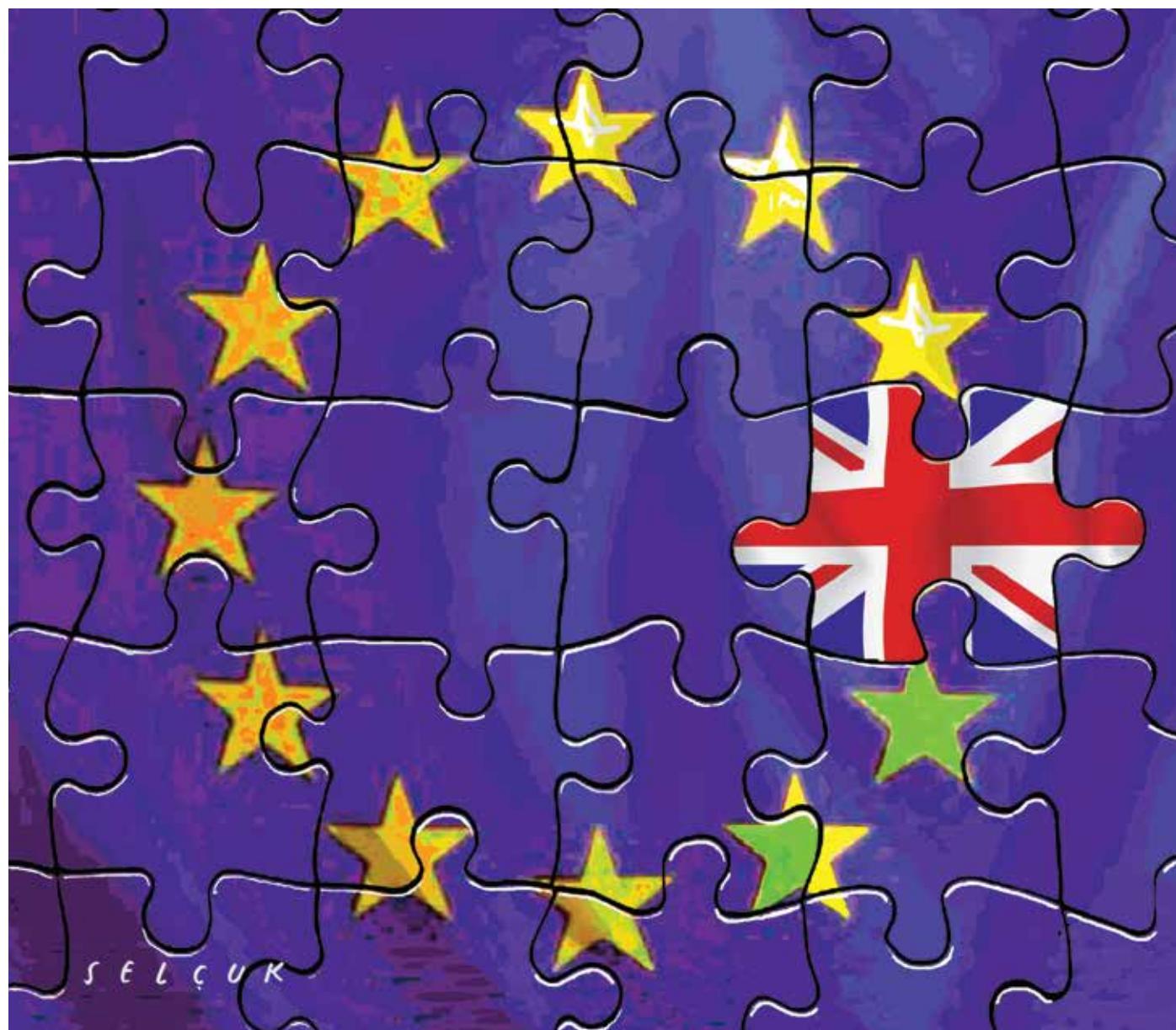
Guranje poslodavaca, sramežljiva podrška laburista i mogući ustupci evropskih partnera: u susret referendumu o izlasku Ujedinjenog Kraljevstva iz Evropske unije, britanskog premijera, koji se unapred protivi „bregzitu“, sve ovo trebalo bi samo da učvrsti u početnom stavu. Pa ipak, antievropski sentiment raste i preti da se useli u Dauning strij broj 10

„Ako me ne zadržite, napraviću lom“ – tako je, u prevodu na nediplomatski jezik, glasila poruka Dejvida Kamerona dvadeset sedmorici njegovih kolega šefova država ili vlada, koji su se minulog 17. decembra okupili u Briselu na sastanku Saveta Evrope. U korak sa velikom tradicijom maratonskih diskusija na takvim samitima, britanski premijer najavio je da je spreman da se bori „celu noć“, sve dok svoje kolege ne ubedi u potrebu novih pregovora o uslovima članstva njegove države u Evropskoj uniji. Poručio im je da će, ukoliko sa sastanka ode nezadovoljan, imati bolnu dužnost da svojim sugrađanima preporuči da glasaju za „bregzit“, odnosno izlazak Ujedinjenog Kraljevstva iz EU.

Sastanak je, zapravo, završen u ponoć, bez rezultata, a donošenje odluke odloženo je za naredno okupljanje Saveta Evrope, 17. i 18. februara. Kao dobri drugovi kojima je stalo do njegovog ugleda, Kameronovi partneri potom su stali iza njega pred brojnim britanskim medijima: „Dobra vest je da postoji mogućnost dogovora.“ Teško da su mogli biti maglovitiji, mada mi je to, u nemogućnosti da bez zadrške proglaši pobedu, po povratku kući svejedno omogućilo dobre medijske naslove.

Premijer je svoje zahteve objavio 10. novembra 2015. godine, u pismu poslatom Donaldu Tusku, (poljskom) predsedniku Saveta Evrope. Grupisao ih je u četiri poglavља: upravljanje privredom, kompetitivnost, suverenitet i imigracija. Pod „upravljanjem privredom“ Kameron suštinski podrazumeva očuvanje interesa Sitijsa. Tako traži da dokumenti sadrže i to da evro nije jedina valuta u Uniji i da zemlje koje ga ne koriste ne smeju trpeti diskriminaciju. Poglavlje posvećeno kompetitivnosti cilja na dodatnu deregulaciju funkcionalisanja unutrašnjeg tržišta, a posebno, ukoliko čitamo između redova, zakona o radu. Po pitanju suvereniteta Kameron je sasvim eksplicitan, što formuliše u tri zahteva: iz sporazuma ukloniti svaku referencu na cilj stvaranja „sve prisnije unije medu evropskim narodima“; nacionalnim parlamentima omogućiti pravo da blokiraju bilo koji zakonski predlog koji dolazi iz zajednice, a nije im po volji; striktno primenjivati princip supsidijarnosti: „Evropa gde je neophodno, nacionalno gde god je moguće.“

Četvrtog poglavљa, posvećeno imigraciji, među drugim željenim restriktivnim

SELÇUK – „Bez imena“

U maju 2015. godine, Konzervativna partija je, uprkos predviđanjima, na parlamentarnim izborima osvojila absolutnu većinu, a Kameronu je u rukama ostao vruć krompir u vidu obećane referendumskog kampanje. To bi dobro prošlo u trenutnom evropskom kontekstu, kojim dominiraju pitanja masovnog priliva izbeglica i džihadizma, što potpaljuje rast ekstremne desnice u većini zemalja EU

merama iznosi i zahtev za time da radnik koji potiče iz neke druge zemlje EU uveže četiri godine boravka i doprinosu u UK, pre nego što će stići pravo na jednak tretman kao njegove britanske kolege, u smislu olakšica vezanih

za zapošljavanje ili pristup socijalnom stanovanju. Ovo je nasrtaj na princip nediskriminacije građanstva dvadeset osmorice, koje prema sadašnjim sporazumima – i, u nekim slučajevima, nakon određenog tranzisionog perioda – ima

pravo da se nastani i radi u bilo kojoj od država članica. Drugim rečima, na meti je jedna od četiri „fundamentalne slobode“ EU, sloboda kretanja ljudi.

Mogli bismo da postavimo pitanje i zbog čega je Kameron izabrao baš ovaj trenutak da stavi na sto – i to u pratnji jedne vrste ucene – predloge za reformu EU, koji u Britaniji nisu ništa novo. On, zapravo, nije ni imao izbora. Našao se u zamci dinamike i rasporeda koje je sam uspostavio – i to ne u ime dubokih ubedenja, već iz čisto političkih razloga: jednostavno, da bi pobedio na izborima održanim 2015. godine! Usapaničen zbog uspona evrofobične Partije za nezavisnost Ujedinjenog Kraljevstva (*Party for the Independence of the United Kingdom, UKIP*) (1), koja je Konzervativnoj partiji oduzela deo njenog tradicionalnog glasačkog tela, Kameron je odlučio da se obaveže na njenu neutralizaciju. Cilj:

Čak i verni saveznici imaju crvene linije koje se ne smeju preći. Tako je za Nemačku absolutni prioritet konsolidacija, putem sve bliže integracije država članica evrozone, instrumenta dominacije i nametanja „mera štednje“, odnosno jedinstvene valute. Ni Berlin, ni Frankfurt, sedište Evropske centralne banke (ECB), neće pristati na sputavanje ovog procesa vetoima iz Londona, poput onih koji se zahtevaju u poglavlju o privrednom upravljanju

obezbediti novi petogodišnji mandat u Dauning stritu broj 10, gde je, nakon izbora iz 2010. godine, postavljen na čelo koalicione vlade konzervativaca i liberalnih demokrata.

Od 2011. godine, na njegov predlog izglasan je zakon koji zahteva sazivanje referendumu – umesto jednostavnog glasanja u parlamentu – za ratifikaciju svih sporazuma kojima se neke značajne ingerencije prebacuju na evropske institucije. Takva mera po prirodi stvari proizvela je očajanje u Briselu, gde sama pomisao na davanje neposredne moći narodu dovodi do noćnih mora... U januaru 2013. godine Kameron je otišao korak dalje, najavivši, pod pretpostavkom da će na narednim izborima biti reizabran, održavanje referendumu o ostanku UK u EU do kraja 2017. godine. Ove konsultacije zasnivale bi se na rezultatima pregovora između Londona i Saveta Evrope. Ukoliko bi premijer procenio da su partneri uvažili njegove stavove, pozvao bi da se na pitanje: „Treba li Ujedinjeno Kraljevstvo da ostane član Evropske unije?“ odgovori potvrđno. U suprotnom, založio bi se za „bregzit“.

Evroskepticizam promenljivog intenziteta

U maju 2015. godine, Konzervativna partija je, uprkos predviđanjima, na parlamentarnim izborima osvojila apsolutnu većinu, a Kameronu je u rukama ostao vruć krompir u vidu obećane referendumske kampanje. To bi dobro prošlo u trenutnom evropskom kontekstu, kojim dominiraju pitanja masovnog priliva izbeglica i džihadizma, što potpaljuje rast ekstremne desnice u većini zemalja EU. Budući da je referendum postao neizbežan, shvatilo je da je bolje organizovati ga što je pre moguće, kako bi se predupredilo uskomešavanje debata u zemlji – a pre svega u Konzervativnoj partiji – kao i nepredvidivi zaokreti u drugim zemljama. Ovde je na prvom mestu reč o Francuskoj, gde bi Fransoa Oland, kandidat koji i dalje nije zvanično potvrdio želju za reizborom 2017. godine, mogao sve da izgubi ukoliko bi se evropska debata pokrenula tokom njegove kampanje. Svi se i dalje sa gorčinom sećaju francuskog referendumu od 29. maja 2005. godine, koji je izneo na svetlost dana podele u redovima socijalista... O optimalnom rasporedu dešavanja jednoglasno će odlučiti Savet Evrope tokom februara, a potom i glasati u junu ili septembru 2016. godine.

Kameronov evroskepticizam potiče iz utemeljenja u kulturi i istoriji, pre nego iz njegove utrobe, pa mu i intenzitet varira u zavisnosti od okolnosti – za razliku od mnogih konzervativnih poslanika i nekih ministara, većine londonskih dnevних listova i posebno UKIP-a i njegovog lidera Najdžela Feridža, životispnog evropskog poslanika. On korene baštini u čuvenom ciriskom govoru iz 1946. godine, u kom je Vinston Čerčil pozvao na stvaranje Sjedinjenih Evropskih Država. Drugim rečima, Ujedinjeno Kraljevstvo bi svoju blagonaklonu podršku pružilo federalnoj Evropi, iako spolja: „Sa vama smo, ali nismo vaši.“

London se pridruživanjem Evropskoj ekonomskoj zajednici (EEZ) 1973. godine vratio ovom strateškom cilju, a da se nije odrekao svoje jedinstvenosti koja se manifestuje u konstantnoj proizvodnji izuzimajućih klauzula (*opt-out*) od mera na nivou Zajednice; proi-

Sitija u pružanju finansijskih usluga, uključujući i evro transakcije.

Kameron namerava da ukleše u kamen nove britanske izuzetke od pravila zajednice, ili da ih čak proširi na nivo cele EU. Pitanje je da li bi njegovo pismo Tusku moglo da posluži kao osnova za sporazum između svih aktera, kako unutrašnjih, tako i spoljašnjih. Kameron je u ovu partiju pokera ušao sa važnim adutom u rukama: iz brojnih razloga, nijedna vlada EU ne želi „bregzit“. Angela Merkel, holandski lideri, nordijske zemlje, kao i Centralna i Istočna Evropa spremni su da idu dosta daleko kada je reč o ustupcima kako bi se održao neoliberalni kurs, koji u Londonu ima snažnog jemca. Oni se pribjavaju da bi u pitanje mogao da ga dovede uspon Francuske i drugih mediteranskih zemalja, koje njihovi partneri smatraju politički nepouzdanima.

Umesto lake pobede koju je zamišljao 2013. godine, Kameron rizikuje da pocepa sopstvenu partiju, a možda i vladu: svojim ministrima, među kojima je i šest osvedočenih evroskeptika, unapred je omogućio slobodno glasanje

zvodnje koja je, iako bezuspešno, otpočela već dan nakon pristupanja. Ova zemlja danas nije članica zone evra, niti potpisnica Šengenskih sporazuma, dva totema koji su ponos evropejaca. Godine 1984. izvukla je korist iz odstupanja od računice o finansijskom doprinisu svih država članica EEZ, što je dovelo do značajnog popusta (čuveni „britanski rabat“). Među dvadeset osmoricom UK je jedna od tri države – pored Hrvatske i Češke Republike – koja 2012. godine nije potpisala Ugovor o stabilnosti, koordinaciji i upravljanju (TSCG), poznat i kao Evropski budžetski pakt.

Bez zauzimanja u potpunosti stava spoljašnje – neki bi rekli *off-shore* (2) – države, u svom odnosu spram evropskih integracija, uzastopne britanske vlade brižljivo su održavale situaciju u kojoj su jednom nogom unutra, a drugom van, osim u onim oblastima koje su im zaista srcu bliske: na prvom mestu dovršavanje unutrašnjeg evropskog tržišta; potom, sloboda globalnog kretanja kapitala, robe i usluga, tri od četiri „fundamentalne slobode“ EU (gore smo pokazali koliko se malo stavlja na četvrtu, slobodu kretanja ljudi); i konačno, očuvanje dominacije

Ipak, čak i verni saveznici imaju crvene linije koje se ne smeju preći. Tako je za Nemačku absolutni prioritet konsolidacija, putem sve bliže integracije država članica evrozone, instrumenta dominacije i nametanja „mera štednje“, odnosno jedinstvene valute. Ni Berlin, ni Frankfurt, sedište Evropske centralne banke (ECB), neće pristati na sputavanje ovog procesa vetoima iz Londona, poput onih koji se zahtevaju u poglavlju o privrednom upravljanju. Na drugom frontu, zemlje Istoka u potpunosti se protive merama koje se nalaze u poglavlju o imigraciji i koje neposredno pogadaju njihovo rasejanje u Ujedinjenom Kraljevstvu. Ova tačka je najosetljivija od svih, posebno za Komisiju i Parlament, jer, kao što smo već videli, u pitanje dovodi jednu od četiri „fundamentalne slobode“ evropskog projekta, rizikujući da uspostavi presedan koji će omogućiti dovođenje u pitanje i ostale tri. I evo bauka protekcionizma kako ponovo izbjiga na površinu...

Unutrašnje pukotine

Čini se da postoje dva rešenja kojima bi se izbegao „bregzit“: ili ispregovarati jedan

novi sporazum, ili, koristeći se prigodnim zakonskim instrumentom (npr. proglašenjem šefova država i vlada), usvojiti interpretativne klauzule na sporazume, bez njihovog menjanja. U oba slučaja zahtevala bi se jednoglasnost dvadeset osmorice, mada bi drugo rešenje moglo da prođe i bez procesa razmatranja i potom ratifikacije, koji su dugotrajni i puni opasnosti; o čemu ni Merkellova ni Oland ne žele da čuju ni reći u osvitu izbora 2017. godine. Zadržavanje trenutnog institucionalnog okvira zahtevalo bi da Kameron digne ruke od svojih ključnih uslova i da, zauzvrat, zakonski eksperti semantički nafilovani u Briselu, od zvučnih formula umese dokument Saveta Evrope tako da se izbegne da ga premijer u potpunosti odbaci, ali i da ne bude nekompatibilan sa zakonskim uređenjem EU. Zastrašujuće uzan prolaz...

U tom slučaju već sada možemo da zamislimo izlive besa pobornika „bregzita“, poput Danijela Henana, evropskog poslanika iz redova konzervativaca, prema kom je Kameron već izbacio previše balasta u sadržaju svojih zahteva, i to pre početka pregovora: „UK se pravi da zahteva promene, a EU se pravi da ih razmatra (...) Ovo je predstava, navodno sukobljavanje koje će Keronu omogućiti da kaže da je postigao dogovor.“ (3)

Umesto lake pobede koju je zamišljao 2013. godine, Kameron rizikuje da pocepa sopstvenu partiju, a možda i vladu: svojim ministrima, među kojima je i šest osvedočenih evroskeptika, unapred je omogućio slobodno glasanje. Moguće i paradoksalno spasenje moglo bi da dođe od glasača Laburističke partije, za koje neki elementi evropskog socijalnog zakonodavstva, iako se slabo primenjuju, svejedno predstavljaju branu protiv nekontrolisane deregulacije koju priželjuju konzervativci – u ovom slučaju, sve njihove struje.

Kameron je već najavio da neće tražiti i treći mandat na parlamentarnim izborima koji će se održati najkasnije u maju 2020. godine. Nema nikakvih garantija da će do tada biti u stanju da ostane na čelu države. I jedno i drugo su velike nepoznanice usled situacije u kojoj je samog sebe zarobio – i koja bi mogla da dovede do „bregzita“ sa kojim bi njegov naslednik morao da se snade.

BERNAR KASEN je profesor emeritus na Institutu za evropske studije pri univerzitetu Paris–VIII i generalni sekretar *Mémoire des luttes* (Pamćenje borbi).

(1) Vidi Owen Jones, „Colère sociale, vote à droite“, *Le Monde diplomatique*, oktobar 2014.

(2) Up. „Le Royaume-Uni, Etat 'off-shore' de l'Europe?“, *Mémoire des luttes*, 31. januar 2013, www.medelu.org

(3) Le Figaro, Pariz, 17. decembar 2015.

BRANITI REVOLUCIJU, JUČE I DANAS

Novi izazovi na Kubi

PIŠE MARION ŽIRALDU

Pošto je Havana posle mnogo godina počela da izlazi iz ekonomске i diplomatske izolacije, dolazi do promene uloge i načina funkcionisanja Komitetâ za odbranu revolucije (KOR) koji su do sada bili posvećeni nadziranju stanovništva – a to samo ilustruje kako se Kubanci navikavaju na novo stanje

„Suočeni sa imperijalističkom agresijom, primenićemo kolektivni revolucionarni sistem nadziranja. Svi znaju ko je ko i šta ko radi u svom okrugu, kao i koji je odnos imao sa tiranskim vlašću.“ Ovo su reči Fidela Kastra kojima je 28. septembra 1960. nakon napada na ostrvo objavio stvaranje KOR-ova koji je trebalo da budu formirani u svakom okrugu. Pred njima je bio samo jedan cilj: da služe Kubanskoj revoluciji i borbi protiv potencijalne invazije kontrarevolucionara koje je podržavala i finansirala CIA. Dve godine nakon preuzimanja vlasti Kastro je i dalje verovao kako je narod ključna snaga u militantnoj odbrani revolucije. Nije li upravo narod bio taj koji je izašao da podrži grupu bradatih revolucionara koji su bili izolovani u Sijera Maestri?

Godine 1961. KOR-ovi aktivno učestvuju u otporu američkoj invaziji u Zalivu svinja. Ipak, organizaciji odbrane brzo je pridodata aktivnost koja će odrediti svakodnevni život Kubanaca. U komitetima su svi članovi bili obavezni da upoznaju svoje komšije i da prokažu osumnjičene teroriste i špijune.

Ovaj početni zadatak organizovanja stanovništva u borbi protiv sabotaže i agresije uskoro je bio upotpunjeno i nizom drugih aktivnosti koje je trebalo da doprinesu revoluciji, kao što su kampanje opismenjavanja, vakcinacija oboljelih, pomoć žrtvama ciklona, pravljenje spiskova za izbore itd. Tako su KOR-ovi počeli da sačinjavaju instancu povezivanja između države i naroda: preko njih se odvijala komunikacija i usaglašavanje potreba jednih i drugih, razmenjivanje podataka itd. Komiteti su se razvili tako da sačinjavaju zone (veličine kvartova u evropskim gradovima), municipije (komune) i provincije (regije), tako da danas postoji više od 130.000 jedinica unutar kojih se vodi osam miliona kubanskih građana sa više od 14 godina. U pitanju je dakle skoro sve stanovništvo. Ta srazmera je ostala stabilna od vremena svog nastanka.

Ipak, članstvo nije obavezno, naglašava Eluana (1) koja je izabrana za predsednicu jednog KOR-a u kvartu Altahabana. U pitanju je pozicija koja ne podrazumeva članstvo u Komunističkoj partiji Kube (KPK). Već skoro deset godina, ona na godišnjem nivou biva ponovo izabrana da zauzme ovu poziciju. Uloga koju preuzima nije plaćena i nema nikakvih ograničenja u pogledu vremena koje na njoj

može da provede. S obzirom na to koliko je njen rad poštovan, može se očekivati da će biti glasana na ovu funkciju još mnogo godina. Evo kako ona objašnjava činjenicu da su svih 40 osoba sa više od 14 godina koje žive u 24 četiri stana, koliko ima u njenoj zgradi, članovi KOR-a kojem predsedava. „KOR je tu da brani narod, zašto se neko onda ne bi učlanio?“ Dakle, pitanje je pogrešno postavljeno.

Ipak, članstvo može da proističe i iz drugačijih motiva. Najveći deo Kubanaca starosti preko 30 godina bar jednom u životu je upoznao osobu čije zaposlenje i životna situacija su zavisili od suda KOR-a u pogledu toga da li su dovoljno revolucionari. Vilma, mlada žena koja je radila u odseku za turizam i nastavila sa daljim obrazovanjem u toj profesiji, svoje učešće u tradicionalnim prvomajskim aktivnostima objašnjava na sledeći način. Ona ukazuje kako je potpuno svesna da je ništa ne obavezuje da učestvuje, ali isto tako i da zna kako bi nedolazak mogao da joj uništi karijeru.

Centri za zapošljavanje često zahtevaju pismo preporuke KOR-a u kom se potvrđuje učešće budućeg zaposlenog. Eluana objašnjava kako to pismo ukazuje na ulogu komiteta u svakodnevnom životu Kubanaca. „Od vremena kada sam postala predsednica, upoznala sam sve ljude u svojoj zgradi i mi sačinjavamo jednu veliku porodicu.“ Logika sistema podrazumeva da mreža komiteta donosi sud o moralnosti, iskrenosti, ozbiljnosti i uopšte svim kvalitetima kandidata. To je svakako jedan od razloga zbog kojih se Haime, adolescent iz kvarta, u trenutku organizovanja 'volonterskog rada' od strane KOR-a, pita: „U kom smislu je rad volonterski, kada je u stvari obavezan?“ Uprkos tome, Haime je bio dovoljno odvažan da tokom prethodnih petnaest godina ne ode da čupa travu oko zgrade, održava fasadu, čuva zgradu Bodega (2) tokom deljenja elektronskih uređaja i slično.

Komiteti za odbranu revolucije više ne obavljaju represivnu funkciju o kojoj smo govorili. Iako pisma preporuke i dalje postoje i Eluana ih redovno piše, pojam revolucionarnosti sada ima drugačiju funkciju. Tako u Haimeovom slučaju, Eluana i članovi komiteta u pismu preporuke za mesto čuvara na aerodromu govore o njegovoj iskrenosti i strogoći. Oni ne pominju njegov mali doprinos radu KOR-a. Njegov stav se ne tumači kao kontrarevolucionaran, kao što bi to zasigurno bilo učinjeno nekoliko godina ranije.

DAVID STUDWELL – „Auto: Havana I“

www.davidstudwellgallery.co.uk

DAVID STUDWELL – „Ulični znak: Havana II“

www.davidstudwellgallery.co.uk

Od dolaska Raula Kastra na vlast, „biti dobar revolucionar“ ne znači da se pre svega treba posvetiti borbi protiv imperijalizma. Nasuprot tome, javnost je pozvana da uzme u obzir pozitivne strane približavanja sa SAD kao što su ukidanje embarga i porast turizma

Sa progresivnim slabljenjem američke pretnje, koje je odvelo ekonomskom i diplomatskom približavanju sa SAD, otvorio se prostor da se funkcije KOR-a prošire. Može se zapaziti osetna promena u pogledu izbora koje prave rukovodioči lokalnih jedinica. Jedan od predsednika je, na primer, odlučio da poveća bezbednost u kvartu i zarad toga je organizovao šetnje noćnih čuvara. Drugi je odlučio da organizuje društvo za obrazovanje koje bi pomoglo obavljanju zadataka na edukaciji stanovništva. Eluana je posebno osetljiva

na pomoć ugroženima: starima, dijabetičarima, trudnicama itd. Ona vodi računa o vakcinacijama i zna krvnu grupu svih stanara svoje zgrade, tako da je u mogućnosti da brzo odgovori na zahteve Ministarstva zdravlja za sakupljanje krvi u slučajevima nesreće.

Komiteti su često posvećeni poteškoćama svakodnevnog života. Pitanja snabdevanja vodom, obezbeđivanja transporta i prostora za stanovanje često donose probleme u Havani. U određenim kvartovima ovi problemi postaju goruci i lako

stvaraju frustracije i bes. Ipak, to ne vodi uličnim protestima ili bilo čemu sličnom jer postoje ustaljeni načini na koje se javnost o njima obaveštava. Komiteti informišu delegate kvartova o pomenutim poteškoćama. U slučaju velikih nedaća kao što su one prouzrokovane ciklonima, delegati se obraćaju organima vlasti da bi se našlo rešenje. Kada država obezbedi materijal, nalazi se način da se otklone posledice. Međutim, u većini slučajeva, KOR-ovi sami pronalaze rešenja za probleme. U Altahabani, pijača voda nestaje gotovo svakodnevno. Da bi se sanirao problem koji na taj način nastaje, koriste se mnogobrojni rezervoari koji se pune u delu dana kada vode ima. Pre nego što će voda nestati, pali se motor koji upumpava vodu iz rezervoara u cevi u zgradama. Običaj je da se to učini oko 17 časova da bi u stanovima bilo vode kada se stanari vrati sa posla.

U svom KOR-u Eluana je zadužena za pokretanje motora u avgustu 2015. godine. Ona poziva članove KOR-a. Uobičajeno je da se poziv prenosi od jedne do druge osobe. Čujemo kako Eluana poziva Marsijel kroz prozor: „Drugarice, u nedelju imamo volontersku akciju, treba da zalijemo vrt ispred zgrade.“ Nesto kasnije, Marsijel na vratima razgovara sa svojom komšinicicom Anom i sa Mercedes koju sreće na ulici i prenosi im obaveštenje. One ga prosleđuju dalje, tako da za manje od dva sata svih 40 ljudi zna o čemu se radi. To ne garantuje da će se svi pojavit. Retko se na ovakvim akcijama sreće više od desetak osoba koje su spremne da u nedelju ustanu i rade. Eluana objašnjava kako se u ovakvim situacijama ne oslanja na mlade koji izlaze subotom uveče, stare i roditelje sa malom decom. Onda kada je potrebno prisustvo svih, ona ih posećuje i obaveštava o akciji. „Bitno je da se ljudi osete uključeni i da im se objasni zbog čega je potrebno da se mobilizuju. Predsedavanje KOR-u podrazumeva pedagoški rad.“

U ovom slučaju prisutno je 17 ljudi, po jedna osoba iz svakog stana, osim iz onih gde ima nepokretnih ili su svi na poslu. Sastanak se održava u vrtu. Šest sati je po podne i nisu još svi stigli, tako da sastanak ne počinje na vreme. Ljudi razgovaraju među sobom i atmosfera je prijatna. Sunce je blago i samo je piće potrebno da bi sve ovo izgledalo kao slika popodnevnog obroka u komšiluku. Eluana saopštava plan sastanka i sastanak počinje.

Predsednica opominje sve da zavrnu slavine u stanovima – posebno onda kada voda ne ide. Svi se još dobro sećaju poplave od pre nekoliko dana kada je Marselo ostavio otvorenu česmu. Kada je voda došla, Mercedesin balkon se pretvorio u bazen. Sada se svi šale na taj račun, a Marselo rezignirano prihvata. Potom Eluana predlaže da se izabere osoba koja će hladiti motor. Mario je jedini koji se prijavljuje i biva izabran jednoglasno.

Međutim, situacija nije svuda nalik onoj u Eluaninom KOR-u. Neki KOR-ovi se i dalje isključivo bave borbom protiv 'imperializma'. Za njih nadgledanje stanovništva predstavlja glavni zadatak. Situacija se i u tim slučajevima menja, samo daleko sporije.

Od dolaska Raula Kastra na vlast, 'biti dobar revolucionar' ne znači da se pre svega treba posvetiti borbi protiv

imperializma. Nasuprot tome, javnost je pozvana da uzme u obzir pozitivne strane približavanja sa SAD kao što su ukidanje embarga i porast turizma. Stari neprijatelj prestaje da bude demonizovan i otvara se prostor za nove političke odluke. Ipak, ovaj proces podstiče sumnju kod dela stanovništva što se može opaziti i u slučaju nekih KOR-ova i njihovih predsednika.

Vladimir, francusko-kubanski umetnik koji živi u Francuskoj, već tri godine organizuje ulični festival umetnosti na ulicama Altahabane. Do 2014. on je bio zadovoljan time što je dobijao dozvolu KOR-ova i njihovih predsednika za oslikavanje murala, organizovanje radionica sa decom, održavanje koncerata i slično. Svake godine festival je postajao sve uspešniji i privlačio je lokalne umetnike, decu i stanovništvo uopšte.

U avgustu 2015. Vladimir i Rasel, još jedan umetnik, završili su nekoliko murala na različitim zgradama. U jednom trenutku, oni su odlučili da naslikaju velikog besnog psa i da pored njega napišu „Šta nameravaš da uradiš?“. Za nekoliko minuta oko njih su se okupila deca iz komšiluka. Svako od njih je imalo svoj komentar. Kada je videla da će izrada murala potrajati i da će ovaj biti impresivan, publika se odmakla i napravila prostora za umetnike. Otvorila su se piva i tukole (vrsta sode koja se proizvodi na Kubi). Međutim, dok je pas još bio samo skiciran, pojavljuje se policija koju je pozvao predsednik lokalnog KOR-a. Umetnici bivaju zamoljeni da napuste lokaciju. Za predsednika, ovaj mural je protiv revolucije jer napada proces normalizacije odnosa sa SAD. Publika koja prisustvuje raspravi zauzima stranu umetnika i pokušava da ubedi predsednika da je njegovo tumačenje pogrešno. Po dolasku, policajci počinju da se pitaju zbog čega su uopšte pozvani. Vrelo kubansko popodne se nastavlja i rasprava se raspiruje. Umetnici posle nekog vremena odlučuju da napuste lokaciju i da se žale nadređenom autoritetu, delegatu za ceo okrug.

(3) U međuvremenu, i pored kritika javnosti, predsednik prekrcuje zid i na njemu biva ispisan revolucionarni slogan, dobro poznat Kubancima: „Siempre en 26. Julio“ (26. jul zauvek).

(4) Mnoštvo glasova koji se mogu čuti u KOR-u pokazuje kako se njegovi komiteti više ne mogu posmatrati kao zamrznuti politički akteri. Umesto toga, vidimo kako odluke koje se donose i način na koji one bivaju donesene u velikoj meri zavisi od ljudi koji sačinjavaju organizaciju, a posebno od predsednika. Posle mnogo godina u kojima je KOR simbolizovao najrepresivniji aspekt kubanskog režima, čini se da postoji mogućnost da on postane prva laboratorijska oblike izražavanja volje naroda.

MARION ŽIRALDU je doktor istorije.

- (1) Koriste se izmenjena imena.
- (2) U pitanju je ime prodavnica u kojima se distribuiraju proizvodi cija upotreba se racionalizuje.
- (3) U pitanju je pozicija na kojoj mandat traje dve i po godine i koja je odgovorna za lokalno stanovništvo i u odnosu na vlast i u odnosu na KOR-ove.
- (4) 26. jul je datum kada se održava jedna od najvećih proslava na Kubi, u znak sećanja na dan kada su revolucionarne snage pod vodstvom Fidela Kastra krenule na Santiago de Kuba u poslednji obračun sa neprijateljskim snagama.

UNUTARNACIONALNI DIJALOG INSTRUMENTALIZOVAN OD ZAPADNJAKA

Ka novoj intervenciji u Libiji?

PIŠE PATRIK HAMZADEH

Nakon sklapanja dogovora između konkurenčnih parlamenta, formiranje vlade nacionalnog jedinstva otvara prostor za novu zapadnu vojnu intervenciju u Libiji. Usmereno prema organizacijama bliskim Islamskoj državi, ovo vojno mešanje stranaca nosi dodatni rizik izazivanja pojačanog nasilja između suprostavljenih struja unutar Libije

Sedamnaestog dana decembra je u Siratu u Meksiku potpisana sporazum o međusobnom razumevanju između predstavnika dva libijska parlamenta pod nadzrom Ujedinjenih nacija. To jasno pokazuje važnost političkog dijaloga koji je otpočeo u septembru 2014. godine. Uprkos tenzijama među suprostavljennim grupama i geografskim podelama, veliki deo onih koji nisu pristali da se sastanu ipak je spreman da napravi ustupke. Čak i najradikalniji predstavnici dva kampa ne odbacuju mogućnost pomirenja. Iako bi mogla da bude bolja u raznim aspektima, politika „malih koraka“ (1) koju primenjuju UN rezultirala je umnožavanjem inicijativa lokalnih aktera na zapadu zemlje u pogledu

razvijanja mehanizama za izgradnju poverenja i smanjenja nivoa nasilja u zemlji.

Iako nam spolja može delovati da nasilje nejenjava a zapadni mediji i dalje govore o „haosu“ koji vlada u Libiji, suprostavljene strane su počele da komuniciraju. U zemlji u kojoj normalni tok dana lako može da bude prekinut razmenom vatre, mnogi podržavaju politički dijalog i vrše pritisak na lokalne vode da se uspostavi građanski mir. Međutim, dogovor od 17. decembra nosi sa sobom dva velika nedostatka. Sa jedne strane, broj potpisa je i dalje nedovoljan, a sa druge, deluje da je on sačinjen u žurbi i pod velikim pritiskom evropskih sila čiji je cilj bio da se omoguće

MATE ĐORĐEVIĆ – „Budnost“

intervencije protiv naoružanih milicija i grupa koje sarađuju sa Islamskom državom (ID).

U poslednje dve godine, vojni i politički predstavnici SAD, Francuske, Engleske i donekle Italije, na nedeljnoj bazi su naglašavali neizbežnost ove intervencije. Dvadeset sedmog januara 2014. francuski admiral Eduar Gijo, koji je tada bio na funkciji načelnika generalštaba, izjavio je kako bi u Libiji najbolje bilo sprovesti međunarodnu operaciju. Po njegovom uverenju, za snage na jugu Libije je neprihvatljivo da se na severu formira država. Samim tim radilo se o intervenciji na jugu kojom bi se napale grupe koje su napustile severni deo zemlje u vreme prethodne francuske intervencije.

Na proleće 2015. posle potapanja niza brodova koji su prevozili migrante iz Libije, EU je pokrenula operaciju „Sofija“. Francuski admiral Erve Bležean, drugi glavnokomandujući za ovu operaciju je 27. oktobra 2015. u Rimu izjavio kako je „glavni cilj da se direktnije deluje na same mreže tako da se uhvate krupni igrači, a ne samo sitna riba“. On je dodao kako to znači da će u jednom trenutku biti potrebno da se deluje i na teritoriji na kojoj važi suverenitet Libije. Treći skup mera koje su pokrenute u operaciji podrazumevao je da se dobije dopuštenje od legitimnih vlasti u Libiji. Parlament u Tobruku koji su zapadne sile priznavale, za razliku od onog u Tripoliju nije bio spreman da to dopuštenje dâ.

Napadi koji su se odigrali 12. novembra u Parizu ponovo su podstakli na razmišljanje o intervenciji u Libiji. Iako su teroristi bili Francuzi i Belgijanci i nisu boravili na teritoriji Libije, rat protiv terorizma koji je pokrenut na zahtev predsednika Fransoa Olanda u noći napada uključuje i delovanje u Libiji protiv grupe u Derni (istok) i Sirtu (centralni zapad) koje su u savezu sa ID. Dvadeset prvog i 23. novembra 2015. vojni avioni su uzleteli sa nosača „Šarl de Gol“ da bi obavili izviđačke misije iznad Sirta. Naoružane grupe čija se veličina procenjuje na nekoliko stotina članova preuzele su vlast nad gradom i iz njega su redovno napadale protivničke pozicije među kojima su i naftne bušotine.

Nekoliko dana kasnije premijer Manuel Vals je izjavio kako je „Libija nesumnjivo važna stavka u mesecima koji dolaze“ (*Europa 1, 1. decembar 2015.*), kao i da će „već od sutra morati da se počne sa borbom protiv Daeša (u pitanju je akronim za ID na arapskom) na teritoriji Libije“. (*Frans Inter, 11. decembar*) U članku koji nosi naziv „Da li će Francuska zbog Daeša morati ponovo da interveniše u Libiji?“ u *Figaro* od 22. decembra ministar odbrane je pozivajući se na odredene izvore dao precizniji podatak: „S obzirom na metastazu Daeša u Libiji nužno je sprovesti vojnu intervenciju u narednih šest meseci, odnosno pre kraja proleća.“

Stratezi, eksperți i različiti specijalisti za Libiju koji su do juče tvrdili kako će posle Gadafijevog pada doći do nesmetanog razvoja demokratije u zemlji, sada se pojavljuju u medijima kako bi objasnili da je nova intervencija nužna. Pet godina kasnije, zastupnici NATO-a govore o tome kako bi „trebalo završiti ono što se započelo“. U pitanju je ista ona retorika koju su američki neokonzervativci koristili da

MATE ĐORĐEVIĆ – „Ljuska“

bi opravdali intervenciju u Iraku 2003. godine. Deo zastupnika čak otvoreno govori o tome da je cilj da se na čelo države postavi vlast od poverenja. (2)

Da bi se ispoštovala forma međunarodnog legalnog okvira, intervenciju moraju da odobre određene institucije. Zbog toga je u najkraćem roku zakazan sastanak sa vladom nacionalnog jedinstva koja će kada bude priznata od strane Saveta bezbednosti UN moći da zatraži pomoć međunarodne zajednice. Za ovo je zadužen novi predstavnik generalnog sekretara UN, nemački diplomat Martin Kobler. Šestog decembra, kada između dva libijska parlamenta nije postignut konsenzus, on je za *Al Džaziru* izjavio da je „došlo vreme da se dobije brzo odobrenje za libijski politički sporazum“. Kako je on naglasio: „Voz je već napustio stanicu.“ Odnosno, u pitanju je sporazum koji će biti ponuđen u formi „uzmi ili ostavi“. Poruka koja je poslata parlamentima koji su u oštrom sukobu podrazumeva da će oni morati da prihvate bilo koju kompoziciju vlade nacionalnog razumevanja.

Cenu intervencije će pre svega snositi UN i EU iako je tome pružen određen otpor. Ovo je potvrđeno 13. decembra na Međunarodnoj Konferenciji za Libiju kojoj su predsedavali ministar spoljnih poslova Italije i generalni sekretar SAD.

Istraživači koji se bave libijskim slučajem su jednoglasno izrazili zabrinutost zbog ovog razvoja događaja. Među njima su i članovi međunarodne grupe za krize kojoj predsedava viši zamenik generalnog sekretara UN Žan Mari Gueno. Oni upozoravaju da je svako požurivanje da se postigne sporazum u kom se isključuju različite partije i grupacije koje postoje u Libiji vrlo rizično i potencijalno katastrofalno. (3) I pored toga, gospodin Kobler je uložio najveći mogući napor da se sporazum postigne u najkraćem roku. Petnaestog decembra on se sastao sa generalom Kalifom Haftarom, glavnokomandujućim Libijske nacionalne armije koja je suprostavljena vlasti u Tripoliju. Tom prilikom mu je dao garancije da će u budućnosti dobiti poziciju koja će ga staviti na čelo sistema odbrane, kao i da će dvojica njegovih saradnika imati pozicije u

predsedničkom savetu buduće vlade nacionalnog razumevanja.

Na zahtev finansijske konferencije u Rimu, u sporazumu od 17. decembra se navodi kako će nova vlast imati pravo da zbog bezbednosnih razloga „zahteva pomoć UN, međunarodne zajednice i regionalnih organizacija“. Dana 23. decembra potpisana je Rezolucija 2259 na predlog Britanije, prema kojoj se situacija u Libiji smatra „opasnošću po međunarodni mir i bezbednost“. Član 12. zahteva „da zemlje članice pomognu u najkraćem roku vlasti nacionalnog dogovora u borbi protiv opasnosti po bezbednost u Libiji i da aktivno pomognu novoj vlasti da se izbori sa Islamskom državom i organizacijama koje sa njom sarađuju, kao i sa Ansarom el Šariom i svim pojedincima i grupama koje su povezane sa Al Kaidom u Libiji“.

Na papiru se dakle nalaze svi preduslovi za legalnu intervenciju u Libiji. U stvarnosti se može očekivati da će ovaj sporazum samo progivati nove linije podele, kao i da će odvesti dalje porastu nasilja. Mnogi zvaničnici sa istoka ne podržavaju sporazum. Bilo je prisutno samo 75 od 188 izabranih predstavnika parlamenta u Tobruku. Takođe, general Haftar koji je rekao kako će sigurno podržati vlastu nacionalnog razumevanja, očigledno nastavlja da se obraćunava sa svojim protivnicima u Tripoliju. Ibrahim Jadran, još jedan od jakih igrača sa istoka koji kontroliše naftna postrojenja i čije naoružane trupe ratuju protiv ID u sirskskom zalivu, takođe podržava sporazum. On optužuje generała Haftara kako nije prihvatio da je obraćun sa ID prioritet i kako koristi novonastalu situaciju u svoju korist.

Međutim, situacija na zapadu je ipak najproblematičnija. Samo 26 od 136 poslanika opšteg nacionalnog kongresa iz Tripolija prisustvovalo je potpisivanju sporazuma. Broj poslanika koji podržavaju vlastu nacionalnog razumevanja je manji od 75. Mnogi protivnici vlasti, kao što je Abdelkader el Huveili, otvoreno govore kako je u pitanju „zavera stranaca protiv Libije“. Iako neke oružane grupe kao Zintan, Misurata i Zavija podržavaju „bezbednost“ koju garantuje nova vlast, one mnogo veće koje

se nalaze u prestonici oglasile su se kako je ne podržavaju. Misurata grupe koje su deo „Fronta čvrstine“ (Jabat al Sumud) sa Salahom Badijem na čelu takođe su pokazale neprijateljski stav. Libijski veliki muftija Sadek el Garian kaže kako je u pitanju dogovor koji je nametnut od stranaca i kako „nije u skladu sa islamskim principima“. Stav uticajnih ljudi iz Misurate će u velikoj meri zavisiti od spremnosti i mogućnosti predstavnika Koblera da ispunji njihove zahteve. Oni zahtevaju da se veće ingerencije daju starom Opštem nacionalnom kongresu koji je izabran 2012. godine da bi se izbalansirale snage i da bi se smanjila moć parlamenta u Tobruku koji prema postojećem dogovoru ima pravo da funkcioniše kao zakonodavno telo. Isto tako, većina zapadnih poslanika odbija da prihvati postavljanje generała Haftara kao glavnokomandujućeg.

U pitanju je, dakle, sporazum koji je napravljen velikom brzinom i sada ostaje neda da će i drugi uticajni akteri u Libiji biti spremni da mu se priklone. U suprotnom biće to još jedna akcija UN koja će doći do zastoja. Da do toga ne bi došlo, predstavnici UN će morati da pokažu fleksibilnost, da pronađu način da pridobiju one koji nisu među potpisnicima i da stupe u bezbednosne pregovore sa preostalim vojnim i naoružanim grupacijama na teritoriji. Ako do toga ne dođe, susrećemo se sa situacijom koja je već bila na snazi u avgustu 2014. kada je međunarodna zajednica priznavala parlament iz Tobruka kao jedinog predstavnika Libije iako je ovaj kontrolisao samo trećinu teritorije.

U međuvremenu, evropske snage gube strpljenje. Prema izvorima bliskim libijskom predsedništvu koje se trenutno sastaje u Tunisu, „od 17. novembra nije prošao dan u kom ambasadori evropskih zemalja nisu pitali kada će u zemlji biti formirana nova vlast“. Predstavnik Kobler je u uskom krugu saradnika izjavio kako namerava da „brzo pusti tim u Libiju“.

Čak i ako se buduća vlast bude smestila u Tripoliju, zahtev za spoljnom intervencijom će imati malo osnova. Ako bi oružane snage Misurate i one sa istoka delovale ujedinjeno, očekuje se da bi bez većih problema mogle da izadu na kraj sa snagama ID u Sirtu. Pored toga, strana intervencija bi bitno diskreditovala novu vlast i time trajno dovela u pitanje rekonstrukciju libijske države. U tom slučaju bi glasnogovornici ID imali jako obrazloženje za borbu protiv Zapada koji ponovo bombarduje arapsko stanovništvo. Propaganda ID bi u tom slučaju mogla da bude prihvatljiva mnogima koji se protive ovoj mogućnosti i tako bi se otvorio novi prostor za regutaciju. Teško da ovo zabrinjava lidera sa Zapada. Iz njihove perspektive, rat u Libiji je izvestan i samo je pitanje trenutka kada će početi. (4)

PATRIK HAMZADEH je bivši francuski diplomata u Tripoliju (2001–2004), autor knjige *Au coeur de la Libye de Kadhafi*, Jean-Claude Lattès, Pariz, 2011.

(1) Cf. „Les chemins escarpés de la restauration de l'unité libyenne“, Orient XXI, 19 novembar 2015, <http://orientxxi.info>.

(2) U tom registru, cf. Antoine Vitkine, „La Libye est-elle devenue un nouveau sanctuaire de Daech à nos portes?“, *Le Monde*, 3. decembar 2015.

(3) „Statement on a political deal for Libya“, International Crisis Group, Brisel, 12. decembar 2015.

(4) Cf. Antoine Malo et François Clemenceau, „La France s'impunit pour la Libye“, *Le Journal du dimanche*, Pariz, 10. januar 2016.

AFRIKA

Kinšasini pokorni intelektualci

Predvođena pokretom „Afrička svest“ i najstarijom kongoanskom partijom ABAKO, frakcija kongoanske elite slomila je kolonijalni kulturni korset i oslobodila misli. Ta frakcija je probudila i zaoštala političku svest stanovništva, utirući put nezavisnosti zemlje 1960. godine. Ipak, tokom gotovo pedeset godina akademski kulturni i naučna produkcija mahom je služila jačanju režima. Do septembra 1960., režim je neke od njih usisao u autoritarnu vladavinu tako što ih je integrirao u Koledž generalnih komesara – telo koje je nakon svog prvog državnog udara od 14. septembra 1960. uspostavio Žozef Mobutu. On je kao državni sekretar zbacio tadašnjeg premijera Patrice Lumumbu.

Pedantnim sećiranjem transkriptata sastanaka i brižljivom analizom odnosa između s jedne strane Koledža, a s druge šefa države Žozefa Kasa-Vubua (predsednik od 1960. do 1965. godine), Mobutua i Ujedinjenih nacija, istoričar Žan Mari Mutamba obelodanio je bastardizovanu logiku intelektualaca i manjkavost političke vizije njihove tzv. „tehničarske“ vlade (1). Ispostavlja se da je Koledž služio kao značajna ratna mašinerija okrenuta protiv Lumumbe i oposicionih političkih snaga. Sa zaprepašćenjem saznamjemo i da su šef lokalne stanice Centralne obaveštajne agencije (CIA), Lari Devlin, i nekadašnji direktor belgijske Kolonijalne bezbednosti, Andre Laej, učestvovali u donošenju odluka na Koledžu, koji je svoj poslednji sastanak održao 21. januara 1961. godine, četiri dana nakon ubistva Lumumbe.

Svakako, Koledž se moraju priznati neki ozbiljni napreci. Pa ipak, pojedini lobiji izmanipulisali su Koledžom, odlučni da Kongo održe u stanju neokolonijalne zavisnosti.

Ovaj žalosni obrazac ponavlja se od 2001. godine, što na otužan način ilustruje himna slavi predsednika Žozefa Kabile, koju je pod evocirajućim nazivom *Kabila i div koji se budi* (2), 2015. godine ispojala jedna akademski skupina. Pod lažnim izgovorom „rehabilitacije“ kongoanskog predsednika, ovaj zbornik ignoriše nemarnost vlasti pri rukovođenju privrednim resursima, nekažnjivost ubistava novinara i branitelja ljudskih prava...

I pored toga, savest kongoanskih akademaca možda i nije u potpunosti ubijena. Grupa intelektualaca je tako objavila istinitu radiografiju sadašnjeg režima u Kinšasi, kako bi mobilisala stanovništvo u noći predsedničkih izbora (3). Gotovo šezdeset godina nakon intelektualnog vrenja iz ranih dana nezavisnosti, ova knjiga poziva kritičku inteligenciju da razbijje začarani krug pokornosti akademske zajednice političkoj moći.

ANISE MOB

(1) Jean-Marie Mutamba, *Autopsie du gouvernement au Congo-Kinshasa. Le Collège des commissaires généraux (1960–1961) contre Patrice Lumumba*, L'Harmattan, Pariz, 2015, 382 strane, 30,99 evra.

(2) Lambert Mende Omalanga (ur), *Kabila et le réveil du géant*, L'Harmattan, 2015, 258 strana, 29 evra.

(3) Fweley Diangituka, *Les Congolais rejettent le régime Kabila*, Monde Nouveau/Afrique Nouvelle, Vevey (Švajcarska), 2015, 280 strana, 25 evra.

ŽIVOT NAKON SANKCIJA

Snažne iranske žene

PIŠE FLORENS BOŽE

Poštovanje sporazuma o „nuklearnom neširenju“ vodi Iran ka postepenom ukidanju međunarodnih sankcija. Slobodna trgovina i njene političke posledice uticaće na parlamentarne izbore predviđene za kraj februara. Obazriva kada su u pitanju promene, žene zauzimaju sve važnije mesto u Islamskoj Republici i određuju put kojim će se ići

Grupa tinejdžerki smejući se ulazi u metro i seda veselo na pod vagona, pošto nema slobodnih mesta. Kako se vagon povremeno zatrese, velovi im klize na ramena i otkrivaju kosu. To im nije važno jer ovde nema nikog sem putnika. U teheranskom metrou, koji je otvoren krajem devedesetih godina, prvi i poslednji vagoni rezervisani su za žene. Ovde su usmerene „da budu mirne“, kažu nam. Atmosfera je opuštena. Drugi vagoni su mešani. Mladi parovi se drže za ruke, bez problema.

Moderan i čist teheranski metro omogućava izbegavanje saobraćajnih gužvi i zagađenja. Trenutno je pet linija u upotrebi. Stanice se smenjuju, noseći imena „boraca“ u ratu protiv Iraka (1980–1988). Iako je prošlo dvadeset sedam godina od završetka konflikta, koji je odneo oko pola miliona života, vlast nije završila sa kultivisanjem sećanja.

Metro ilustruje kontradikcije Islamske Republike. Moderne majice „na ramena“, jarke boje, i ostale krpice u ofucanom stilu. U proseku, pet crnih i strogih čadora – strogo oblačenje zaposlenih u administraciji – na dva vela u boji. Bez hermetički zatvorenih individua. Nešto dalje, neočekivane scene: šetajući prodavci nude brushhaltere, gaćice, tašne...

Trideset šest godina nakon islamske revolucije, a uprkos zakonodavstvu koje im obezbeđuje manje prava nego muškarima, žene igraju važnu ulogu u Iranu. One se nalaze u svim sektorima, iako je većina visokih pozicija u administraciji za njih i dalje zatvorena. Prema strogom učenju Kurana, one ne mogu biti ni punopravne sudije ni tumači svetih tekstova, niti dostići rang ajatolah (najviši stepen šiitskog sveštenstva). Ali one mogu biti arhitekte, direktorce preduzeća, ministarke... Parlament ima devet poslanica (sve konzervativke) i prvu postavljenu ambasadorku: Marzijeh Afham je stupila na svoju poziciju u Kuala Lumpuru u novembru 2015. godine Ništa nije lako: žene moraju da se bore da bi uspele. Posebno kako bi njihova prava bila prepoznata u zemlji gde one trpe diskriminaciju na svim nivoima.

Da bi se vencale, da bi radile, putovale, otvorile račun u banci, nasledile, one su podredene nepravednim zakonima i zavisne od dobre volje gazde porodice. Za razliku od muža, žena koja želi da se, na primer, razvede mora opravdati svoju odluku pred sudom i dobiti dozvolu. Deca će joj biti poverena do druge godine, u slučaju dečaka, i sedme,

„Žene u Iranu“, pijaca u Isfahanu / Profimedia

u slučaju devojčice. Nakon toga, otac je taj koji preuzima čuvanje, sem u slučaju da odbije. Kada je u pitanju autoritet roditelja, on se vezuje za oca čak i kada deca žive s majkom. „Muškarac je kralj u očima zakona“, kako rezimira Azdeh Kian, profesorica političke sociologije.

Školovanje, najznačajnije dostignuće Islamske revolucije

Zvanične cifre potcenjuju rad žena: samo njih 14 odsto ima posao. U stvarnosti, između posla na crno i agrikulture, između 20 i 30 odsto njih poseduje redovni angažman. Potreba žena za uključivanjem u tržište rada sve brže raste. Na

univerzitetima, 60 odsto čine studentkinje. „Osvojile su osnovne i master studije. Uskoro će osvojiti i doktorske“, predviđa antropolog Amir Nikpej. Prema njemu, Iranke se nalaze blizu položaja Francuskinja iz četrdesetih i pedesetih godina 20. veka: prisutne svuda u javnom prostoru, ali bez stvarne moći, sem izuzetaka, i najčešće na dnu ekonomске lestvice.

Iz godine u godinu, one osvajaju nove vrhove. „To je zemlja koja obrazuje najveći broj inženjerki“, ističe Azdeh Kian, pre nego što će nas podsetiti da je prva žena koja je 2014. stekla medalju Filds (ekvivalent Nobelove nagrade za matematiku) upravo Iranka, Mirzahani. „U provincijama na jugu, posebno u Balučistanu koji

Da bi se venčale, da bi radile, putovale, otvorile račun u banci, nasledile, one su podređene nepravednim zakonima i zavisne od dobre volje gazde porodice. Za razliku od muža, žena koja želi da se, na primer, razvede mora opravdati svoju odluku pred sudom i dobiti dozvolu. Deca će joj biti poverena do druge godine, u slučaju dečaka, i sedme, u slučaju devojčice

je većinom sunitski [dok je Iran 90% šiitski], dominira arapska mačistička kultura. Poznati su i brojni slučajevi poligamije, dok su većina Iranaca monogamni. Na ovom mestu se razvija i uloga žena. To je jedna globalna društvena evolucija", navodi ekonomista Tjeri Kovij. „Najznačajnija promena u Iranu je prepoznavanje značaja obrazovanja kao načina za sticanje nezavisnosti", potvrđuje Azdeh Kijan.

Često to ignorisemo, ali edukacija devojčica je najverovatnije najznačajnije dostignuće Islamske revolucije iz 1979. godine. „Paradoksalno, tradicionalne porodice su to prihvatile zato što je to Islamska Republika! Kada odlazim u udaljene gradove, ljudi mi govore: „Ajatolah Homeini je poslao žene na front, a devojčice u škole. Pa na tome i ja radim!“, objasnjava socio-loškinja religije Sara Šarijati, predavačica na Univerzitetu u Teheranu.

Prva posledica: žene se venčavaju kasnije i, pre svega, nemaju više od dvoje dece, nasuprot sedam u prvim godinama Islamske revolucije obeležene politikom nataliteta. S vremenom na vreme vlasti podsećaju da bi bila bolja cifra od 100 miliona Iranaca, nasuprot 78 miliona aktuelnih, ali žene ne slušaju.

„Čak ni tokom vlade Ahmadinedžada (1) nismo se povlačile. Nastavljale smo da napredujemo, kao auto koji vozi čitavu noć bez svetala“, šali se Šala Šerkat, osnivačica i urednica ženskog časopisa *Zanan Emrouz*. Izdanje izlazi nakon šestomesecne zabrane, donesene povodom broja koji je bio posvećen gorućoj temi: slobodnoj zajednici. Postoji na desetine hiljada ljudi koji žive u vanbračnoj zajednici u Teheranu. Slobodna zajednica se razlikuje od „privremenog braka“, koji šiti odobravaju, ali na koji se negativno gleda i koji se retko praktikuje. „Izbegli smo svaku vrstu osude u našem tematu; nismo nagovarale na slobodnu zajednicu, a čak smo i upozoravale na njene rizike“, brani se Šala Šerkat. Međutim, konzervativci su protestovali i kazna je odredena.

Nakon što je urednica *Zanan Emrouza* bila osuđena, obeležena je kao „feministkinja“ – što se smatra uvredom u Iranu. Kako bi se odbranila, ona je tvrdila da nije činila ništa drugo do „predstavljalja stvarnost“ iranskog društva. Uzalud. „Problem u Iranu je taj da institucije i ljudi misle da ukoliko se borimo za svoja prava, mi zanemarujemo naše uloge majke i žene“, uzdiše ona.

„Art Up Man“ je kafić smešten u centru Teherana. Glavni grad poseduje mnogo modernih mesta u kojima se

mladi „opuštaju“, kako kaže studentkinja prava pokazujući svoju cigaretu. Momci i devojke razgovaraju oko malih stolova, svi prikučani za svoje smart telefone. U pozadini se čuju pesme Elvise Prislija. Jaganeh K., studentkinja mikrobiologije, usana našminkanah u crveno i noktiju nalakiranih u crno, tvrdi jasno i glasno da režim „nije pouzdan“ i da treba „sve promeniti, počevši od imena – Islamska Republika...“. Izbori 26. februara u njoj ne bude ništa sem prezira. „Na drugim mestima predstavnike je moguće izabrati. Ovde ne. Uvek postoji neko ko ima pravo nadgledanja i ko nas „vodi“! Mene to podseća na Severnu Koreju!“, osuđuje ona.

Njeno dvoje prijatelja ostadoše bez daha. Rahil H., koja nosi pankersku frizuru, pobunila se: „Uopšte nije tako! Ovde su ljudi slobodni, uprkos policijskom aspektu režima. Nemamo previše slobode govora, niti oblačenja, ali što se tiče ostalog, možemo da radimo što hoćemo!“ Soroš T., čije naočare za sunce podupiru veo kako ne bi spao, dodaje: „Sve te zabrane nisu smešne. Svaki put kada izlazim iz kuće, roditelji mi kažu: ‘Pazi!‘ Ne zato što se slažu, već zato što misle da treba voditi računa o društvu, sistemu.“ Jedna stvar uznemirava ovu mladu devojku više nego ostale: „Ovde ljudi imaju pravo da kontrolišu što radite.“

Veо uošte ne spada u osnovne preokupacije Iranki. „Mi radimo s njim“, kažu, uvedene da nije vredno truda praviti sebi problem zbog takve sitnice. Nezaposlenost, inflacija ili konkurs za upis na univerzitet ih okupiraju daleko više.

Svakog dana, Jaganeh K. se zabavlja sa svojim prijateljicama smišljajući načine da izbegne pravila koja je nametnula vlast, nešto kao igra mačke i miša. Tokom leta, ona nosi sandale koje omogućavaju da joj se vide stopala i gležnjevi, kao i nokti lakirani u žive boje, sve strogo zabranjene stvari. Zimi, ona nosi uske helanke na koje navlači kratku suknu. Ukoliko doda duboke čizme, rizikuje da će imati ozbiljne probleme sa moralnom policijom koja patrolira na raskrsnicama i u tržnim centrima na severu glavnog grada, gde zlatna omladina provodi vreme. „Jednog dana sam bila odvedena u policijsku stanicu. Fotografisali su me, zabeležili lične podatke i upozorili me: ‘Ukoliko ponoviš ovo u naredna dva meseca, bićeš zatvorena!‘ Ona sanja kako beži iz takve nesnosne situacije. Prvom prilikom će otići u Evropu ili Sjedinjene Države. Behnaz Šafi je odabrala da „ostane i dela“.

Izmučena zemlja

Godinama primoran da kleći zbog međunarodnih sankcija i pronestra javnih fondova, kao i zbog nedavnog pada cene nafta, narod Irana je na izmaku snaga. Skoro da su zaboravili na narušavanje sloboda i ljudskih prava, neprestana pogubljenja osuđenika na smrt, učutkane medije, kontrolu institucija. Prioritet u njihovim očima je poboljšanje ekonomski situacije.

Iako je zvanična stopa nezaposlenosti 19%, ona u stvarnosti iznosi najmanje 30%. Nakon snažne recesije 2012. i 2013. (-7%, zatim -2%), rast uzrokovani izborom predsednika Hasana Rohanija 2013. (+3%) ponovo je pao 2015. godine. Progresivno uklanjanje sankcija daje nadu, sa stopom od 3%, za 2016, ali se oporavak može pokazati težim nego što je predviđeno. Potrebno je obnoviti mreže, deblokirati fondove, ponovo pokrenuti bankarski sistem; ukratko, staviti u pogon jednu izmučenu zemlju. I diverzifikovati ekonomiju: nafta predstavlja 50% budžeta i 80% izvoza.

Zadatak će biti mnogo teži od drugih, pošto su mnogi u establišmentu profitirali od međunarodnih sankcija i žele da sačuvaju svoje privilegije. Stekli su bogatstvo putem mreža uvoza, krijučarskim rutama, razmenama na crno i nekretninama. Iransko društvo, koje se danas menja velikom brzinom, podešeno je na 10% najboljatih, osiromašen srednjih sloj i masu najbednjih.

„Sedamdeset odsto populacije je video kako njihov prihod ima drastičan pad u poslednjih deset godina. To je za posledicu imalo pad potrošnje osnovnih namirnica od 26%, dok je potrošnja mleka čak prepolovljena“, ističe Said Leilaz, ekonomista blizak reformatorima koji predaje na Univerzitetu u Teheranu. Nakon što je dostigla vrhunac, inflacija je počela da opada, ali je to i dalje značilo nošenje velike količine rijala u kupovinu.

Dan nakon sporazuma o nuklearnom programu 14. jula 2015, duh optimizma proširoj se državom. No, entuzijazam je ponovo malo opao. U privrednoj komori Teherana primećuju da „iako se strane delegacije smenjuju, mi smo i dalje samo u stajdijumu deklaracije namera“. Stranci na ulici se, međutim, dočekuju širom otvorenih ruku. „Dobro došli!“, pozdravljaju nas sa osmehom.

Na vrhuncu moći, tenzije su primetne. Vrhovni vođa, ajatolah Ali Hamnei, iskoristio je priliku da protivreči predsedniku Rohaniju i da istakne da uklanjanje sankcija ne znači političko otvaranje. Njega kontinuirano podržava pokret ultrakonzervativaca koji sebe nazivaju „Delvapassane“ („zabrinuti“).

U ovom kontekstu će se 26. februara održati izbori koji će moći da utiču na putanju iranske politike: parlamentarni izbori i obnavljanje Skupštine eksperata. Ta skupština se bira na osam godina, ona savetuje vrhovnog vođu i određuje njegovog naslednika. Zdravstveno stanje 76-godišnjeg ajatolaha Hamneja je nestabilno.

Umereni reformatori se nadaju da će preuzeti vlast. Ukoliko apstinencija ne bude prevelika, mogli bi imati organičenog uspeha. Savet čuvara (iz reda vrhovnog vođe) ima pravo da proceni kandidate. „Na poslednjim parlamentarnim izborima, Savet je odbio 60% kandidata. Od onih za Skupštinu eksperata, diskvalifikovano je 70%. U nekim pokrajinama broj odobrenih kandidata jednak je broju pozicija na vlasti“, kaže Ali Vaez.

Za ovog višeg analitičara iz Internacionalne krizne grupe, sastav parlamenta se najverovatnije neće suštinski promeniti. Ponovo će se sastojati od većine umerenih konzervativaca, povećeg prisustva centrista, manjine radikalnih konzervativaca i male grupe reformista. Isto je i sa Skupštinom eksperata: Savet čuvara će osigurati da se trend Rafsandžani (1) ne proširi značajno.

Aktuelna kriza sa Rijadom, koju je pokrenulo pogubljenje istaknutog šiitskog vereskog vođe, Nima el Nimra, 2. januara u Saudijskoj Arabiji, ne bi trebalo da utiče na tok ovih izbora. Međutim, saudijska ambasada u Teheranu je te večeri izazvala zabrinutost stanovništva. Opsesija velikog broja Iranaca jeste strah da ponovo budu odbaćeni od strane „međunarodne zajednice“ – i posebno Zapada – i označeni kao fanatici. Oni su ponosni na svoje nasleđe, svoju civilizaciju i kulturu, te ubedeni u superiornost nad državama Persijskog zaliva (arapske i sunitske), ali se osećaju izgubljeno u trenutnom okruženju. Organizacija Islamska država ih plavi; međutim, veliki broj gleda sa nepoverenjem angažman svoje države u Siriji. Ukoliko moraju da istaknu jednu vrlinu režima, to bi bilo održavanje Irana kao, kako kažu, „ostrvca stabilnosti“.

F. B.

(1) Hašemi Rafsandžani, predsednik Republike od 1989. do 1997, reformista.

Mala, sićušna, veoma ženstvena i našminčana ispod vela, ima 26 godina i prva je žena koja je dobila dozvolu da profesionalno vozi motor. Iako ženama nije dozvoljen pristup stadionima kako bi prisustvovalo fudbalskim utakmicama, njoj je odobreno pravo da trenira na stadionu Azadi u Teheranu sa svojim motorom od 1000 cc. „Behnaz očarava svet“, naslov iz konzervativnih novina prošle jeseni nakon njenog povratka iz Milana gde je bila počasna gošća jednog moto skupa. Ali mlada devojka zna: ništa nije postignuto. Sutra neki religiozni konzervativci mogu zahtevati od nje da prestane da se ponaša kao muškarac u muškom okruženju. U međuvremenu, ona „podizje glas za žene“, bez žurbe, radeći u okvirima zakona. „I ja sam ponosna što sam Iranka“, dodaje ona. U Karadž, predgrade Teherana u kojem živi, stiže na svom motoru. Kada vide da je u pitanju devojka, neki muškarci trube sa oduševljenjem, a

neki dovikuju: „Vrati se svojoj veš-mašini!“

Veče uoči izbora, klima je posebno teška u Teheranu. Skoro svako veče vrhovni voda se pojavljuje na televiziji kako bi dao instrukcije. Narodu šalje upozorenja o tome kako se „ne sme dopustiti kontaminiranje“ od strane Zapada. „Izbegavajte kontakt sa strancima“, savetuje ajatolah Ali Hamnei. Od sporazuma o nuklearnom programu umnožavaju se upozorenja, znak njihove brige da im, ukidanjem sankcija i otvaranjem koje će nastupiti, izmiče kontrola situacije. Pre nekoliko meseci ajatolah Ahmad Džanati, predsedavajući Saveta čuvara, tvrdokorni 88-godišnjak, upozorio je da sporazum o nuklearnom programu može pokrenuti druga potraživanja: „Pazite da se od sutra ne otvore i pitanja prava žena i ravnotežnosti polova!“

Fariba Hačrudi jedna je od onih koje se ne daju zastrašiti. „Ja ne provociram, ali uvek govorim ono što mislim“, ističe ova poznata spisateljica (2), dodajući uz smeh: „Nosim u svom DNK ludilo ove zemlje.“ Ono je podeljeno između zemlje njenog rođenja i Francuske gde je izbegla tokom mladosti. Odustala je od bavljenja politikom i odlučila se za otpor olovkom. Ona tvrdi da su žene ipak preuzele teren. „U jednom balučanskom selu, savet opštine, u potpunosti sačinjen od muškaraca, upravo je odabrao gradonačelnicu. Ima dosta primera kao što je taj!“, ističe ona.

Društvo kojim dominira briga za spoljašnji izgled

Da li je brutalna represija „zelenog pokreta“, rođena tokom spornog reizbora predsednika Ahmadinedžada 2009., uništila sav aktivizam, kao što su mnogi mislili? Fariba Hačrudi to poriče. „Žene su uvek tamo, u prvim redovima, i one nastavljaju da se bore, uprkos otporu. One ne popuštaju!“, kaže ona i podvlači da nevladine organizacije (NVO) koje

Žene, značajna tema u Iranu? Bez sumnje. „Režim ih se plaši. One za njega predstavljaju najveću pretnju“, tvrdi jedan univerzitetski predavač. „Ne zna kako da se nosi s njima, kako da se bori, da onemogući kontinuirano otvaranje novih prodora...“

su one stvorile cvetaju po čitavoj zemlji. U predgrađu Teherana napravljeni su prihvativni centri za decu ulice ili obolele od side, ili opet centri za detoksikaciju alkoholičara, a sve u saradnji sa vlastima. To je, naravno, predstavljalo prekretnicu, pošto je pre toga vlast negirala postojanje problema side i alkoholizma.

Mada se borba žena nastavlja, ona je dezorganizovana i, često, individualizovana. Sviše opterećene svakodnevnim preživljavanjem, Iranke često zaboravljaju ličnosti koje predvode njihovu borbu: advokatica disidentkinja Nasin Sotudeh, režiserka Rakšan Bani-Etemad, obe pod snažnom prismotrom, ili opet borkinja za ljudska prava Narges Mohammadi, osudena na osam godina zatvora zbog „propagande protiv režima“.

„Ne možemo da objasnimo zašto nismo srećni“, uzdišući govori Farah, 40-godišnja domaćica. „Okolina je ta koja to ne želi. Mi volimo svoju državu, ali ono što nam nedostaje je prosto vazduha!“ Na Univerzitetu za nauku i tehnologiju „Elm-o-Sanat“, gde studira njen sin, zvučnici svakog dana prenose stihove iz Kurana i moralistička uputstva. Studenti imaju pravo na više nedelja slavlja: nedelja rata, nedelja „basidža“, nedelja „boraca“... „To je ispiranje mozga! Dosta nam je!“, buni se Farah.

Mahmubeh Džavid Pur nije želela da se žali na situaciju stalnog života u crnimi. Ona je članica „Basidža“ – dobrovoljačke trupe otpora koju je stvorio ajatolah Ruholah Homeini. Njihovi volonteri predstavljaju

neku vrstu pomoćnih čuvara revolucije. Procenjuje se da ih danas ima oko deset miliona. Njihov status im omogućava brojne benefite kao što su stipendije, zapošlenje, upis na fakultet. Narod ih se plaši ili ih mrze. Više klase ih preziru.

Članica administracije džamije Imama Reze u Teheranu, Mahmubeh Džavid Pur čvrsto drži svoj dugački crni čador oko sebe koji joj daje izgled uzvišene majke. Ova 54-godišnjakinja, majka troje dece, ponosna je što je deo „Basidža“. U toj formaciji vidi „način primene islam“. Sporazum o nuklearnom programu joj ne smeta, ali ostaje nepoverljiva prema Sjedinjenim Državama. Prema njenom mišljenju, oni hoće da oklevetaju Islamsku Republiku, ali na jedan veoma podmukao način. „Na sreću, mi smo sada veoma obrazovani i spremni da odgovorimo na postupke Amerikanaca“, kaže ona pre nego što će dodati sa zahvalnošću: „A uostalom, Voda je ovde, on nas prosvetiće i pokazuje nam put.“

Farah, domaćica koja za sebe tvrdi da je ateistkinja, brine o nečemu što ona naziva „spoljašnjom religioznošću“. Obeležja na čelima muškarca koje su stekli silovitim klanjanjem kako bi izgledali veoma pobožno, sa brojanicom snažno stisnutom među prstima, sve to je čini ogorčenom. „Mi smo jedno bolesno društvo u kojem dominira briga o izgledu i hipokrizija. Ne znam kuda nas to vodi“, kaže ona.

Paradoksalna potvrda njenog pesimizma: zaprepašćujući broj estetskih operacija kod

Iranaca. Nos, usne, jagodice, obrve... Maturantkinji od 18 godina roditelji će pokloniti operaciju nosa. U Teheranu se ispod velova vidaju mali prćasti nosevi, lica barbiki, istaknuta šminka. Ponekad je to katastrofalno. Odakle dolazi taj fenomen koji se pojavio pre pet ili šest godina i vezuje se za sve društvene slojeve? Niko zapravo ne zna da objasni. Da li su žene možda opsednute svojim licima pošto im je zabranjeno da pokazuju svoje telo i kosu?

„Da slika Irana bude rehabilitovana“

U Komu, svetom gradu u Iranu, diše se lakše nego u Teheranu. Nalazi se u pustinji. Ovde nema zagađenja, ali je klima suva i vredna. Smešteno 150 kilometara jugozapadno od glavnog grada, ovo mesto od milion stanovnika je prvi centar za teološko obrazovanje u zemlji – 5.000 žena studira veronauku ovde – i važno mesto hodočašća. Ovde je sahranjena Fatima Masuma, sestra osmog šiitskog imama Reze, u prelepom i ogromnom mauzoleju. Na fasadama zgrada nalaze se džinovske freske koje predstavljaju ajatolahu Homeiniju, inicijatora Islamske revolucije koji je dugo živeo u Komu. Ovde nema velova u boji: sve žene, bez izuzetka, nose čador. Često se kreću motorima, sedeći iza svog muža, uvek pokriveni kada su napolju.

Četrdeset osam hiljada žena sa teološkim obrazovanjem danas šire božju reč u Iranu. Fariba Alasvand je „eshtehot“ što je najviši stepen studija teologije. Ona predaje u Centru za istraživanje porodice i žena. Njeni studenti su i muškarci i žene. „Žene u Iranu se veoma razlikuju od onih u ostatku arapskog sveta. Mi dajemo veliki značaj svojoj slobodi. To odslikava iransku i šiitsku kulturu“, hoće da kaže od samog početka. Na temu obaveznog nošenja hidžaba, ona na trenutak okleva, verovatno zbog poznate lažne nevinosti pitanja. „Stih iz Kurana nam kaže: „Nosite hidžab.“ On štiti žene. Ako napustimo ovo pravilo islama, napustićemo i ostala“, konačno popušta.

Ova konzervativna domaćica od šezdesetak godina ponekad putuje u Evropu ili Sjedinjene Države kako bi učestvovala na verskim konferencijama. Svaki put ona oseća „negativan pogled Zapadnjaka“ i ona trpi, kao i ostali Iranci. Prema njenom mišljenju, mediji su ti koji su odgovorni za nerazumevanje. Njen strah: da će ukidanje sankcija, koje „želi cela nacija kao i vođa“, na kraju dovesti do porobljavanja Irana. „Zapad hoće da uđe u Iran, ali odbija da uzvratи, žali se ona. Njena želja je da zemlja sačuva svoje specifičnosti. „Naša religija nam daje kulturu i okvir. Naša sloboda se mora ispoljavati u okvirima Kurana.“

Mlada, ali isto toliko konzervativna, Zara Aminmadžad je takođe diplomirala islamsko pravo i predaje u Komu. Uz spontani osmeh ona smatra da hrišćanstvo i islam „imaju mnogo zajedničkih tačaka“ i žali što Zapad ima „jednu tako lošu sliku o islamu, posebno kada su u pitanju žene“. Šta joj najviše smeta? Konzumerizam Zapada o kojem sanju Iranci, kaže ona. „Umesto što čekaju ukidanje sankcija, bolje da su vrednije

radili“, konstataje.

Ono što Sanaz Minai očekuje od velikog povratka Irana na međunarodnu scenu, u najmanju ruku je ovo: „Da slika Irana bude rehabilitovana. Da se njegove izgubljene vrednosti obnove.“ U farmericama, sa cipelama na štikle i ešarpom, ona je model uspeha. Napisala je više od 20 dela o iranskoj kuhinji i kulturi, pokrenula školu posvećenu umeću gostoprivredstva, Kulinarski klub, te osnovala vodeći kulinarski časopis *Sanazsania*. Ukipanje sankcija joj otvara beskonačne perspektive. Ona želi da u Iranu napravi „kulinarski centar“, koji je istovremeno „u modi i šik!“.

Izgleda da ništa ne može zaustaviti drugu preduzetnicu na putu do uspeha: Faranak Askari. U junu 2013, mlada žena je bila u Londonu, gde je i odrasla, kada je čula poziv novog predsednika Hasana Rohanija: „Dodite u Iran!“ Dva meseca kasnije, ona je otišla u Teheran i pokrenula *Toiran* („To Iran“), uslužnu kompaniju za VIP turiste i poslovne ljude. Istovremeno je pokrenula i internet stranicu na kojoj okuplja sve moguće informacije o oko pedesetak iranskih gradova – neku vrstu digitalnog *Bekpeking vodiča*. Uspeh trenutačan.

„Najveća pretnja za režim“

Od sporazuma 14. jula 2015, rezervacije na *Toiranu* se dupliraju svakog meseca. Klijentela je većinom iz Evrope. Ono što je veoma važno za Faranak Askari: da bankarske transakcije između Irana i stranih zemalja, koje su poslednjih godina bile zabranjene zbog zapadnih sankcija, budu ponovo uspostavljene. *Toiran*, kao i brojna druga iranska preduzeća, ima blokirane prihode u Dubaiju. „Nedostaje nam likvidnost. Kako bismo preživeli, moramo smanjiti razmenu! Ali to ne može da potraje: moraju se prikljati sredstva, investicije...“

Poznata po svojoj iskrenosti, Šahidokt Molaverdi ne okleva da se sretne sa novinarima sa Zapada, ali se sad ipak veoma uspešno održava u okolišanju u odgovorima. Treba reći da je situacija za nju teška. Imenovana za potpredsednicu Republike odgovornu za pitanja žena i porodice pre dve godine, od strane predsednika Rohanija, ova pravnica od četrdesetak godina ostaje na oprezu. „Trebalo bi da je više žena u skupštini“, kaže ona. Ili: „Mi moramo uvesti žene u sve sfere vlasti.“ Niti jedna reč manje ili više. Razumemo: između blizine izbora 26. februara, ukidanja sankcija i otvorene krize sa Saudijskom Arabijom, ona ne sme da dozvoli ni najmanji ispad.

Žene, značajna tema u Iranu? Bez sumnje. „Režim ih se plaši. One za njega predstavljaju najveću pretnju“, tvrdi jedan univerzitetski predavač. „Ne zna kako da se nosi s njima, kako da se bori, da onemogući kontinuirano otvaranje novih prodora...“ A pitanje vela, bez velikog značaja u suštini, jeste simbol. Kao što kaže teološkinja iz Koma, „ako popustimo tu, popustićemo i oko ostalog...“.

FLORENS BOŽE je novinarka.

(1) Mahmud Ahmadičad, predsednik Islamske Republike od 2005. do 2013, konzervativac.

(2) Autorka dela „Iran, les rives du sang“ (Seuil, coll. „Points“, Pariz, 2001) i „A mon retour d’Iran“ (Seuil, 2008).

HINDUISTIČKI EKSTREMIZAM U INDIJI

Linčovanje u ime tradicije

PIŠE NAIKE DESKESN

Hiljadama hrišćana prečeno je prošle godine u Indiji. Mnogi muslimani za koje se sumnjalo da su jeli govedinu pretučeni su do smrti

„Indijske sveske“, Rajasthan, Jodhpur, Indija / Profimedia

Prizivanje klasičnih scena u kojima se rogati preživari protežu po asfaltu i nonšalantno blokiraju motocikle i četvoročkaše očigledno nije dovoljno da bi se shvatilo šta krava predstavlja u Indiji. Ako želimo da razumemo njihovu svetost, institucionalizovanu od strane bramana, moramo se vratiti korenima indijskog nacionalizma. Krava je bila „politička životinja“ u vreme vladavine Mogula, između 12. i 18. veka, a zatim i tokom britanske kolonijalizacije u 19. veku. Zaštita krave bila je deo konstruisanja ujedinjavajuće teologije Hindu zajednice, danas poznate kao *hindutva*. Ona čitavu indijsku naciju podvodi pod Induse koji su većina i potiskuju manjinu koja jede govedinu, a pre svega 177 miliona muslimana (koji čine 14% populacije).

Ovu ideologiju danas uspešno zastupa Sang Parivar, jedna od moćnih nebužnih nacionalističkih organizacija, koje uključuju vladajuću partiju, *Bharatiya Janata Party* (BJP, Partija indijskog naroda), *Rashtriya Swayamsevak Sangh* (RSS, Nacionalni dobrotoljakački odbor) – odakle je trenutni premijer, Narendra Modi – kao i još dve agresivne grupe, *Vishwa Hindu Parishad* (Savet Hindu sveta, VHP) i *Bajrang Dal* (BD).

U ime borbe za zaštitu krava, niz ubistava muslimana počinjen je krajem 2015. godine. Dvadeset osmog

Na severu Indije umnožavaju se specijalne brigade. Njihovi milicioneri, umotani u narandžaste marame, što je boja Sang Parivare, patroliraju i zaustavljaju kamione sa stokom koji im deluju sumnjivo, a koje će napasti u slučaju kada je vozač musliman

septembra, u jednom selu na severu države, Utar Pradešu, dve stotine ljudi linčovalo je nasmrt jednog pedesetogodišnjaka i ozbiljno povredilo njegovog sina pod optužbom da je porodica jela govedinu. U Kašmiru, 9. oktobra, ručno pravljena bomba bačena je na kamion koji je prevozio krave. Mladi vozač, musliman, podlegao je opekotinama. Pet dana kasnije, u susednoj državi, dvadesetogodišnji musliman, pod sumnjom da krijumčari stoku, pretučen je nasmrt od nekoliko pojedinaca. Drugog novembra,

gomila Indusa ubila je još jednu osobu koju su optužili da je ukrala kravu.

Ubice imaju koristi od konteksta u kojem se, pod nacionalističkim pritiskom, zakoni koji brane trgovinu stokom sve restriktivnije i ozbiljnije primenjuju. Ustavom iz 1949. godine preporučeno je da svaka država primeni svoje sopstvene zakone u pogledu zabrane klanja. U osam od 29 indijskih država to se i dalje ignoriše i krave mogu da budu meso koje se prodaje ili jede. U druge tri, klanje je strogo regulisano. U ostalih osamnaest je potpuno zabranjeno, i za kršenje zakona se predviđa kazna do deset godina zatvora. U pet država gde je čak zabranjeno i konzumiranje, policija ne okleva da pretražuje određene restorane.

Jedna vrsta krave doduše nema mnogo koristi od ove jake zaštite. Vodeni bufalo, najčešće crni vo, korespondira sa demonom u mitologiji. U svim državama, osim u Čatisgaru, dozvoljeno je klanje za izvoz. Paradoksalno, u 2015. Indija je bila najveći izvoznik govedine u svetu, odmah iznad Brazila.

Veliki deo muslimana, hrišćana i plemenskih naroda, kao i siromašnijih slojeva nižih kasta nema problem sa konzumiranjem mesa – jeste tabu, ali je svakako dosta jeftinije od drugog. Da bi naručili od mesara a da ne imenuju šta, mušterije koriste reč „mast“. Parije (ili nedodirljivi, najniža indijska kasta, *prim. prev.*) jedu ga jer su tradicionalno

bili prisiljeni da brinu o mrtvoj stoci; skupljali su meso i kožu za štavljenje. „U zadnjem delu prodavnice, kada mula ubije kravu, upravo su parije ti koji se brinu o parčanju mesa“, piše geograf Mišel Briker.⁽¹⁾ Dok su mesari i trgovci u opštinskim klanicama uglavnom muslimani, Indusi i nemuslimansko stanovništvo mogu da upravljaju industrijskim klanicama ili čak da rade.

Bez obzira na ono što tvrde nacionalisti, govedina je bila deo kulinarske tradicije mnogo pre nego što su muslimani došli u Indiju, primećuje istoričar Dvidžindra Narajan Dža, u svom delu *The Myth of The Holy Cow (Mit o svetoj kravi)*⁽²⁾ – knjizi koju je zabranio sud u Hajderabadu, koji je takođe naredio hapšenje autora. U najstarijim spisima hinduizma, krava je svakako „boginja“ i „ne zaslužuje da bude ubijena“, ali je ponekad žrtvovana ili pojedena, na primer, kada se odredenom gostu ukazuje posebna čast. Međutim, krajem veskog perioda (između prvog i drugog veka p.n.e.), popularnost asketizma i takmičenje između jainske i budističke doktrine, bazirane na vegetarijanizmu, promenili su situaciju. Osećajući se ugroženim, bramanski sveštenici koji su žrtvovali krave (kao i „grbavog Zebu“, veoma rasprostranjenog u regiji) postaju njihovi zaštitnici, a postepeno se to prenosi i na ostale kaste. Oni koji konzumiraju kravljie meso tako postaju nečisti, premda se njen izmet i dalje veoma ceni. Konačno, mogle su se naći tezge sa lekovima i kozmetikom na bazi kravljeg urina i balege...

„Korišćenje simbolizma krave kao terena za konfrontaciju između zajednica potiče još iz vremena invazije Mugala“, objašnjava istoričar Bagvan Još. „Indusi su na taj način bili primorani da zauzmu nižu kulturnu poziciju, iako su bili brojniji.“⁽³⁾ Muslimanske vođe su, međutim, garantovale prava onima iz viših kasta. Nekoliko careva će čak zvanično zabraniti klanje stoke.

Prve istinske političke mobilizacije vezane za kravu pojavile se tek u kasnom 19. veku. Pokret će biti strukturisan oko nacionalističke i revitalističke misli Dajandane Sarasvatija i njegove organizacije Arje Samadž. On je razvio mit o zlatnom dobu, onom iz arijsko-vedskog perioda, između 6. veka p.n.e. i 2. veka n.e. Ovaj period se navodno završio jer Indusi nisu uspeli da se odbrane od pogrdnih i rasičkih naseljenika, kao i od muslimana koji su prikazani kao agresori i napadači svetih krava i, po analogiji, Hindužena. Tokom 1882., Sarasvati je osnovao Društva za zaštitu krava (*Gorakshini Sabha*). Uplašeni da bi mogli da izgube svoju lokalnu vlast zbog britanske vladavine, zemljovlasnici iz viših kasta okupili su se u ovim tajnim društvima.

Prostu zaštitu životinja ubrzo su nasledili jasni antimuslimanski diskurs i postupci. „Pisma od grudvi snega“ deljena su po selima, a primaoci su morali da stvaraju nova kako bi proširili informaciju: „Ukoliko vidite muslimana sa kravom, vaša je dužnost da mu je oduzmete“, pisalo je u jednom od njih. Društva su sprovodila operacije „Spasimo krave“

koje su dovele do ozbiljnih protesta 1893. i 1917. godine. Danak, zahtevan od svake kuće, omogućavao je da se održavaju skloništa za konfiskovane životinje. Takođe je služio da se plate putujući propovednicima su vatrene govorili okupljali na istom mestu privilegovane Induse i širu, manje obrazovanu publiku.

Tokom 1924. voda u borbi za neza-

U ime borbe za zaštitu krava, niz ubistava muslimana počinjen je krajem 2015. godine. Dvadeset osmog septembra, u jednom selu na severu države, Utar Pradešu, dve stotine ljudi linčovalo je nasmrt jednog pedesetogodišnjaka i ozbiljno povredilo njegovog sina pod optužbom da je porodica jela govedinu

visnost, Mahatma Gandhi, smislio je modernu verziju *Gorakshini Sabha: Go Seva Sangh* („Udruženja kravljeg usluživanja“). Iako je bio spreman, govorio je, „da žrtvuje svoj život za kravu“, čiji je bio posvećeni obožavalac, on nikada ne bi napao muslimana po tom pitanju. Ipak, podržavajući njihove borbe protiv britanskih kolonizatora, pokušao je da prevara o zaštiti životinja: „Bio bi to elegantan gest koji bi im se veoma isplatio, kada bi muslimani stali sa pokoljem krava, svojom sopstvenom voljom, a iz poštovanja spram religioznih osećanja Indusa i dužnosti prema njima.“ Prijateljski pritisak? Politička ucena? U svakom slučaju, brigom o svetoj životinji Gandhi je ojačao fundamentalistički diskurs umesto da ga smiri i učini ga političkim pitanjem.

Danas, simbolistički izvori i načini dela jednog pokreta rođenog za vreme kolonijalizacije se reaktiviraju. U tom pogledu, linčovanje koje se dogodilo 28. septembra 2015. u selu Bisara, gde dominira viša kasta Radžputa, (4) veoma je značajno. Uhapšeni, koji su vodili rulju do kuće, pripadaju BJP-u, ili, u slučaju sina glavne sela, vojsci Sang Parivare. Radilo se o jednom svešteniku koji je stigao nekoliko nedelja ranije, poput nomadskog propovednika iz starih vremena, koji je započeo glasine tokom svoje propovedi: u hramu, optužio je porodicu Akhlak za ubistvo jednog teleta (zapravo se radilo o kozi). Kao i u slučaju „pisama od grudvi snega“, fotografija jednog skeleta počela je da se prenosi ukrug putem mobilnih telefona.

Na severu Indije umnožavaju se

Istorija i obrazovanje boje šafrana

Nakon što je 2014. sa radom počelo Ministarstvo za jogu, vlada koju vodi Narendra Modi najavila je formiranje funkcije državnog sekretara za sanskrit u okviru Ministarstva spoljnih poslova. U ovakovom shvatanju stvari, obrazovanje i istorija treba da postanu „šafranizovani“ – budući da je šafran simbolička boja hinduizma.

Mitovi, religija, teorije zavere i činjenice mešaju se u glorifikovanju (ponovo) izmisljene hinduističke prošlosti kako bi bolje poslužili političkoj nameri *hindutve* („hinduskog“). Mogulski ili zapadnjački doprinosi su obezvređeni ili uklonjeni iz školskih udžbenika u procesu revizije. Cilj je izučavati „pravu“ istoriju: *Iljada* i *Odiseja* su, zapravo, samo verzija *Ramajane*, indijskog epa iz IV veka pre nove ere; Indusi su posedovali nuklearnu bombu još u vreme *Mahabharate*; na mestu gde je bila džamija Babri Masjid, uništena 1992., (1) rođen je kralj Ram...

Plemenske kulture (procitati gornju reportažu) predstavljene su iz ovog ugla. U Arunačel Pradešu, ministar turizma favorizuje budističke i hinduističke znamenitosti. Jedan od kulturnih ogrankaka *Rashtriya Swayamsevak Sangh* (RSS, Nacionalni dobrovoljački odbor), jednog od hinduskih ultranacionalističkih pokreta, posvećen je isključivo uspostavljanju „istorijske“ veze ili genealogije između indijskih plemena i vedskog sveta – paradoksalno obavljajući odličan posao u očuvanju baštine. (2)

Gospodin Modi isuviše ozbiljno shvata ove ideologe. Jedan od njegovih pobornika, Dinat Batra, savetnik u jednom *ad hoc* komitetu (Odbor za upravljanje i Komitet za savetovanje u obrazovanju), upravo radi na reformi školskog programa države Harajana, koja se graniči sa Delhijem. Od 2014. njegova dela postala su obavezna lektira u školama u Gudžaratu, gde je prethodno vlast držao Modi. Iste godine, bivši član RSS, Suderšan Rao, pristalica doslovnog razumevanja indijskih spevova, bio je, kako tvrdi istoričarka Romila Tapar, (3) imenovan za predsednika Saveta za istorijska proučavanja Indije (ICHR), najvišeg odbora nadležnog za proučavanje istorije. U junu 2015. vlada je zatražila od članova ove institucije da rade na opširnom planu „ispavljanja“ udžbenika za istoriju Nacionalnog saveta za istraživanja i trening u obrazovanju (NCERT, ekvivalent Visokog saveta za nastavni plan i program).

KLEA ŠAKRAVERTI

- (1) Vidi: Teesta Setalvad, „Hinduistički nacionalisti, pretjra za demokratiju“, *Le Monde diplomatique*, jul 1997.
- (2) Nikolas Jaoul, Daniela Berti i Pralay Kanungo (ur.), *Kulturni zakon hindutve*, Routledge India, Delhi 2011.
- (3) Romila Thapar, „Istoria se ponavlja“, *India Today*, Novi Delhi, 11. jul 2014. Romila Thapar je bila članica lektorskog odbora časopisa u izdanju ICHR, koji je ukinut u maju 2015. po dolasku nove uprave.

specijalne brigade. Njihovi milicioneri, umotani u narandžaste marame, što je boja Sang Parivare, patroliraju i zaustavljaju kamione sa stokom koji im deluju sumnjivo, a koje će napasti u slučaju kada je vozač musliman. Kao i u originalnom pokretu, prezivele krave se potom odvode u „bezbedna“ stovarišta društava za zaštitu životinja. Često ukradene krave budu prodane na crnom tržištu mesarima od strane njihovih čuvenih spasilaca“, objašnjava politikolog Tomas Sarlot. (5) „U tome leži sve licemerje ovog pokreta.“

Kako obećani rast nije stigao, premijer Modi više ne može da igra ulogu umernog provincialnog čoveka koju je imao početkom svog mandata 2014. godine. Sada je ohraben od svoje političke porodice da obuče njenu tužnu antimuslimansku odoru – niko nije zaboravio na njegovo saučesništvo u pogromu iz 2002. u Gadžaratu. (6) Nije se potrudio da osudi linčovanje tokom 28. septembra i čekao je osam dana pre nego što će trezveno napad opisati kao „rastužujući i nesrećan“. Njegovi saradnici bili su plodonosniji. Ministar poljoprivrede napravio je od klanja krave „smrtni greh“. Glavni ministar države Harijana (iz BJP-a) objavio je: „Muslimani mogu da nastave da žive u ovoj zemlji ukoliko prestanu da jedu govedinu.“ Ultranacionalistički diskurs nametnuo je registar u kojem su životinje te koje se štite, a ne ljudi, implicitno krivi i kada nisu zasluzili svoju sudbinu. „Ove političke sile rade na tome da uspostave održivu kulturnu hegemoniju“, procenjuje istoričar Džoš.

„Trenutna vlada zaobišla je glasove muslimana. To šalje jasnu poruku tom delu stanovništva: Nemate jednako mesto u odnosima moći u Indiji.“

Tako je krava omogućila visokim kastama, koje čine manje od 15% Indusa, da osnaže svoju političku, ekonomsku i kulturnu dominaciju nad manjinama. Tokom 2002. u Harijani, pet parija koji su nestali, bili su ubijeni od svojih suseda dok su sekli mrtvu kravu.

Srećom, poneki Indijci grade solidarnost. Nezvanični „festival govedine“ održava se svake godine na univerzitetu *Osmania Hyderabad*, u samom centru države. „On ima dvostruki zahtev“, analizira Briker, „da odbrani sekularno društvo i da omogući ugled takvoj praksi.“ Po prvi put, tokom održavanja u decembru 2015. došlo je do hapšenja tridesetoro studenata, od njih stotinu koji su probali čuveno meso, zbog „konsumacije govedine u javnosti“.

NAIKE DESKESN je novinarka.

- (1) Michaël Bruckert, „Une géographie de la viande au Tamil Nadu (Inde): statuts, espaces et circulations“, teza održanljena 2015. na Sorboni u Parizu.
- (2) Dwijendra Narayan Jha, *The Myth of The Holy Cow*, Verso, London, 2002.
- (3) Vidi: Shashi Joshi et Bhagwan Joshi, *Struggle for Hegemony in India : Culture, Community and Power* (vol. 3), Sage Publications, New Delhi, 2012 (1st ed.: 1994).
- (4) „Mob lynching in Dadri. A report“, *Economic and Political Weekly*, vol. 50, n° 42, Calcutta, 17. oktobar 2015.
- (5) Autor „Domination et résistance de la minorité musulmane d’Ahmedabad (Gujarat, Inde) après le pogrom de 2002 : les paradoxes de la ghettoisation à Juhapura“, teza održanljena na Političkim naukama u Parizu, 2014. godine.
- (6) Vidi: Christophe Jaffrelot, „Nationalisme hindou, libéralisme économique et populisme high-tech“, „Nouveaux visages des extrêmes droites“, *Manière de voir*, n° 134, april–maj 2014.

ISTORIJA

Sifražetkinje i džijudžicu

PIŠE DANIJEL PARIZ-KLAVEL

Početkom 20. veka, borba britanskih sifražetkinja za građansku jednakost se poklapala sa uvođenjem japanskih borilačkih veština u Evropu. Kako istorija obično prevazilazi fikciju, ova istovremenost je omogućila (doslovno) pritiskanje patrijarhalne države

Dugometražni britanski film *Sifražetkinje*, u režiji Sare Gavron i prema scenariju Abi Morgan, pojavio se u novembru 2015. (r) Iako je važno da postoji i da bude uverljiva interpretacija sifražetskog pokreta, ipak je razočarao ljubitelje filmova koji su jednako dinamični kao što su to bile same sifražetkinje. Kroz politizaciju mlade radnice, film prikazuje nekoliko značajnih akcija koje su izvele aktivistkinje za žensko pravo glasa oko 1913. godine. Nažalost, melanž kinematografskih žanrova je izgleda tabu, pa je sentimentalna „socijalna drama“ prevagnula nad obiljem stvarnih istorijskih činjenica, koje nimalo ne bi narušavale filmsku akciju.

Da bi se izborile za svoja prava, ove pretkinje Pokreta za oslobodenje žena (*Mouvement de libération des femmes*, MLF) iz sedamdesetih godina 20. veka znale su gde treba da udaraju. To im je omogućilo ne samo da 1918. s mukom zadobiju pravo glasa za osam miliona Engleskinja starijih od trideset godina (a onda 1928. za većinu) već i da redefinišu odnos žena prema političkom i kućnom nasilju. Maštati o novoj filmskoj adaptaciji, sa Džinom Karanom i Rondom Rauzi u ulogama sifražetkinja – glumicama i šampionkama u mešovitim borilačkim veštinama (*mixed martial arts*, MMA – borilačkom sportu u kojem se koriste noge, pesnice i svi resursi za borbu) – bio bi pravi šok...

Podsetimo se nekih činjenica. Godine 1903. Emelin Pankherst (1858–1928), kojoj su dosadila odugovlačenja nenasilnih sifražetskih organizacija, organizuje Socijalno-političku uniju žena (*Women's Social and Political Union*, WSPU) sa svoje dve crkve, Kristabel (1880–1958) i Silvijom (1882–1960). Zbog pljuvanja policajca 1905. otpočeo je niz proizvoljnih hapšenja članova porodice Pankherst i aktivistkinja WSPU. Unija se pročula zbog nje, a Emelin Pankherst je od 1910. počela zagovarati direktnu akciju radi privlačenja pažnje, pogotovo nakon „Crnog petka“ – protesta feministkinja koji je policija ugušila u nečuvenom nasilju. One koje će potom mediji nazvati „sifražetkinjama“ napašće svetu privatnu svojinu, razbijati prozore, paliti neke bogate vikendice, uništavati terene za golf ili kraljevske botaničke bašte.

Ovaj svesni vandalizam, koji kombinuje građansku neposlušnost i sabotažu,

nema ničeg zajedničkog sa svakodnevnim muškim nasiljem: aktivistkinje su povredivali na ulicama i progonili sve do njihovih kuća i mesta posla; na njih se bacalo kamenje kada bi protestovale, muškarci su se penjali na tribine da bi tukli govornice, dok su policajci područljivo gledali i čekali svoj red. I kada su uhapšene aktivistkinje nastavljale sa sistematskim štrajkom gladi, zahtevajući status političkih zatvorenika, nasilno su ih hranili...

Zabrinute zbog sve većeg broja (muških) građana koji su bili potreseni zbog ovih tortura, vlasti su 1913. donele „Zakon o mački i mišu“: puštale su se štrajkačice gladi čije stanje bi se previše pogoršalo, ali čim bi im se stanje popravilo, ponovo bi bile uhapšene... Za sifražetkinje je sprečavanje ove igre mačke i miše, kojom se otvoreno uništavao pokret, postalo imperativ. U tom trenutku u igru ulaze i samuraji.

Džijudžicu, doslovno „umeće spretnosti“, koristi snagu neprijatelja protiv njega, što omogućava da se pobedi fizički snažniji. Razvijen od samuraja feudalnog Japana kao tehnika borbe golim rukama, džijudžicu je stvorio džudo i, kasnije, brazilski džijudžicu. Godine 1898, izvešni Edvard Vilijam Barton Rajt (1860–1951) predstavlja džijudžicu Ujedinjenom Kraljevstvu, nakon što ga je učio u Japanu. Koristio ga je kao osnovu za svoj „barticu“ (reč nastala spajanjem imena Barton i reči „džijudžicu“), preteči modernih MMA koje kombinuju džijudžicu, engleski boks, savate i borbu. Njegova škola,

koju je otvorio 1900. u Sohou, privlačila je brojne učenike – vojнике, aristokrate... Započela je renomirane učitelje kao što su Fransoa Pjer Vinji, koji je podučavao savate i kan, a njegova buduća žena Margarita je nekoliko godina kasnije razvila neverovatnu tehniku samoodbrane sa kišobranom. Povrh svega, škola se mogla pohvaliti dragocenim prisustvom dvojice japanskih majstora – to su bili Jukio Tani (1881–1950) i Sadakazu Ujeniši (1880–?).

Nakon oduševljenja jednom javnom manifestacijom, bračni par Idit i Vilijam Gered, profesori fizičkog vaspitanja, su se odmah upisali u Barton-Rajtovu školu. Kada se škola 1903. zatvorila, oni su otišli kod Ujenišija koji je otvorio svoju školu japanske samoodbrane i preuzeo su njeno vođenje kada se majstor vratio u Japan. Idit Gered (1872–1971) podučava je žene i decu veštini džijudžicu. U međuvremenu, otvorila je u londonskom Ist Endu *dodžo* (mesto treninga) koji je bio rezervisan za давanje instrukcija sifražetkinjama iz WSPU i iz Ženske lige za slobodu (*Women's Freedom League* je stvorena 1907. nakon raskida sa WSPU).

Žensko praktikovanje sporta je, u to vreme, već samo po sebi bilo politički čin. Idit Gered je povrh toga bila i militantna feministkinja; sa svojih metar i pedeset visine, najviše je volela pokazivati superiornost spretnosti nad golom silom tokom demonstracija, šaljivo se suprotstavljući statisti preraštenom u policajca. Promovisala je žensku samoodbranu ne samo na svojim kursevima već i pojavljujući se u prvom engleskom filmu o borilačkim veštinama (*Jiu Jitsu Downs the Footpads*, 1907), kreirajući komičnu teatarsku predstavu protiv kućnog nasilja (*Šta svaka žena treba znati*, 1911) i pišući članke, posebno za *Votes for Women* – glasilo WSPU. I konačno, penjala se na zid zatvora „Holloway“ da bi glasno pevala u znak podrške zatvorenim sifražetkinjama.

Suočavajući se sa represijom koju je

Žensko praktikovanje sporta je, u to vreme, već samo po sebi bilo politički čin. Idit Gered je povrh toga bila i militantna feministkinja; sa svojih metar i pedeset visine, najviše je volela pokazivati superiornost spretnosti nad golom silom tokom demonstracija, šaljivo se suprotstavljući statisti preraštenom u policajca

Nakon što je Ujedinjeno Kraljevstvo ušlo u rat sa Nemačkom, Emili Pankherst je odlučila da prekine akcije WSPU, raspusti „Bodyguard“ i pozove Engleskinje da podrže nacionalne ratne napore. Ta odluka, koja je imala cilj da istakne ulogu žena građanki i legitimnost njihovih građanskih zahteva, urodila je plodom 1918. godine

simbolizovao „Zakon mačke i miša“, Silvija Pankherst je 1913. savetovala WSPU da formira bezbednosnu jedinicu zaduženu da štiti demonstrante od snaga reda i zakona. Tako je nastao „Bodyguard“, grupa od četrdesetak žena koje je trenirala Idit Gered, grupa koja je sakrivala oružje ispod strunjača u sali za trening. Na čelu grupe bila je Gertrud (Gert) Harding (1889–1977), Kanađanka koja je došla u London 1912. i bila poznata zbog toga što je iščupala orhideju iz kraljevskog vrta – podvig koji su vlasti prvo pripisale muškarцу, jer nisu mogle da zamisle da bi žena bila u stanju da se uspentra uz zid.

Skrivajući ispod svojih haljina teške cigle, gimnastičke buzdovane ili pendreke ukradene od policije, članice „Bodyguarda“ su štitile demonstracije i skupove, nadmećući se u hrabrosti i domišljatosti da bi prevazišle brojčanu inferiornost. Zadobile su mnogo preloma, posekotina, modrica... Planirale su maršrute i povlačenja. Neke od njih su se maskirale u one sifražetkinje koje je tražila policija, na primer u Emelin Pankherst, da bi namagarcile pandure tokom manifestacija.

Štampa koja je izveštavala o njihovim podvizima nazivala ih je „amazonkama“ ili „sifradžicu“, dok vlada nije znala kako da izade na kraj sa ženama koje su skidale gaće policajcima tako što bi im kidale kaiševe. „Što se tiče naših borkinja“, piše Emili Pankherst u čast ovih zaštitnica, „one su u odličnoj formi i veoma ponesne na svoje podvige. (...) Naša drugarica koja je zadobila otvorenu ranu na lobanji odbila je šivenje jer je želeta da učini ožiljak što je više moguće vidljivim. To je pravi duh ratnice!“⁽²⁾

Policija je naučila da ponekad bude lukavija. Godine 1913. presrela je Emili Pankherst na njenom povratku sa putovanja iz Sjedinjenih Država, izbegavši tako intervenciju članica „Bodyguarda“ koje su čekale na keju. Ipak, panduri su se uglavnom zadovoljavali silovitim jurišima, sa pendrecima u rukama, računajući na svoju brojnost i brutalnost. Kao u toku „glazgovske borbe“ 1914: na sastanku WSPU u Škotskoj Emelin Pankherst je izbegla policiju tako što se provukla kao obična posmatračica; kad je uspela da se dokopa govornice, na nju je skočilo 50 policajaca, a branilo ju je 30 članica „Bodyguarda“, pred očima 4.000 šokiranih posmatrača iz publike. Nasilje i proizvoljna hapšenja, čak iako je skup bio odobren, mnogo su doprineli da se oni koji su bili neodlučni priklone sifražetskom pokretu.

Nakon što je Ujedinjeno Kraljevstvo ušlo u rat sa Nemačkom, Emili Pankherst je odlučila da prekine akcije WSPU,

raspusti „Bodyguard“ i pozove Engleskinje da podrže nacionalne ratne napore. Ta odluka, koja je imala cilj da istakne ulogu žena građanki i legitimnost njihovih građanskih zahteva, urodila je plodom 1918, ali je definitivno posvadala Silviju Pankherst (koja se pridružila komunistima borcima za radničke savete i oponentima rata) sa njenom majkom. Sve više se pribavljajući mogućnosti komunističke revolucije, Emelin se na kraju pridružila Konzervativnoj partiji. Idit Gered će zajedno sa svojim mužem nastaviti sve do 1925. da daje časove džihadžica, gradeći status prve zapadne instrukturke borilačkih veština.

S druge strane Lamanša, ove neustrašive „džihadžicu sifražetkinje“ su uticale na neke duhove, uključujući i Madlen Peletije (1874–1939), prvu ženu psihijatra i libertarijansko-socijalističku aktivistkinju. Nakon posete demonstracijama londonskih sifražetkinja 1908, Peletijeova je u svom tekstu *Sifražetkinja* branila grubi aktivizam svojih koleginica: „Naravno da lomljenje prozora nije argument, ali ako je mnenje koje je gluvo za argumente jedino osetljivo na polomljene prozore, onda što drugo raditi? Pa slomiti ih, naravno.“

Sifražetskim pokretom je bila obeležena, u potpuno drugaćijem kontekstu, i pesnikinja Čiu Din (1875–1907), „prva kineska feministkinja“ koja se posebno borila protiv tradicije vezivanja stopala. Naučila je kineske i japanske borilačke veštine da bi bila spremna za ustanak protiv mandžurske dinastije. Predavala je fizičko vaspitanje u devojačkoj školi, bila je obučena da rukuje oružjem i izazvala je skandal zbog podsticanja svojih učenica da to nauče. Odsečena joj je glava zbog pokušaja državnog udara 1907.⁽³⁾

Zato što su znale da potlačeni uvek prvi plaćaju danak, ove pionirke društvene i feminističke samoodbrane usudile su se da redefinisu ženstvenost na osnovu realnih potreba. Kroz praksu džihadžica sifražetkinje su anticipirale uvod koji je austrijska sociološkinja i instruktorka Irene Cajlinger dala u svom *Malom priručniku samoodbrane za sve žene kojima je dosadilo da čute*⁽⁴⁾: „Napadač je odlučio da će biti nasilja, na nama je da odlučimo protiv koga će to nasilje biti usmereno.“

DANIJEL PARIZ-KLAVEL je tvorac i voditelj revije *ChériBibi*, koja je posvećena popularnoj kulturi (www.cheribibi.net).

(1) DVD je najavljen za mart 2016.

(2) Citirano prema: Tony Wolf, *Edith Garrud: The Suffragette Who Knew Jujutsu*, Lulu.com, 2009. Uporedi takode grafički roman *Suffrajitsu: Mrs. Pankhurst's Amazons*, Tony Wolf i Joao Vieira, Jet City Comics, Tacoma (Washington), 2015.

(3) Uporedi: Suzanne Bernard, *Qiu Jin. Féministe, poète et révolutionnaire*, Le Temps des cerises, Montréal, 2006.

(4) Irene Zeilinger, *Non c'est non*, Zones, Pariz, 2008.

DVA VEKA BORBI

Zakon o radu, garancija zaposlenja

PIŠE RAŠEL SADA

Verno sledeći svoj princip – gubitničku politiku ne treba menjati – Fransoa Oland i Manuel Vals su 14. decembra 2015. odbili da povećaju minimalnu cenu rada. Umesto toga, ona će ove godine porasti šest centi po satu, kako nalaže zakon. Izbor da se održavaju niske nadnlice prati nastojanje da se postojeći zakon o radu, koji je rezultat duge borbe, još više razori

Dole Zakon o radu i radno pravo koji će plašiti gazde i poslodavce i koji će prouzrokovati nezaposlenost! Moramo ih smanjiti, svesti ih na nekoliko osnovnih principa, čuјe se svuda. No pre nego što krenemo sa njihovim razmobiljanjem, bilo bi mudro najpre videti kako su oni izgrađeni. Ništa nije palo s neba. Kao i u slučaju ekosistema, svaki element je koristan za neke, a celina je korisna za sve.

Ova građevina je polako dizana kroz vekove. Utvrđena je kroz znoj i suze, a ponekad i putem industrijskih katastrofa ili ratova. I još nije završena.

U ekonomskom sistemu posle Francuske revolucije nije bilo radnog zakonodavstva. Odnos između poslodavaca i zaposlenih uređivan je ugovorom koji je po građanskom zakoniku dobio status zakona. Jednakost proglašena *Deklaracijom prava čoveka i građanina* iz 1789. vodila je *de facto* jednakosti između potpisnika ugovora i predstavlja je zakonsku fikciju. Revolucija je učvrstila mit o slobodi pregovaranja.

Ugovor je bio zaključivan između dve slobodne i dobrovoljne osobe, jedne koja je vlasnik samo svog rada, i druge koja je vlasnik više stvari, uključujući i sredstva za proizvodnju, ali uprkos tome između dve medusobno jednakе strane. Fransoa Rebsamen je bez opasnosti od anahronizma mogao da u svoje vreme zastupa isti stav, što je i učinio govoreći u Senatu 22. marta 2015, kada je bio ministar rada: „Ugovor o zaposlenju ne nameće uvek podređeni odnos; potpisuju ga dve slobodne osobe koje ulaze u medusobnu saradnju.“ Ova ugovorna sloboda išla je podruku sa zabranom bilo kakve grupe poslodavaca ili radnika ili bilo koje akcije koja bi mogla da baci senku na slobodu ugovora između dva pojedinca. Taj zakon nazvan je Le Šapellejov zakon od 14. juna 1791.⁽¹⁾

Radnik nudi svoje usluge, a poslodavac mu za njih plaća zakup (platu), kao

u slučaju obične rente. Radna snaga nije roba, država ne interveniše jer se sve dogada po jednostavnom zakonu ponude i potražnje. Već tada, ceo proces nije opterećen gomilom zakona u ovoj oblasti. „Jedinstvena misao“ date epohe mogla bi se sažeti na sledeći način: „Šta je pod ugovorom, to je pravedno.“ Građanski zakonik uključivao je 66 članova koji su se odnosili na zakup stvari, od kojih su 32 regulisala zakup stada, a samo dva su se odnosila na „zakup usluga“ – oni su bili zakon o radu iz 19. veka.

Fikcija o jednakosti dveugovornih strana nije izdržala test realnosti, bolesti i smrti koje su obeležile sto dvadeset godina između Revolucije i rođenja začetka zakona o radu, 1910. godine. Potrebna je bila nevidena beda radnika i njihove dece, opisana u izveštaju doktora Luja Renea Vilermea (2), u kojem стојi da je 1840. bila „slika fizičkog i moralnog stanja radnika zaposlenih u fabrikama pamuka, vune i svile“, kao i industrijske katastrofe, da bi se rodio moderni zakon o radu, isti onaj koji se napada i današ.

Osmišljen tako da svako prati svoj put

Određene istorijske situacije nam mogu pomoći da razumemo neizmerljivost i težinu ovog zadatka jer mu se, istorijski, ekonomski dogma uvek suprotstavlja. Tek je 1841. godine, aktom od 22. marta, zapošljavanje dece mlađe od dvanaest godina ograničeno na osam sati dnevno, za one mlađe od osam godina zabranjen je rad u preduzećima sa više od dvadesetoro zaposlenih i ukinuta je noćna smena za svu decu. Rasprave u skupštini bile su teške. Petog marta 1841. ekonomista Pelegrino Rosi je insistirao: „Ponavljam, ovo dete [koje ostane bez posla] je često žrtva nemara svojih roditelja. Ne smemo zaboraviti na zastranjivanja ljudskih strasti. Kada se kolektivna primanja porodica smanje, upravo će na dete pasti gnev neukog i grubog oca.

Nakon užasa Drugog svetskog rata, u potpuno razorenoj i uništenoj državi, muškarci i žene iz oslobođilačke borbe iskoristili su slabu poziciju francuskih poslodavaca, koji su se obogatili putem kolaboracije sa nemačkim okupatorom, postavivši tako osnove modernog radnog prava

Najslabiji su uvek oni koji ispaštaju.“ Uprkos ovakvim i sličnim argumentativnim poletima, zakon je usvojen.

Od 26. maja 1864. godine ukinuto je udruživanje kao krivično delo i time je okončano kažnjavanje štrajkova. Dozvoljeno je osnivanje sindikata putem akta iz 21. marta 1884., ali tek je 1968. sindikat ušao u biznis putem lokalnih sindikalnih jedinica. Međutim, još uvek su vladavina imovinskih prava i „pravilo uglja“ gospodari kuće.

Gotovo čitav vek posle Revolucije, zakon donet 10. maja 1874. zabranio je u potpunosti zapošljavanje dece mlađe od dvanaest godina. Te je godine prvi put ujedno osnovana i Inspekcija rada. Dve decenije kasnije, zakon donet 12. juna 1893. zahtevaо je od poslodavaca da poštuju zdravstvene i bezbednosne procedure u fabrikama i preduzećima... Potom, 9. aprila 1898., nesreće na radu postaju prepoznate kao takve i zakonom se osniva sistem „striktne odgovornosti“ poslodavca. Naknada za nesreću se obezbeđuje u zamenu za određeni stepen imuniteta poslodavca.

Međutim, u tim godinama industrijske revolucije, trka za povećanje produktivnosti nastavila je da ubija. Prilikom katastrofe u rudniku Kurijer, 10. marta 1906., stradalo je više od hiljadu radnika. Štrajkovi koji su usledili nametnuće napokon pravo na nedeljni odmor (aktom od 13. jula 1906). Daleko od toga da ometa zapošljavanja, zakon o radu spasava živote, toliko je prost.

Tokom 1918., nakon demobilizacije i povratka sa fronta, raste broj onih koji traže zaposlenje i javlja se pretinja nezaposlenosti. Pod pritiskom, vlada prihvata da smanji broj radnih sati na osam sati dnevno, šest dana u nedelji (akt od 23. aprila 1919.), kako bi pospešila otvaranje novih radnih mesta. Eksperiment je išao po principu: „Radimo manje da bismo radili svi.“

Potpisani 7. juna 1936. godine, između uprave i Generalne konfederacije rada (GKR), pod pokroviteljstvom vlade Narodnog fronta koju je vodio Leon Blum, Matinjonski sporazumi ostaće u pamćenju. Oni su uneti u zakon koji je radno vreme prepravio tako da traje najviše 40 sati nedeljno i da radnici imaju pravo na dve plaćene nedelje odmora. Prvi put, život više nije morao da se svodi na otudenost u radu, počeo je da se otvara možda i za nešto drugo.

Nakon užasa rata, u razorenoj i uništenoj državi, muškarci i žene iz oslobođeničke borbe iskoristili su slabu poziciju poslodavaca, koji su se obogatili putem kolaboracije sa nemackim okupatorom, postavivši tako osnove modernog radnog prava: radničke savete, socijalnu sigurnost (3), medicinu rada, higijenske i bezbednosne komisije, fondove za nezaposlene i minimalnu platu.

Ovi principi nisu nastali samo u glavi nekih prosvetljenih komunista ili golista. Filadelfijska deklaracija doneta 10. maja 1944., jednoglasno usvojena od Međunarodne organizacije rada (MOR), u svom prvom članu proklamovala je da „rad nije roba“, a u drugom da „trajni mir može da se uspostavi jedino na osnovu socijalne pravde“. Međunarodna organizacija rada

ESTELLE LAGARDE – „Ponedeljak ujutro“

www.estellelagarde.com

je prepoznala da je ugovor kojim se rad smatrao robom izazvao rat, kako otkriva Alen Supiot, profesor na Kolaž de Fransu, u svojoj knjizi *L'Esprit de Philadelphie*. (4)

Međutim, tokom osamdesetih i devedesetih godina 20. veka, dva udružena faktora dovešće do promene: liberalna kontrarevolucija koju će sprovesti Ronald Regan u SAD i Margaret Tačer u Ujedinjenom Kraljevstvu, kao i nagli preokret evropskih zemalja od država blagostanja ka tržišnoj ekonomiji. Takva istorijska situacija dovešće do toga da solidarnost izgrađivanu nakon Drugog svetskog rata zamene tržišne dogme. Tako je došlo do onoga što Supiot naziva „velikim preokretom“. Svakako, kontrarevolucija u Francuskoj traje mnogo duže nego njeno sprovođenje u anglosaksonskim zemljama, međutim, sve naredne vlade još nisu odustale od nje.

Ovo kratko istorijsko povlačenje omogućilo je da procenimo ništavnost simplifikatorskog diskursa pojedinih novinara, kao što je na primer David Pužadas koji je, tokom vesti na televiziji *France 2*, 8. decembra 2015., „raskomadao“ ispred sebe tešku zapremingu „našeg poznatog zakona o radu, teškog gotovo jednu i po kilu“. (5) U društvu u kojem vlada kult mršavosti i gde ona simbolise dobro zdravlje, često korišćen termin „gojazno“ nije tako nevin: njime se ukazuje na to da ne samo što je zakon o radu težak već je i bolestan.

Ofanziva na zakon o radu teži da uništi njegove bazične principe, koji još uvek donekle ublažavaju logiku ultraliberalizma. Budući da se kritike ispostavljaju iz pogrešnih razloga, one mogu biti zasnovane samo na lažima. Patrik Kvinkton, državni savetnik, bivši inspektor rada i član grupe koja je tokom 2008. radila na željenoj izmeni zakona predsednika Nikole Sarkozija, rekao je da ukoliko dođe to toga da broj članova bude povećan, to je u nameri da se „sproveđe princip da svaki od njih, da bi bio razumljiv, ne sme da sadrži nijednu odredbu“. (6) A ukoliko dođe do toga da zakon ima mnogo delova, to je upravo zato da svi mogu da rade na svoj način, bez obzira na to da li su poslodavci, upravnici malih i srednjih preduzeća (MSP) ili veće grupe.

Slično, članovi koji se tiču radnog vremena i naknade regrupisani su u trećem delu. Ukupno 210 članova posvećenih radnom vremenu suštinski se ne primenjuju na „neuspješne sporazume određenih grana ili preduzeća“. Oni koji se bave platama odnose se isključivo na minimalnu nadnicu i zaštitu nadnice (npr. protiv oduzimanja nadnice). Konačno, kako je gospodin Kvinkton uvek naglašavao, četvrti deo, vezan za zdravlje i bezbednost radnika, ima čak 2.500 članova. Može li biti da u ovom grmu leži zec kada se govori o gojaznosti koja je toliko nepodnosišljiva našim kanonima lepote?

Odve je najčešće reč o veoma specifičnim tehničkim uslovima za sprovođenje jedne ili druge aktivnosti, poput člana o „zaštiti od hemijskih rizika“: „Koncentracije agensa u atmosferi radnog mesta predstavljenih u sledećoj tablici ne smeju da pređu zonu disanja radnika u sledećim vrednostima [kako je ovde definisano]“. Sledi pozamašna lista otrovnih hemikaliјa, poput acetona ili hlorobenzola. Da li treba da uklonimo ovakve zabrane?

Bajka stara trideset godina

U stvarnosti, oni koji se žale na uvećavanje teksta su za to sami zaslužni budući da su još od kraja devedesetih poslodavci zahtevali i dobijali derogaciju za derogacijom, i koliko su hteli dodatnih stranica. Kada je u pitanju ideja o tome da je današnje otpuštanje sutrašnje zapošljavanje, ima već trideset godina od kada je ta bajka puštena u etar. Već je u toku osamdesetih Ivon Getaz, predsednik Nacionalnog saveta francuskih poslodavaca (NSFP) – pretka Pokreta preduzeća Francuske (PPF), koji danas vodi njegov sin, Pjer Getaz – zahtevao i dobio ukidanje administrativne potvrde o otkazu. Jasno i glasno je tvrdio da ukoliko kompanije ne zapošljavaju, to je usled toga što moraju da traže od inspektora rada potvrdu o otkazu. Od 1986. potvrda više nije potrebna... ali zapošljavanja nisu obezbeđena.

U dve hiljaditom, odlučeno je da je deo zakona koji se odnosi na otkaze suviše komplikovan jer je zahtevao obavezan razgovor i pisani izjavu o otkaznom razlogu. Pravni rizici po poslodavce mogli

bi da ugroze kompaniju, takođe je utvrđeno. Tako je u januaru 2008. uveden ugovorni prestanak koji nije zahtevaо nikakve formalne sazive, navodenje otkaznog razloga niti mogućnost suđenja pred industrijskim tribunalom – ništa, osim što je pokazivao na nedostatak pristanka druge strane. Rezultat toga: rekordni broj dogovorenih prekida radnog odnosa između poslodavca i zaposlenog svake godine (više od milion u 2014.) i smanjenje zapošljavanja na neodređeno vreme kojim bi se to nadoknadilo. (7) Naprotiv, ono je zamenjeno ugovorima na određeno vreme pod kojima radi 85% zaposlenih. U pogledu komplikovanijih slučajeva, pojavila se nova stvar na radaru: zameniti ih ugovorima o angažovanju, takođe prekarnim, ali dosta dužim od rada na određeno vreme.

U medijima, šefovi bombarduju ugovorima gde insistiraju na tome da žele manje zakona, dok s druge strane pozivaju i dobijaju jaku državnu zaštitu kada dođe do pitanja o potvrdi njihovih planova za otpremnine: zakonom donetim 13. juna 2014., regionalne kancelarije preduzeća, konkurenčije, potrošnje, rada i zapošljavanja (*Direccete*) akreditovane su u rekordnom roku (dvadeset jedan dan nakon što je poslodavac podneo zahtev), a sudija nije imao pravo da se meša. Kristalno je jasno kakav oštar zakon je u pitanju...

Nasilje ideološke borbe i nejednakost snaga generalno vode do usvajanja defanzivne pozicije, premda je napredak još moguć. Neki uzduž kolektivne pregovore, suprotstavljajući ih „socijalnom dijalogu“ o svim pitanjima – no, ima li to smisla u trenutku kada su sindikati toliko slabi? Oni neće dovesti do boljeg razumevanja zakona, već do njegove fragmentacije, kao i obilne sudske prakse. I, suprotno onome u šta nas ubedjuju Robert Badinter i Antoan Lion-Ken u svojoj knjizi *Le travail et la loi*, nikakva veza između zaštite radnika i stope nezaposlenosti nikada nije potvrđena.

Profesor radnog prava Paskal Lokjeć ističe da ove polemike ukazuju na „duboku promenu u problematici radnog zakonodavstva“. Ono je sada, kako kaže, „napustilo opoziciju između radnika i poslodavaca u korist opozicije između radnika i nezaposlenih, između prekarnih i stalnih radnika“. (8) U ovoj utakmici gube i zaposleni, i nezaposleni, i prekarni radnici.

RAŠEL SADA je advokat u pariskom birou, specijalista za zakon o radu i socijalnu zaštitu. Zajedno sa Mari Peze napisao je *Travailler à armes égales*, Pearson France, Montrē, 2012.

(1) Le Šapeljeovim zakonom su zabranjeni štrajkovi pariskim radnicima koji su bili nezadovoljni niskim nadnicama, kao i sve vrste radničkih organizacija. Njime su propisane svirepe kazne za vode štrajkova i one koji su u njima učestvovali. (Prim. prev.)

(2) Nakon nekoliko peticija kojima su zahtevani propisi o dečjem radu, Akademija moralnih nauka je 1835. resila da se posveti toj temi i imenovala je dva istražitelja: Luj Fransoa Benoastona de Šatonefa i Luj Renaea Viljermea.

(3) Vidi: Bernard Friot i Christine Jakse, „Une autre histoire de la Sécurité sociale“, *Le Monde diplomatique*, decembar 2015.

(4) Alain Supiot, *L'Esprit de Philadelphie. La justice sociale face au marché total*, Seuil, Pariz, 2010.

(5) Vidi: Gilles Balbastre, „Combien de pages valezvous?“, *Le Monde diplomatique*, novembar 2014.

(6) Patrick Quineton, „Le code du travail mérité-il d'être brûlé?“, *Semaine sociale Lamy*, br. 1684, Pariz, 2. jul 2015.

(7) Vidi: Céline Mouzon, „Rupture conventionnelle, virer sans licencier“, *Le Monde diplomatique*, januar 2013.

(8) Pascal Lokjeć, *Il faut sauver le droit du travail!*, Odile Jacob, Pariz, 2015.

TEOLOGIJA OSLOBOĐENJA, ISLAMIZAM...

Da li religija može služiti društvenom progresu?

PIŠE ŽILBER AŠKAR

Dok je ateizam meta napada vernika, a religija brojnih laika, emancipatorske borbe su uspele da ujedine one koji su verovali u Boga i one koji nisu, naročito u Latinskoj Americi, zahvaljujući teologiji oslobođenja. Međutim, ovakva vrsta saveza deluje nezamislivo kada je reč o ultraortodoksnim pristalicama islamske politike. Zašto je tako?

Činjenica da religija još uvek preživljava na pragu petog veka nakon naučne revolucije a priori predstavlja zagonetku za svakog ko se priklanja pozitivističkoj viziji sveta. Ali iako je religija sve do našeg doba istražala kao deo dominantne ideologije, ona takođe, u podjednakoj meri, provodi borbene ideologije koje osporavaju društvene ili političke odnose koji su na snazi. Sa neospornim uspehom. Dve među ovim ideologijama pojave su se u poslednjih nekoliko decenija: hrišćanska teologija oslobođenja i islamski fundamentalizam.

Korelacija između snažnog uspona svakog od ovih pokreta i sudbine sekularne levice u dotičnim regijama ukazuje na njihove specifične osobine. Dok je sudbina teologije oslobođenja tesno povezana sa sekularnom levicom u Latinskoj Americi – gde funkcioniše kao sastavni deo levice uopšte, te se na taj način i doživljava – islamski fundamentalizam razvio se u većini zemalja sa većinskim muslimanskim stanovništvom kao protivnikom. On je odmenio levicu u pokušaju da kanališe pobunu protiv onoga što Karl Marks naziva „istinskom bedom“, kao i protiv države i društva koji se smatraju odgovornim za nju. Ove oprečne korelacije – pozitivna u prvom, negativna u drugom slučaju – ukazuju na duboku razliku između ovih dvaju istorijskih pokreta.

Theologija oslobođenja pruža najizrazitiju savremenu manifestaciju onoga što Mišel Levi, služeći se pojmom koji je skovao Maks Veber, naziva „izborom po srodnosti“ između hrišćanstva i socijalizma (1). Još preciznije, izbor po srodnosti o kome je ovde reč približava naslede ranog hrišćanstva – čija je iskorenjenost omogućila da hrišćanstvo postane institucionalizovana ideologija postaje društvene dominacije – i „komunističkog“ utopizma. (2) Teolog Tomas Mincer je 1524–1525. godine na sličan način formulisao plan pobune germanских seljaka služeći se hrišćanskim retorikom, što je Fridrik Engels 1850. godine opisao kao „imaginativni nagoveštaj komunizma“. (3)

Isti ovaj izbor po srodnosti objašnjava kako je došlo do toga da globalni talas političke radikalizacije ulevo, koji je započeo šezdesetih godina 20. veka, delimično usvoji hrišćansku dimenziju – prvenstveno u „perifernim“ zemljama čije je većinsko stanovništvo bilo hrišćansko, siromašno i potlačeno. To se može uočiti u Latinskoj Americi, gde je radikalizacija,

počev od ranih šezdesetih godina 20. veka, i pokrenuta Kubanskom revolucijom. Ključna razlika između ovog modernog talasa radikalizacije i pokreta germanских seljaka koji je analizirao Engels leži u činjenici da se, u slučaju latinoameričkog konteksta, hrišćanska struja „komunističkog“ utopizma nije toliko spajala sa nostalgijom za oblicima zajedničkog života iz prošlosti (čak i ako je bilo moguće pronaći takvu dimenziju kod urođeničkih naroda) koliko sa savremenim socijalističkim težnjama, poput onih koje su održavali latinoamerički revolucionarni marksisti.

Na ruševinama levice

Islamski fundamentalizam je, sa druge strane, iznikao na raspadajućem lešu progresivnog pokreta. Početkom sedamdesetih godina 20. veka radikalni nacionalizam čiji su nosioci bili pripadnici srednje klase doživeo je suton; suton simbolično obeležen smrću Gamala Abdela Nasera 1970. godine, tri godine nakon njegovog poraza od Izraela u Šestodnevnom ratu. U međuvremenu, reakcionarne snage koje koriste islam kao ideološki barjak šire se najvećim brojem zemalja sa većinskim muslimanskim stanovništvom, raspirujući plamen fundamentalizma i spaljujući u isto vreme ostatke levice. Popunjajući prazninu stvorenu propašću potonjih, fundamentalizam nije oklevao da u podjednakoj meri postane glavna tendencija izrazito snažnog opiranja zapadnoj dominaciji – sklonosti koju je pokazivao od samog početka, ali koja je bila potisнутa tokom sekularne nacionalističke ere.

Žestoko opiranje zapadnoj dominaciji iznova je prevladalo u krilu šiitskog islama nakon Islamske revolucije 1979. u Iranu, i izbilo u prvi plan u okviru sunitskog islama početkom devedesetih godina 20. veka, kada su oružani odredi fundamentalista iz borbe protiv Sovjetskog Saveza prešli u borbu protiv Sjedinjenih Američkih Država. Taj preokret uspeo je da porazi i uništi prve, kao i da izazove potonji vojni povratak drugih na prostor Bliskog istoka.

Tako je došlo do toga da dva tipa fundamentalizma koegzistiraju širom ogromnog geografskog prostora koji zauzimaju zemlje sa većinskim muslimanskim stanovništvom – jedan koji karakteriše saradnja sa zapadnim interesima i drugi čuven po neprijateljskom odnosu prema njima. Bastion prvog tipa je Saudijsko Arabijsko Kraljevstvo, koje se svojim mračnjastvom ističe u odnosu na sve ostale islamske države. Bastion antizapadnjačkog šiitskog fundamentalizma jeste

GUY FERRER – „Kardinal“

Uočavanje izbora po srodnosti između hrišćanstva i socijalizma ne bi trebalo da navede na pomisao da je istorijsko hrišćanstvo u osnovi bilo socijalističko. Takvo esencijalističko tumačenje bilo bi absurdno

Islamska Republika Iran, dok Al Kaida i organizacija Islamske države predstavljaju ključni element kod sunita.

Sve struje islamskog fundamentalizma su u podjednakoj meri posvećene nečemu što možemo okarakterisati kao srednjovekovnu reakcionarnu utopiju, tj. projekat zamišljenog i mitskog društva koje nije okrenuto ka budućnosti, već ka prošlosti. Sve one teže da iznova uspostave državu i društvo iz mitologizovane islamske drevnosti. Čineći to, one dele jasnu premisu sa hrišćanskim teologijom oslobođenja, onu koja se odnosi na rano hrišćanstvo. Međutim, program islamskih fundamentalista ne sastoji se od skupa idealističkih principa koji streme „komunizmu ljubavi“ i koji izviru iz potlačene zajednice siromašnih koji žive na rubovima sopstvenog društva, zajednice čiji je osnivač morao biti

stavljen na užasne muke od strane trenutnih moćnika. Ovaj program ne priziva čak ni bilo kakav oblik javnog vlasništva, kao što je unekoliko bio slučaj sa ustankom germanskih seljaka u 16. veku.

Ono što je islamskim fundamentalistima međusobno zajedničko je pre svega odlučnost da se izgradi srednjovekovni model klasne vladavine, nekada „realno postojeći“, premda mitologizovan; model koji se pojavio pre nešto manje od četrnaest vekova i čiji je osnivač – trgovac koji je postao prorok, ratni velikaš i graditelj države i carstva – umro na vrhuncu svoje političke moći. Kao i svaki pokušaj restauracije društvene i političke strukture stare više vekova, projekat islamskog fundamentalizma nužno postaje ekvivalentan reakcionarnoj utopiji.

Ovaj projekat je izbor po srodnosti sa ultraortodoksnim islamom – trenutno uz podršku saudijskog kraljevstva – dominantnom strujom muslimanske religije (4). Tamošnji islam podstiče doslovni pristup religiji svojim nejednakim kultom Kurana, shvaćenog kao konačna božanska reč. Ono što je danas za većinu drugih religija koliko prerogativi fundamentalizma toliko i manjinska struja – doktrina koja se u osnovi zalaže za sprovodenje doslovno protumačenih verskih spisa i propisa – u kontekstu institucionalnog islama igra odlučujuću ulogu. Usled specifičnog istorijskog sadržaja spisa kojih nastoji da se pridržava, ultraortodoksnii islam naročito insistira na doktrinama čije sprovođenje i saobražavanje veri podrazumeva vlast zasnovanu na islamu, budući da je i sam Prorok taj koji se žestoko borio da uspostavi takvu državu. Iz istog razloga, on posebno favorizuje oružanu borbu protiv svake neislamske dominacije, pozivajući se na istoriju i na rat koji je islam vodio protiv ostalih veroispovesti u doba svog širenja.

Priznanje da postoji izbor po srodnosti između ultraortodoksnog islama i srednjovekovnog reakcionarnog utopizma, nakon što smo istakli onaj koji ujedinjuje rano hrišćanstvo i „komunistički“ utopizam, ne predstavlja vrednosni sud, već uvid komparativne istorijske sociologije ovih dve religije. Uostalom, prepoznavanje njihovih izbora po srodnosti nipošto ne znači da u svakoj od njih ne postoje suprotne tendencije. Hrišćanstvo je takođe, još od svojih početaka, integrisalo težnje koje su pospešivale različite vrste reakcionarnih doktrina i fundamentalizma. I obratno, islamski spisi sadrže neke tragove egalitarizma iz doba u kome su prvi muslimani činili

GUY FERRER – „Saputnici“

potlačenu zajednicu, tragove koji su upotrebljavani radi formulisanja „socijalističkih“ verzija islama.

Pored toga, činjenica da je bilo raznih izbora po srodnosti u hrišćanstvu i u islamu ne znači da je istorijski razvoj svake od ovih religija prirodno sledio sklonosti njenog specifičnog izbora po srodnosti. Ovaj razvoj se, naravno, prilagođavao realnom ustrojstvu klasnog društva sa kojom je svaka od njih bila povezana – ustrojstvu ekstremno različitom od izvornog društvenog stanja u slučaju hrišćanstva, a manje u slučaju islama. Tokom više vekova, „realno postojeće“ istorijsko hrišćanstvo bilo je manje progresivno od „realno postojećeg“ istorijskog islama. U naše vreme se, u okviru Katoličke crkve, odvija oštra borba između dominantne reakcionarne struje koju zastupaju Jozef Racerger (bivši papa Benedikt XVI) i njegovi istomišljenici, sa jedne strane, i pobornika teologije oslobođenja, kojima je radikalizacija levice u Latinskoj Americi donela nove podsticaje, sa druge.

Uočavanje izbora po srodnosti između hrišćanstva i socijalizma ne bi trebalo da navede na pomisao da je istorijsko hrišćanstvo u osnovi bilo socijalističko. Takvo esencijalističko tumačenje bilo bi absurdno. Isto tako, prepoznavanje izbora po srodnosti između islamskog korpusa i reakcionarnog srednjovekovnog utopizma našeg doba, koje poprima oblik islamskog fundamentalizma, nipošto ne treba da vodi pomisliti da je istorijski islam bio esencijalno fundamentalistički – on to svakako nije bio! – ili da su muslimani osuđeni da potpadnu pod uticaj fundamentalizma, ma kakve da su istorijske okolnosti u pitanju. Ali i u slučaju (izvornog) hrišćanstva i u slučaju islama (zasnovanog na doslovnom čitanju svetih spisa), ovo znanje predstavlja jedan od ključeva za razumevanje različitih istorijskih upotreba obeju religiju, kao i simbol pobune.

Ono nam omogućava da razumemo kako je hrišćanska teologija oslobođenja mogla postati tako važan element latinoameričke levice, dok su svi pokušaji da se stvori islamska verzija ove iste teologije ostali marginalizovani. Ono nam ujedno pomaže da uvidimo zašto je islamski fundamentalizam u naše vreme uspeo da zadobije ogroman značaj

unutar muslimanskih zajedinica, kao i zbog čega je tako lako odmenio levicu u oličenju pobune protiv zapadne dominantne i reakcionarnih društvenih odnosa.

Površna orijentalistička predstava, danas široko rasprostranjena, po kojoj je islamski fundamentalizam aistorijski i „urođen“ muslimanima, povrh toga je i potpuno besmislena. Stoga što zanemaruje elementarne činjenice. Tako je, na primer, pre nekoliko decenija, jedna od najvažnijih komunističkih partija na svetu, partija koja je zvanično zagovarala ateizam, bila aktivna u zemlji koja broji najviše pripadnika islamske veroispovesti: Indoneziji. Sa ovom partijom su se 1965. godine krvavo obračunale indonežanske vojne trupe uz podršku SAD. Drugi primer: krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina 20. veka, vodećom političkom organizacijom u Iraku, naročito među šiitima na jugu zemlje, nije upravljao nijedan vernik, već takođe komunistička partija. Štaviše, Naser, koji je 1961. godine predvodio „socijalistički“ prevrat u Egiptu, bio je iskreni vernik i poslušni musliman, iako je morao da postane najljuci neprijatelj fundamentalista. Uticaj koji je imao na vrhuncu svog ugleda u arapskim zemljama i šire još uvek je neprevaziđen.

Shodno tome, svaku upotrebu islama, kao i ma koje druge religije, nužno je smestiti u konkretnе političke i društvene okolnosti, baš kao što je važno napraviti jasnu razliku između islama kao ideološkog instrumenta vladajuće klase, sa jedne, i islama kao identitet-skog obeležja podređene manjine (npr. u zapadnim zemljama), sa druge strane.

Ipak, ideološka borba protiv islamskog fundamentalizma – protiv njegovih društvenih, etičkih i političkih ideja, a ne protiv duhovnih načela islama kao religije – morala bi da ostane jedan od prioriteta zagovornika progrusa u okviru muslimanskih zajednica. Premalo je toga što bi se, naprotiv, moglo zameriti društvenim, etičkim i političkim idejama svojstvenim hrišćanskoj teologiji oslobođenja – izuzev priklanjanja opštem hrišćanskom tabuu abortusa – što važi i za okorele ateiste sa radikalne levice.

ŽILBER AŠKAR je autor studije *Marxisme, orientalisme, cosmopolitisme*, Actes Sud, Arles, 2015, iz koje je tekst preuzet i prilagođen za štampu.

LEVI ODGOVOR NA JAČANJE EKSTREMIZMA U SVETU

Čega je danas antifašizam ime?

PIŠE MILICA POPOVIĆ

Senzacionalistički medijski naslovi, jačanje državnih službi bezbednosti i informisanja, zatvaranje granica pred izbeglicama i podsticanje kulture straha dominantni su diskurs desnih politika Zapada. U međuvremenu, zapadna levica kroz kritiku neoliberalnih i neoimperijalističkih politika i svetske nejednakosti, pokušava da iznade svoj put i ponudi drugačije odgovore u analizi uspona ekstremizma u svetu kome svedočimo. No, smatrajući da se ti isti levi diskursi neretko nalaze zarobljeni u iste matrice koje liberalni diskurs nudi, otvaramo pitanje da li je levici ipak potrebno, više nego ikada, da nastupi odlučno iza univerzalnih principa antifašizma i sekularizma

Nakon napada u Parizu, rat koji se odavno vodi je postao blizi evropskom stanovništvu, ako ne i konačno stvaran. Suočeni sa sada već kontinuiranim terorističkom pretnjom, uz priliv izbeglica, javni prostor je postao polje debate, no nikako još uvek i konstruktivnog dijaloga, o mogućim uzrocima, posledicama i strategijama odbrane od navedenih problema. Dok državne političke elite nude već uobičajene odgovore uvođenja nedemokratskih kontrola, vanrednih stanja, i nesuvišlih mera poput francuskog predloga oduzimanja državljanstva osuđenim teroristima koji imaju dvojno državljanstvo, zbog čega je na kraju i ministarka pravde Kristijan Tobira podnela ostavku 27. januara ove godine, senacionalizam medija buja podgrejavajući rasističke tendencije i snagu ekstremno desničarskih političkih stranaka i pokreta koji su sad već svuda u Evropi u usponu. Ključna reč javnog diskursa je islamski fundamentalizam.

Dok francuski premijer Manuel Vals, desničar koji je svoj politički uspeh ostvario unutar Socijalističke partije, odbija da razgovara o uzrocima i povodima terorizma, disonantni glasovi evropske levice mahom ukazuju na zapadnu neoliberalnu kapitalističku hegemoniju kao glavnog krivca. Bez ozbiljnijeg i dubljeg istraživanja uzroka Islamske države i pratećeg terorizma, dva naizgled suprostavljeni pristupa postaju ipak samo dve strane istog diskursa.

Progrovoriti o fašizmu

Reakcije koje smo mogli ispratiti na društvenim mrežama u Srbiji nakon napada 13. novembra, mogle bi se podeleti u dve osnovne kategorije:

- parole nacionalističkih desničarskih pozicija tipa „A setite se kako su oni (Zapad) nas bombardovali!“;
- uzvici sa levih pozicija o opravdanošći gneva „arapskih islamskih terorista“ kao proizvoda hegemonih zapadnih politika.

Uz prvi utisak podjednakog nedostatka empatije i humane solidarnosti, levi

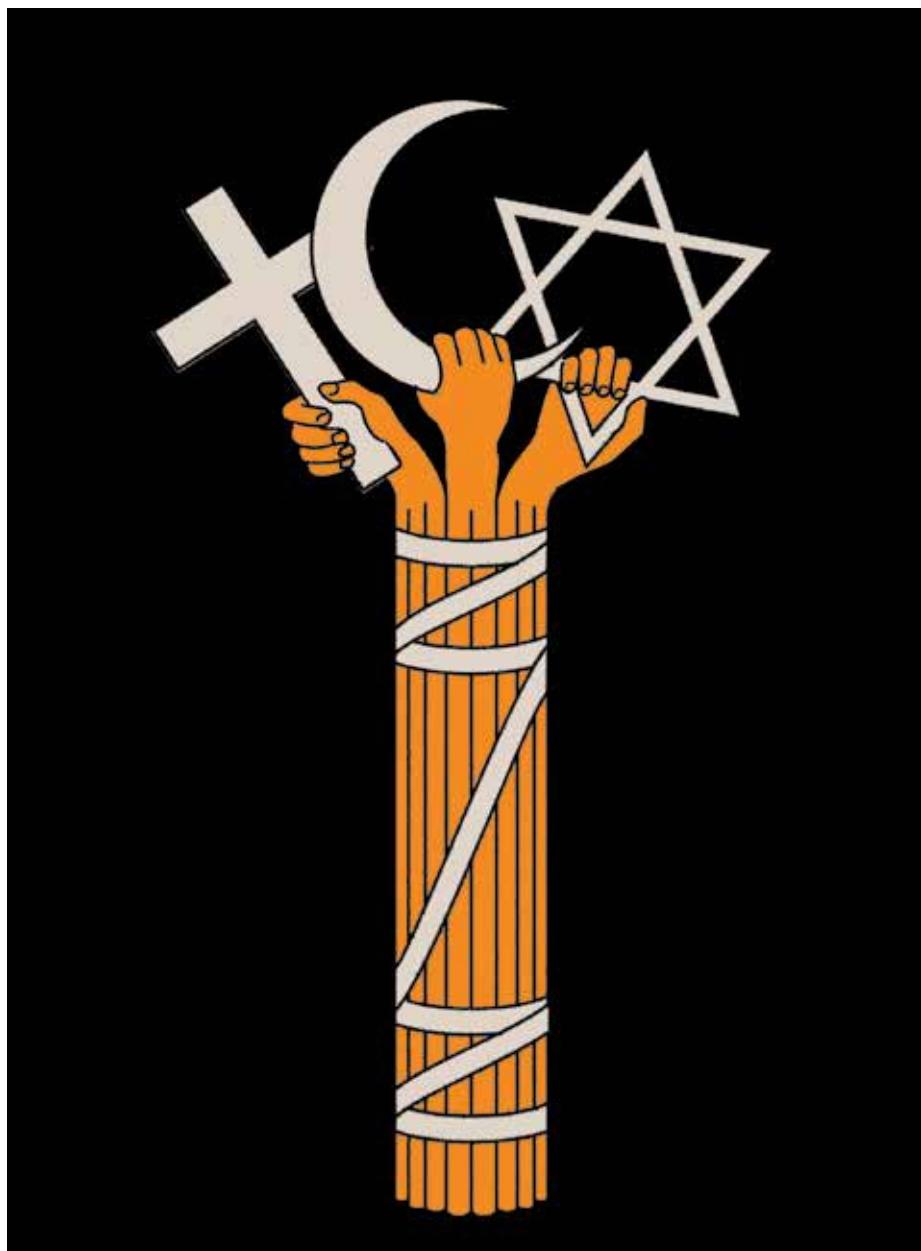
diskurs je u opštoj konfuziji još jedanput dokazao nedostatak zajedničkog osnovnog pojmovnog aparata. Ne razdvajajući pojmove i fenomene proletarijata, prekarijata, nacionalizma, fundamentalizma i terorizma, čitanje ovakvog diskursa nas navodi na shvatanje da se terorizam smatra (pod)razumevajućim kao nekakav autentični glas današnjeg proletarijata Trećeg sveta.

Zašto ovakva leva pozicija maši poentu? Zato što reprezentuje suštinsku orijentalističku poziciju ukidanja političkog subjektiviteta i kako nam Žižek govori, ovakav antirasizam predstavlja samo prikriveni rasizam. (1)

Najpre, upada se u identičnu zamku generalizacije i kulturne esencijalizacije nekakvog „arapskog“ naroda. Ili još gore „muslimanskog“. Odbranom islama kao „religije mira“, napadom na „fetišizirani“ sekularizam, kao da se smatra nekompatibilnim osuditi islamofobične državne politike ili rasističke proglose i programe radikalno desničarskih političkih partija i istovremeno, osuditi terorizam i islamski fundamentalizam. Ovakav simplifikujući, a duboko i paternalistički, stav ukida svaki politički subjektivitet prekarijatu i proletarijatu Trećeg sveta kao i diskriminisanim imigrantskim zajednicama u samim evropskim državama, praktično tvrdeći da je njihov jedini odgovor terorizam i samim tim im oduzimajući svaki emancipatorni potencijal. Dalje, zanemarujući leve, sekularne i progresivne glasove tih istih područja o kojima se govori, evropska levica želi govoriti u njihovo ime.

Religijski fundamentalizam nikako ne predstavlja nekakav subverzivni otpor već deluje u partnerskom odnosu sa zapadnim hegemonističkim tendencijama u jačanju Hantingtonove ideje o „sukobu civilizacija“, za koju danas jasno možemo reći da je predstavljaljala program budućeg pravca spoljne politike SAD i zapadnog sveta negoli nekakvu političko-lošku teoriju.

Islamska država upotrebu nasilja jasno ideološki određuje i u svojim okvirima, pretenduje na hegemonu totalitarnu poziciju očuvanja (ili osvajanja) moći, svesrdno se uključivši u profitabilnu

MILADIN MILETIĆ – „Opšte vrednosti“

trgovinu resursima osvojenih područja sa ostatkom slobodnog tržišta neoliberalnog sveta. Islam, kao i svaka druga religija, u ovom slučaju je samo ideološka potka za projekat fašističke dominacije delom sveta u novoj raspodeli kapitala globalnog tržišta. Identitetski mehanizmi jačaju, a svaki odgovor dalje desničarske i rasističke ekstremizacije već postojećih diskriminatorskih društvenih sustava zapadnih država predstavlja upravo željenu posledicu akcija Islamske države kao kriminalne organizacije, kako je i definije Gabor Balaž.⁽²⁾

O kakvim subjektivitetima govorimo? Ako se osvrnemo na Alana Badju, razlikujemo tri subjektiviteta: zapadni, subjektivitet želje za Zapadom i nihilistički. Gorka frustracija prevodi subjektivitet želje za Zapadom u nihilistički i tako stvara armiju spremnih na osvetu i destrukciju. Na taj način, nastaje fašizam o kome danas govorimo kao reaktivni subjektivitet koji je prilagođen i saglasan sa trenutnom neoliberalnom kapitalističkom strukturu sveta. Islam postaje oruđe fašizma, a ne obrnuto.

Badju definiše moderni fašizam kao poriv za smrti artikulisanim jezikom identiteta i upravo se u tu zamku upada pokušamo li da izbegnemo radikalno internacionalističku poziciju. Kao što se i ukazivalo nakon napada u Parizu, teristički napadi u ime ideologije Islamske države ili drugih frakcija/organizacija

islamo-fašizma, dešavaju se diljem planete. Samo u januaru smo svedočili napadima u Turskoj, Egiptu, Burkini Faso i tako dalje. Još 2005. godine na Svetskom socijalnom forumu u Porto Alegre, organizacija Žene koje žive pod šerijatskim zakonom, ukazala je na sledeće: „Fundamentalistički teror nikako nije oruđe siromašnih protiv bogatih, Trećeg sveta protiv Zapada, ljudi protiv kapitalizma. To nije legitiman odgovor koji se može podržati od strane progresivnih snaga sveta.“ Objasnjavajući uzroke seksualnih napada tokom novogodišnje noći u Kelnu, uz svu mistifikaciju nejasnih i nepravovremenih informacija kojima raspolaćemo, rizikujemo da relativizujemo nasilje nad ženama u zemljama porekla kriminalnih izvršilaca tih napada i time, još jedanput, suštinski orientistički im oduzmemosvaki subjektivitet kao podjednako vrednih. Zašto nam je potrebno saglasje oko jasnih univerzalnih vrednosti levice u okviru antifašističkog radikalno internacionalističkog pokreta?

Antifašistički radikalni internacionalizam kao odgovor

Dok u Hrvatskoj trenutni ministar kulture smatra antifašizmom „floskulom“, borba protiv fašizma ostaje jedini suštinski emancipatorni i progresivni odgovor danas. Takav antifašistički subjekt bi postao četvrti subjektivitet današnjice, govorí Badju.

Jedan od mogućih izlaza iz tog diskursa nam nudi Filip Balunović u ideji „decentralizovane subverzije“. (3) Balunović otpor podrazumeva kroz lokalne direktnе akcije stanovništva i povezivanje na nivou/nivoima zajednice koja je ugrožena. Ipak, ostaje nam pitanje moguće li je u globalizovanom neoliberalnom svetu pružati emancipovani otpor samo kroz „lokalne“ borbe. I šta uopšte danas znači lokalno?

Ukoliko se vratimo početnoj temi terorizma Islamske države, jedini dosadašnji oružani otpor pružaju Kurdi, bez ikakve ili bar svakako nedovoljne podrške zapadnog sveta, istog sveta koji svojim prioritetnim ciljem proklamuje upravo taj isti rat protiv terorizma. Suštinska problematika današnjeg formiranja globalnog progresivnog pokreta koji bi se suprotstavio *islamo-fašizmu*, podjednako kao i fašizmu desničarskog rasističkog projekta u zemljama Evrope i Zapada, jeste nedostatak univerzalnog humanističkog i nadavske, globalnog pristupa.

Radikalni internacionalistički antifašizam traži globalni levi pokret koji će se, solidarno podržavajući decentralizovani otpor, boriti protiv imperialističkih, fašističkih i fundamentalističkih ideologija. Takav pokret bi bio dužan da se povezuje i brani od kulturnih esencijalizama, makar i zaognutih u navodno razumevanje uzroka, koji vode devalvaciji subjektiviteta, kao i da se solidarno suprotstavlja globalnom fašizmu u svim njegovim formama.

Dužnost levice ostaje da se odmakne od cinične i skeptične distance, kako je naziva Srećko Horvat u uvodniku zbornika *Značenje Magreba* (4) koji se bavi „arapskim prolećem“. Ta dužnost sastoji se i u hrabrom iskoraku iz kulturnog relativizma koji je emanacija orijentalističkog zapadnoliberalnog shvatanja da se široke mase na Bliskom istoku mogu mobilisati isključivo kroz religijski fundamentalizam ili nacionalizam. Nestajanje levice na globalnom nivou dovelo je do fašističkog uspona, kako na Bliskom istoku tako i u Evropi.

Kada govorimo o rastu religijskog fundamentalizma, ne treba zaboraviti da i u ovom slučaju govorimo o globalnom fenomenu. Napuštajući zahtev za radikalnim sekularizmom, na primeru postjugoslovenskih država, od devedesetih godina prošlog veka, svedoci smo jačanju klerikalizma i nevidenog upliva religijskih struktura u javne prostore. Od zakona o skidanju zara i feredže iz 1951. godine, došli smo do denacionalizacije i vraćanja imovine i javnih prostora crkvama i uvođenja veronauke u školama, kao i svakodnevног kršenja principa sekularizma u državama u kojima, poput Srbije, državne uprave redovno u svojim prostorijama obavljaju verske obrede.

Današnji liberalni diskursi pod parolom zabrane širenja mržnje i netolerancije i uvedenim strahom od javne reči otvorili su prostor za diktaturu tištine o „teškim temama“, te se i sama levička kloni ovog „minskog polja“. Međutim, ukidanjem dijaloga i nedostatkom jasnog

sekularnog pozicioniranja, tiština je samo ustupila javni prostor upravo toj drugoj strani novčića savremenog fašizma – rasističkim desničarskim diskursima mržnje. Jedan u nizu primera dogodio se u oktobru 2015. godine na britanskom univerzitetu Vorvik, kada je studentska unija zabranila nastup Marijam Namažija, iranskog aktiviste koji se kritično odnosi prema islamu u ime zabrane govora mržnje i netolerancije prema verskim zajednicama. Dok se prostor dijaloga ukida, organizovane ekstremno-desničarske formacije odgovaraju terorom i prebijanjem izbeglica.

Ne treba zaboraviti ni prazninu koju je proklamovano doba kraja ideologija ostavilo. Upravo istraživanja mladih populacija u cilju otkrivanja uzroka ekstremizacije pokazala su da se kao motiv i sastavni deo upravo frustracije o kojoj smo govorili, javlja i pitanje nedostatka ideje budućnosti i mogućnosti progresivne promene u društvu. Rasparčavanjem radničkog pokreta u identitetske politike svaki njegov kapacitet da ujedini različite populacije, uključujući i imigrantske, upravo je rezultiralo krajem kolektiva i gubljenjem nade.

Dok Žižek (5) ističe zahtev za prevaziđenjem izjednačavanja svake referencije na evropsko emancipatorno naslede sa kulturnim imperializmom i rasizmom, moramo i odstupiti od usvojenog liberalnog straha od nazivanja stvari pravim imenom. Analizirajući dinamiku globalnog neoliberalnog kapitalizma, koji prate imperialističke spoljne politike i vojne intervencije Zapada, kulturni relativizmi samo doprinose razjedinjenosti globalnog proletarijata i prekarijata i umanjuju mogućnost novih kolektivnih akcija. U trenutku naleta izbegličkog talasa, evropski progresivni pokreti su uspeli iznedriti samo pozive na individualne humanitarne akcije umesto kolektivne političke zahteve – upravo u najboljem duhu neoliberalne strukture sveta.

Bez zauzimanja prostora javnog dijaloga o „teškim i šakaljivim temama“, određnog odbacivanja kulturnih relativizama i nametnutih identitetskih politika, kao i jasnog preuzimanja odgovornosti za zastupanje univerzalnih vrednosti, poput antifašizma i sekularizma, politika sukoba civilizacija će nesmetano voditi u ratove u cilju dalje inkorporacije fašizma u sistem globalne neoliberalne dominacije, a svaki progresivni antifašistički pokret će ostati na marginama.

MILICA POPOVIĆ je politikološkinja iz Beograda, doktorantkinja na Univerzitetu u Ljubljani i gostujuća doktorantkinja pri Centru za istraživanje međunarodnih odnosa (CERI) na Sciences Po u Parizu. U doktorskoj tezi, pod komentorstvom profesora Mitje Velikonje i Žaka Rupnika, bavi se teorijom sećanja i pitanjem prenošenja subverzivnog potencijala jugonostalgie u političko polje u postjugoslovenskim državama.

(1) Žižek, Slavoj, In the Wake of Paris Attacks the Left Must Embrace Its Radical Western Roots, novembar 2015, <http://inthesetimes.com/article/18605/breaking-the-taboos-in-the-wake-of-paris-attacks-the-left-must-embrace-its>.

(2) Balaž, Gabor, Izveštaj o gradanskom ratu, jun 2015, <http://gerusija.com/gabor-balaz-izvestaj-o-gradanskom-ratu/>.

(3) Balunović, Filip, Blog Levo Smetalo, januar 2015, <http://filipbalunovic.blogspot.com/2015/01/koliko-je-samo-testko-zauzeti-ispravan.html>.

(4) Horvat, Srećko (ur.), Značenje Magreba, Frakturna, Zagreb, 2011.

(5) Žižek, Slavoj, ibid.

TEGOBE NEDOVREŠENE DRŽAVE

Sport, novo oružje na Kosovu

PIŠE FLORIJAN GOTIJE

Od proglašenja nezavisnosti 2008. Kosovo pokušava da dokaže da je održivo i legitimno kao teritorijalna jedinica.

Ipak ta regija prožeta korupcijom i održiva usled jakog priliva stranih sredstava nailazi na velike probleme u pokušaju da dobije puno međunarodno priznanje. Tako se pojavila mogućnost da se sport iskoristi u ove svrhe

Kosovo je priznato od više od sto zemalja članica UN. To znači da je njegovo postojanje u međunarodnom poretku daleko od osiguranog, što je posebno očigledno kada se uzme u obzir da pet zemalja članica EU nije priznalo njegovu nezavisnost. Prošlog novembra je na primer Kosovo našlo na probleme pri učlanjivanju u UNESCO (Obrazovnu, naučnu i kulturnu organizaciju UN), jer nije moglo da dobije podršku dve trećine zemalja članica. Sa druge strane, sličnih problema nije bilo u slučaju učlanjivanja u Međunarodni olimpijski komitet (MOK), što je obavljeno 9. decembra 2014. godine. Kako je MOK dobio poziciju posmatrača u UN 2009, zastupnici Kosova su počeli da traže način da se iskoristi sport u borbi za priznanje. U sportskim institucijama došlo je do antagonizma između dva diskursa od kojih je jedan za ovu nameru, a drugi protiv nje.

„Mi se bavimo sportom a ne politikom“, insistira Besim Hasani, predsednik Nacionalnog olimpijskog komiteta Kosova. Prema njegovom mišljenju, situacija je malo opuštenija od trenutka kada je njegova zemlja prihvaćena kao 205. članica Međunarodnog i 50. članica Evropskog olimpijskog komiteta. U junu 2015. kosovski sportisti su mogli da prošetaju ispod svoje zastave u Bakuu u Azerbejdžanu na prvim Evropskim igrama. To je bio kraj jednog puta koji je započet kada je 1992. stvoren Nacionalni olimpijski komitet Kosova i kada je Ibrahim Rugova, kasnije predsednik samoproglašene republike, postavljen za glavnog čoveka komiteta koji je tada stajao ispred autonomne pokrajine Srbije. Ispred kancelarije ukrašene olimpijskim prstenjem, nekadašnji predsednik Karate federacije Kosova govorio o predsedniku Međunarodnog olimpijskog komiteta: „I pored toga što smo podneli prijavu, mi još uvek nismo članica UN. Ipak to nije spričilo Tomasa Baha, predsednika MOK-a, da donese ispravnu odluku i time ukaže na veliku razliku koja postoji između sporta i politike. Postoji razlog da politika i sport budu odvojeni i to nas čini srećnim. Da nije bilo tako, morali bismo da čekamo još mnogo godina pre nego što dode trenutak u kom Rusija neće uložiti veto. Da je došlo do toga, izgubili bismo mnoge sportiste koji zbog toga ne bi imali budućnost.“

Sve je stvar konteksta. Erol Belegu je ovo doveo u pitanje kada je Košarkaška federacija Kosova bila uključena u FIBA (Međunarodna federacija za amatersku košarku) u marta 2015. On je 2008. posle niza neuspeha u pogledu uključivanja kritikovao manipulaciju sportom: „Stvar je postala potpuno politička. Svi koji tvrde da politika i sport nisu u vezi samo su naivni.“ Da bi dao

ARMEND
NIMANI
—fotografije
sa meča
Kosovo—Haiti

osnova za svoju tvrdnju, on ukazuje kako su Srbi preuzeli FIBA i kako je Borislav Stanković od 1976. do 2002. bio na poziciji generalnog sekretara FIBA, da bi posle bio na poziciji emeritiranog generalnog sekretara.

Posle rata i zapadne intervencije 1999. Srbija nije priznala nezavisnost nekadašnje pokrajine nad kojom i dalje pretenjuje. Godine 2008. Srbija je lobirala u FIFA i u UEFA da se otkaže prijateljska utakmica kosovskog olimpijskog tima i Brazilu. Iako priznanje i dalje nije na vidiku, vlade su normalizovale odnose 2013. pod pritiskom EU potpisujući sporazum koji je podrazumevao uzimanje interesa srpske manjine na Kosovu u obzir, što je stupilo na snagu od 25. avgusta 2015.

Ako politika i utiče na sport, trebalo bi primetiti kako je i sport često produženje politike drugim sredstvima. Fadil Vokri, predsednik Kosovske fudbalske federacije i poslednji među igračima koji su bili deo jugoslovenskog tima, tvrdi da dve zemlje moraju da odigraju utakmicu koja bi se zvala 'utakmica mira'. Kako još nije priznato od FIFA, o čemu izvršni komitet treba da odlučuje u martu 2016, Kosovo može da igra prijateljske utakmice, a prva među njima je bila protiv Haitija (0:0). Priznanje od FIFA nailazi na različite poteškoće. Svi igrači koji su rođeni na Kosovu biće deo selekcije. To je prvi put u istoriji da će do ovoga doći. Postoji čitav niz igrača koji su u vreme rata pobegli iz zemlje i nisu mogli da nastupaju za svoju zemlju jer ova još nije postojala. To znači da će sada države

poput Švajcarske i Albanije izgubiti određeni broj igrača, kao što su Hedran Šakiri, Granit Haka, Valon Behrami i Lorik Kana. Slično tome, skijaš iz slovenačkog i rvač iz albanskog tima su već najavili da će se takmičiti pod zastavom Kosova.

„Kosovari slave verovatno najvažniji događaj od proglašenja nezavisnosti“, ocenjuje Petri Selimi, ministar spoljnih poslova u trenutku primanja u Olimpijski komitet 2014. Hasani govorio o novom osećaju u zemlji: „U atletskom nadmetanju smo prvi put nastupali u Pekingu i tamo smo bili prihvaćeni. Imali smo jednog sportistu, i to je bila čast ne samo za njega nego i za celu zemlju. Posle toga smo učestvovali u Bakuu. Nora Gjakova je osvojila bronzu u džudou. Kako to niko nije očekivao, dugo posle događaja se o tome pričalo.“ Njegova osećanja naviru dok govoriti kako je kroz sport njegova nacija dobila razlog da bude ponosna i kako uvek kada ga neko pita na šta je on ponosan u pogledu svoje zemlje, sport je odgovor.

Mnogi očekuju učešće na Olimpijadi u Riju 2016. godine. Pet milijardi ljudi će gledati ka Brazilu i biće u prilici da vide zastavu Kosova i da čuju intimiranje nacionalne himne. To će biti jedinstvena prilika za Kosovare da se pokažu u dobrom svetlu i da budu zapamćeni širom sveta. Najveća nuda za medalju je džudistkinja Majlinda Kelmendi, dvostruki svetski i evropski šampion ispod 52 kilograma. Ona se pretходno borila pod zastavom Albanije. Kada je u pitanju predstavljanje njene zemlje, ona ne krije da oseća pritisak: „Kada se

budem borila, pokušaću da ne mislim na sve Albance koji od mene očekuju da pobedim. To je predstavljalo veliki pritisak u Londonu 2012. Kada učestvujem na takmičenju, skoro nikada ne mislim o protivniku. Mislim o svemu drugom. Ovoga puta ću probati da ispraznim glavu.“

Sportske organizacije očekuju da će pasoši Kosova biti prihvaćeni. Iako je vrlo kritički nastrojena po pitanju nezavisnosti Kosova, Rusija je ugostila sportiste ove zemlje na Svetskom džudo šampionatu 2014, a zlatna medalja je završila na grudima Kelmendi-jeve. Sportska arena ipak ne zamenjuje političku u potpunosti. Brazil je izrazio spremnost da primi sportiste sa Kosova pod njihovom zastavom iako nije priznao Kosovo kao suverenu državu. Kosovski političari, sa druge strane, veruju da će upravo ovo biti dobra prilika da se o svemu ponovo razgovara i da se diplomatski odnosi razvijaju.

Ovaj problem koji ima sportske i političke strane sličan je onom sa kojim se susreću Istočni Timor, Južni Sudan i Palestina. Ako FIFA i MOK priznaju pomenute zemlje, niz drugih komiteta će se naći u problematičnoj poziciji usled toga što u UN imaju samo status posmatrača. Istočni Timor je član FIFA, a Južni Sudan MOK-a. Predsednik Nacionalnog olimpijskog komiteta Južnog Sudana Deng Kuötro Vilson je među prvima koji su iz ovoga izvukli politički zaključak: „Mi smo uvereni da je ovo istorijski trenutak i da priznanje od MOK-a vodi pomirenju.“ Diplomska strana sporta ne bi trebalo da bude potcenjena.

FLORIJAN GOTIJE je novinar.

VANZEMALJCI IZMEĐU NAUKE I POPULARNE KULTURE

Susret rok muzike i misterija treće vrste

PIŠE EVELIN PIEJE

Od Plutarha do Dejvida Bouvija, svako ko digne glavu da bi posmatrao zvezde počinje da zamišlja udaljena, ali opet bliska bića... Otkako je počelo osvajanje svemira, pre dve decenije, čovečanstvo projektuje strahove i nade van svoje planete. Izaci iz sebe da bi se bolje razumelo: eto na šta nas pozivaju (...)

Novinar nakinđuren nakaradnim čuperkom i plastičnom kabanicom prilazi Džimiju Hendriksu. „Ja sam iz Njujork tajmsa“, kaže. Hendriks se lenjo osmehnuo i odgovorio: „Drago mi je. Ja sam sa Marsa.“ (1) U ovoj šali ima neke istine. Tokom petnaest godina prvih velikih svemirskih ekspedicija, rok muzičari (i slični) sanjaju o kontaktu i uranjanju među zvezde, talasaju između mistike i zabave, ispreturane vizije i fantazije o galaksiji. Nema ničeg iznenađujućeg u tome: usredsrediti se na vezu, dvostruku i takmičarsku, koju ljudi iz naših zapadnih krajeva obično imaju sa tajnama neba. Ali u rok muzici se preteruje. Ona elektrifikuje i pojačava, dramatizuje i ironizuje. A obični Zemljani 'susrete treće vrste' isto toliko sumnjiče koliko im se i podsmevaju. Kosmokomika... (2)

Ukratko, muzika je tradicionalno povezana sa reprezentacijom kosmosa. Ogoromo svemirsko prostranstvo često peva, iako se samo odabrani mogu nadati da će čuti taj echo. Još u 6. veku pre naše ere je Pitagora tvrdio da zvezde koje se okreću oko nepomične Zemlje sviraju muzičku skalu u savršenoj harmoniji: otkrio je 'muziku sfera', koja će dugo opsedati sanjare. Znatno kasnije dolazi nematerijalni i neopisivi glas andela koji odjekuje istim prostorom. Naravno da nema ničeg laskavijeg za muzičare, niti zahtevnijeg... Komadić večnosti, trag božanskog je na delu u muzici. Harmonične sfere i andeli koji pevaju polako blede u našoj mašti, muzika je ostala kraljevski put u beskonačnost.

Šezdesetih i sedamdesetih godina nebo se promenilo. Čulo se bruhanje Sputnika. Ljudi su bili spremni za đuskanje na zvezdama, rokeri su meditirali. Šta ćemo otkriti тамо, šta će se naći u Velikom Drugde? Hoće li vanzemaljac, na engleskom *alien*, stranac, toliko blizak otudnima, hoće li biti fundamentalno drugačiji od sublunarnog prostora ili će i on znati šta je melanolija? Godine 1969. hodali smo po Mesecu, 2001: *Odiseja u svemiru* Stenlija Kubrika najavila je novu promenu koja čeka čoveka, Dejvid Bouvi je izmislio Majora Toma, kosmonauta koji ne želi da se vrati na Zemlju pre nego što se oteleotvori, blistav i fragilan, kao Zigi Stardast, onaj Zigi „zvezdana prašina“ sav u zlatu i u crvenim čizmama na platformu, sa zlatnim krugom nasred čela i sa svojim paukovima sa Marsa. (3) Zigi je *alien* na kub: vanzemaljac, rok zvezda i androgin. Andeli su postali sexy i srceparajući, postojanje je uvek egzil, ostaje samo uteha pevanja. More zvezda

SANG-IK SEO – „Cirkus“

ne vodi u radikalno drugačiji svet, već poziva na brisanje nekih granica: onih koje odvajaju normalnost od abnormalnosti, muškost od ženskosti... Zigi je bio munjevit uspeh. I trideset godina kasnije on ostaje heroj-vesnik 'razlike', ranjenik i pobednik.

Prostorna epopeja omogućava istraživanje, neustrašivo, čak i preispitivanje čovekovog mesta u univerzumu. Hipi pokret je pretrpeo uticaj meke religioznosti i usredsredio se na klišee koji šire budalaštine, zvončice i mirisljave štapiće, ode univerzalnoj ljubavi i Sunca... 'Priključio' se na kosmičke vibracije, posebno na upotrebu halucinogenih droga. Počev od 1967. muzička komedija *Kosa* peva o dobu Vodolije – ah *Aquarius* – ali to onda postaje pitanje pristupa višim nivoima percepcije, široj duhovnosti, procvatu gurua, indijanskim zvucima koji se udružuju sa potragom, maglovitom ali upornom, za kolektivnom emanacijom kroz alternativnu kulturu.

Da bi se dao oblik očekivanom susretu mikrokosmosa i makrokosmosa, trebalo je da se pojavi 'svemirska muzika' početkom 1970., istovremeno sa određenim previranjima političkih nadanja. Poklonjena je pažnja novim instrumentima: električna klavijatura sa pedalom za efekte, sve je bilo spremno za distorzije i harmonije inicijacijskih *putovanja*; elektronika se učestalo mešala sa egzotikom i pozivala je na trans, na ekstazu u pravom smislu reči, na „izlazak iz sebe“. Već su britanski *Pink Floyd* i *Soft mašin* započeli sa stelarnim

vizijama i delirijumima, nova fantazija koju su omogućile galaktičke avanture podstakla je sve slobodniju i avanturističniju muziku. Ali *space rock* je uglavnom sa nemačkim grupama, kao što su *Tandžerini Ken*, afirmisao svoj identitet.

Čovek, nažalost uvek u svojoj zapadnoj verziji, mora čuti poziv kosmosa i raditi na tome da se osloboди onoga što je zatvoreno u njegovom malom egusu. Muzika pomaže da se dovrši taj put koji vodi otvaranju „jastva“ vrtoglavici astralnog pričešća. Ova struja, kompleksna i difuzna, koja se posebno može vezati uz repetitivnu muziku i neke delove džez-roka, postići će skoro planetarni uspeh, barem u svojim najmanje radikalnim izrazima: Žan Mišel Žar i njegov *Oxygène* osvojili su tržiste. Film će takođe ceniti elektronebeske zvukove, sintisajzerske podloge i lupove (4), koji će se uskoro potom degradirati u nju ejdž muzici, 'rok-valijumu'.

Ali svemirska odiseja je takođe podstakla i snažna svedočanstva o zlom duhu. U hard-roku (i sličnoj) muzici, slike i scenska imena se često oslanjaju na izvore 'kosmo-kiča', na nečuvenu parodiju (ali i nebo nekad ogreerne u ozbiljnost): od švedske grupe *Hypocrisy* do albuma *Ziltoid the Omniscient* kanadskog metalca Devina Taunsenda, preko *UFO* i *Kiss* između ostalih, *alien* izgleda kao srednjoškolac ili inicijator ezoteričnih procedura. U drugačijem smislu, neuništiva muzička komedija *Rocky Horror Picture Show*, revidirana i adaptirana verzija *Frankenštajna*, pretvorila je susret roka sa misterijama

prostranstva u šaljivo slavlje snaga želje. Ovde je vanzemaljac šarmantni transseksualac koji se usmerava, pre nego što se vrati na svoju planetu, na puteve oslobođenja, seksualnih i drugih, dok mladi par prosečnih Amerikanaca mazi svoju kreatiju – prekrasnog božanskog mlađića. Lik iz ovog filma, Frank N. Furter, meša modele i širi srećni nered: svi klišei su zaobideni, preokrenuti, dogada se susret, ostaju komplikacije života, uključujući i Vanjski Prostor. I ostaje rokenrol. (5)

Poput ovih nekoliko primera, rok mašta koja je rodena u vreme raketa i kosmonauta jedva da dotiče neke teme maloletničkog doba, ona donosi ispitivanje granica. Ali muzika i scena koja će nastati su jedinstvene i ponekad šokantne. Jer potiču iz uverenja da čovek još nije dostigao svoju ljudskost, koja se širi. Vanzemaljci i zvezde su u nama: u muzici koja nas zove da čujemo njihov poziv na intimnu revoluciju. *Ziggy plays guitar...*

(1) Citirano prema: Nik Cohn i Guy Peellaert, *Rock Dreams*, Albin Michel, Pariz, 2000.

(2) Izraz pozajmljen od Itala Kalvinia, koji je 1968. objavio zbirku science-fiction priča pod tim naslovom, u izdanju Seuil (i prevodu Žana Tibodoa).

(3) David Bowie, *Space Oddity*, Philips, 1969; *The Rise and Fall of Ziggy Stardust and the Spiders from Mars*, RCA, 1972. Bouvi je dobio ulogu (u filmu *The Man Who Fell to Earth*, Nikolasa Rega) vanzemaljca koji se "infiltrira" među ljudе, toliko jedinstvenog i toliko sjajnog da ga ljudi "normalizuju" (prema romanu Voltera Tevisa).

(4) To je vrsta muzike koja se mnogo koristi u science-fiction filmovima. Ali Verner Hercog će privući bend *Popol Vuh* zbog muzike za film *Aqira, gnev božji* (1972).

(5) Godine 1996. vreme se promenilo. U filmu Tima Bartona *Mars Attacks!* jedino oružje koje pobedi odvratne podrugljive Marsove je glas kantri-rok pevača Roja Orbisona...

DOKAZALI SMO POUZDANOST I OPRAVDALI VAŠE POVERENJE

SOCIETE GENERALE SRBIJA NAGRAĐENA JE KAO POUZDANI
GARANT VAŠEG MEĐUNARODNOG POSLOVANJA

Kada sigurnost preraste u poverenje, a efikasnost naglasi kvalitet – nagrada je logičan sled.

Prestižni finansijski časopis **Euromoney** proglašio je **Societe Generale Srbija za najbolju banku u Srbiji**, u 2016. godini, u pružanju usluga dokumentarnog poslovanja i garancija.

Hvala vam na ukazanom poverenju.

JER I GRAMO U ISTOM TIMU

 SOCIETE GENERALE
SRBIJA

EUROMONEY
TRADE FINANCE
SURVEY
2016